

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Bakalářská práce

Jitka Friedlová

Obraz Elišky Rejčky v historiografii

The Portrait of Elisabeth Richenza of Poland in historiography

Praha 2012

Vedoucí práce: PhDr. Dana Dvořáčková, Ph.D.

Na tomto místě bych chtěla srdečně poděkovat vedoucí mé bakalářské práce
PhDr. Daně Dvořáčkové, Ph.D. za její ochotu, cenné rady a metodické vedení práce.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 23. 7. 2012

podpis:

Abstrakt:

Cílem bakalářské práce je představit a následně zhodnotit obraz Elišky Rejčky v narativních i diplomatických historických pramenech a poukázat na dosavadní tendenční a zaujaté postoje, které vycházejí z hodnocení založeného převážně na výpovědi Zbraslavské kroniky.

Klíčová slova: ženy, královny, Eliška Rejčka [1288–1335], Zbraslavská kronika

Abstract:

The aim of this work is to present and subsequently evaluate the portrait of Elisabeth Richenza of Poland in narrative and diplomatic primary sources and to highlight the existing tendentious and biased attitudes grounded on an assessment based mainly on the testimony of the Zbraslav Chronicle.

Keywords: women, queens, Elisabeth Richenza of Poland [1288–1335], Chronicle of Zbraslav [Chronicon aulae regiae]

Obsah:

1. Úvod.....	7
2. Metodika.....	9
3. Eliška Rejčka v dějinných souvislostech.....	11
4. Obraz královny v narativních pramenech.....	22
4. 1. Výpověď Zbraslavské kroniky.....	22
4. 2. Výpovědi dalších pramenů.....	33
5. Eliška Rejčka v diplomatickém materiálu.....	38
5. 1. Účast na obchodních a diplomatických jednáních.....	39
5. 2. Královna a její titulatura.....	44
6. Narativní diskurs soudobé historiografie v hodnocení Elišky Rejčky.....	52
7. Závěr.....	67
8. Seznam pramenů a literatury.....	73
8. 1. Prameny.....	73
8. 2. Literatura.....	75

Seznam zkratek

CDLS	Codex diplomaticus Lusatiae Superioris
CDM	Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae
CIM	Codex iuris municipalis
ČČH	Český časopis historický
ČMM	Časopis Matice moravské
ČČH	Český časopis historický
ČNM-A	Časopis Národního muzea v Praze. Řada historická
ČSČH	Československý časopis historický
DaS	Dějiny a současnost
FF MUNI	Filozofická fakulta Masarykovy univerzity
FF UK	Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze
FRB	Fontes rerum Bohemicarum
HistO	Historický obzor. Časopis pro výuku dějepisu a popularizaci historie
HK	Hradecký kraj. Sborník statí o přírodních poměrech a dějinných proměnách severovýchodních Čech
ChVL	Chrudimské vlastivědné listy
IKD	Informace královéhradecké diecéze
MGH	Monumenta Germaniae historica
MH	Marginalia historica
MHB	Medievalia historica Bohemica
MPH	Monumenta Poloniae historica
PSH	Pražský sborník historický
RBM	Regesta diplomatica nec non epistolaria regni Bohemiae et Moraviae
SbSPS	Sborník Společnosti přátel starožitností
ÚSD AV ČR	Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky

1. Úvod

Bakalářská práce si klade za cíl rekonstruovat obraz dvojnásobné královny Elišky Rejčky vytvořený v narativních i diplomatických pramenech a následně reprodukováný současnou historiografií.

To, co je stěžejním a nepostradatelným činitelem při vnímání královny Richenzy jako historické aktérky, je její obraz tak, jak jej zachytily dobové prameny. Bez něj nelze dostatečně přehodnotit topiku aktuálních historických děl. Pro postavu Elišky Rejčky je tímto zdrojem informací a stanovisek Zbraslavská kronika. Z toho důvodu se práce věnuje především narativní strategii Petra Žitavského, autora převážné části kroniky, který účelově zkresluje celkový profil bývalé královny. Rovněž se zaměřuje na důvody, jež vedly pisatele k manipulaci s charaktery aktérů popisovaného děje.

Do výčtu narativních pramenů patří však i další dobová díla jako kronika Otakara Štýrského, Dalimilova kronika nebo kroniky doby Karlovy. Z nich jsou vybráni zejména ti autoři, kteří přímo, či zprostředkovaně čerpali ze Zbraslavské kroniky a přebírali klíčové interpretace dění první poloviny 14. století. Jedná se o Františka Pražského, Beneše Krabice z Weitmile a Přibíka Pulkavu z Radenína.

S využitím rozboru pramenného materiálu hodnotí práce také eventuální Rejččiny politické ambice skrze kontakty s Janem Lucemburským či jako partnerky Jindřicha z Lipé, ale zejména její vlastní schopnost iniciativního jednání a podněcování diplomatických a obchodních styků. Pozornost se též upíná k zachycení reflexe královnina platného a reálně jí příslušejícího statusu.

Na závěr jsou představena moderní historická díla reflektující Rejččinu osobu. V převážné většině případů si nelze nepovšimnout jednotvárnosti jejich výkladu. I přes konstantní vývoj historické vědy reagující na nové podněty své doby neprodělala Rejččina podoba, vepsaná do historiografie předně Zbraslavskou kronikou, žádnou proměnu. Čím více zůstává nezodpovězených otázek týkajících se motivace její politické a mecenášské činnosti, tím více lpíme na zažité představě kontroverzní osobnosti panovnice. Stejně jako romanopisci i historici se nevyhnuli až nezvykle emotivně podanému vysvětlení její role v politické hře prvních tří desetiletí 14. století. Spatřit to lze zejména tam, kde se projevuje přehnaný zájem o to, co je nepříliš vhodně nazváno „válkou královen“. Tento motiv topiky Petra Žitavského rezonoval na přelomu 19. a 20. století v národnostních snahách dějepisců. To však způsobilo, že je na Rejčku teprve až v době panování Elišky Přemyslovny po boku Jana Lucemburského přitahována pozornost rázu spíše nelichotivého a i ve způsobu podání je

tedy kvitován výklad Zbraslavské kroniky. Toto dílo však nepřipouští skrze svou politickou angažovanost, aby o událostech sledovaného období vypovídalo nezaujatě.

2. Metodika

Pro zasazení osobnosti královny v kontextu historického dění se práce nejdříve soustředí v chronologickém sledu na základní fakta, jež se jí dotýkají (osiření, dvě manželství, vdovství, mateřství, politická činnost, partnerství, vztah s Eliškou Přemyslovnou, mecenášství).

Další část práce pojednává o zaujatosti Petra Žitavského vůči politické konkurentce. Sleduje charakteristiky Rejččiny povahy, faktory jejího působení a královninu titulaturu, kterými Petr utvářel negativní obraz a jaké výhody mu při tom skýtalo aplikování modelů přejatých z filozoficko-náboženských představ o ideálu panovnické moci či o organologickém pojetí státu, ale i archetypu ženskosti. Značně vyhraněné postoje zbraslavského kronikáře umožňují proniknout do schématu autorova záměrně vykonstruovaného vyprávění. V oněch místech, kde se s obzvláštní pečlivostí věnuje předkládání správného nazírání na události jeho doby, či kde naopak mimo očekávání výklad událostí opomíjí, se dají usuzovat klíčové momenty, které mohly být přeformulovány. Dále komparace Rejččina profilu s jinými deklasovanými aktéry kronikářova líčení usiluje o získání základního schématu negativního konstruktů a kritérií, podle nichž byl aplikován. Stejně tak hledání analogických prvků při vytváření kladného charakteru kronikářem adorované osoby aspiruje na doložení Petrova úsilí zřetelně vymezit kladné a záporné role protichůdných politických činitelů popisovaného dění, ovšem dle jeho subjektivního hlediska. Vzájemná komparace i těchto dvou charakterových protipólů pak usnadní proniknutí bariéry Petrova zaujetí a umožní dojít vlastního zhodnocení. V tomto případě zhodnocení role, jakou zastávala v kruzích diplomacie někdejší dvojnásobná královna Rejčka.

Nahlédnutím do dalších výše jmenovaných pramenů je možno ověřit, do jaké míry se vyznění Zbraslavské kroniky shoduje s topikou kronik z pera jeho současníků a do jaké míry ovlivňuje dikci kronikářů doby Karla IV. Zároveň je u jednotlivých pisatelů uvažováno, zda měli podobně jako Petr Žitavský ambice vytvořit politicky angažované dílo, a tudíž i důvod k reinterpetaci prožitých či vyčtených dějinných událostí.

Diplomatický materiál je ve výčtu posledním a zřejmě i nejspolehlivějším zdrojem informací, s nímž zde pracujeme. V něm se zaměřujeme na Rejččiny schopnosti ve věcech politického jednání i hospodářské správy. Listinný dokument jakožto doklad zaznamenávající co nejpřesnější údaje v rámci nezpochybnitelnosti jeho právní platnosti slouží jako stabilní platforma pro nalezení věrohodné zprávy o Rejččiných aktivitách, finanční situaci a o hlavním činiteli, jenž se na této situaci podílel. Zároveň je na základě daného materiálu kompletována královnina titulatura coby prvek nejvýrazněji reflektující status, který Rejčka v širokých

kruzích svých diplomatických kontaktů zastávala a jenž sama formovala uplatňováním své titulatury tak, aby doložila své postavení královny vdovy. Výsledky tohoto bádání jsou porovnány s titulaturou, kterou užívá u Rejčky Petr Žitavský.

Na základě konečných výsledků z probádaného listinného materiálu je možno potvrdit, či vyvrátit několik stěžejních tezí vysvětlujících roli Elišky Rejčky, kterou sehrála na politické scéně prvních tří dekád 14. století. Například, zda Rejččin odchod na Moravu znamenal i stáhnutí se z veřejné sféry. Zda skutečně sehrávala pasivní roli, kdy zodpovědnost jednat v Rejččině zájmu připadla na Jindřicha z Lipé. A v poslední řadě, zda domnělá přízeň Jana Lucemburského projevovaná Rejčce byla skutečně známkou osobní záliby v bývalé královně či pokusem získat si náklonost Jindřicha z Lipé. Tato a další tvrzení předkládá naše soudobá historiografie, kdy převážná část historických děl hovoří diskursem založeným výhradně na výpovědi Zbraslavské kroniky. Poslední kapitola práce je tedy zaměřena na analyzování historiografií osvojené teze o dvou odlišných úlohách, jež Eliška Rejčka v české historii zastávala, kdy na jedné straně byla bývalou královnou se značným majetkem a politickým vlivem, a na straně druhé nepřijatou cizinkou pasivně stojící v pozadí zájmů Jindřicha z Lipé a zrádkyní českých zájmů poté, co se postavila na stranu Habsburků a pak Jindřicha z Lipé jako údajná sokyně královny Elišky Přemyslovny. Podrobněji jsou rozebírány zásadní momenty, jež ji do této nesourodé role postavily.

Snaha po přehodnocení chápání královniny osoby, jež je mnohými historiky líčena jako nekonvenční, sebevědomá, avšak motivovaná značnými komplexy a křivdami, se orientuje okolo dvou nejnápadnějších ohnisek její kritiky. Prvním z těchto ohnisek je Rejččina politická činnost, již se mnozí pokouší definovat skrze vztah s Eliškou Přemyslovnou. Už jen ambivalentní postoj zaujatý k problematice Rejččiny diplomatické aktivity poskytuje dostatek prostoru k zvážení stanovisek poplatných Zbraslavské kronice. Totožnost schémat negativního konstruktů s tímto pramenem umožní operovat i s podobnými prvky argumentace. Druhým ohniskem je královnina angažovanost na poli kultury, kdy se objevují ambice dohledat, uchopit a také zpochybnit pohnutky, jež ji k této aktivitě vedly. Představení dobových souvislostí ve světě i v domácích poměrech včetně podmínek kladených na mecenášskou a fundátorskou činnost zahrnující i urozené ženy umožní vnímat Rejčku jako osobu nevyomykající se ani svými požadavky na reprezentaci, ani hloubkou náboženského zanícení.

3. Eliška Rejčka v dějinných souvislostech

Eliška Rejčka,¹ narozená 1. září 1288 v Poznani,² byla dcerou piastovského knížete Přemysla II. Velkopolského, jenž se stal roku 1295 polským králem.³ Rejčka své jméno zdědila po matce – švédské princezně, dceři krále Valdemara⁴ a druhé manželce Přemysla – Richenze.⁵ U první Přemyslovy manželky Luitgardy Meklenburské není známa příčina smrti. Prameny a literatura spekulují o možnosti, že přišla o život násilnou smrtí, kdy ji údajně Přemysl nechal zardousit.⁶ Jeho soužití s druhou chotí a matkou Rejčky ukončila její

¹ Rejččin biogram poskytuje Antonín FRIEDL, *Malíři královn Alžběty. Studie o vzniku české školy malířské XIV. století*, Praha 1930, s. 6-11; Jan KVĚT, *Illuminované rukopisy královn Rejčky. Příspěvek k dějinám české knižní malby ve století XIV.*, Praha 1931, s. 19-32; Karel STLOUKAL, *Královna Rejčka*, in: *Královn, kněžny a velké ženy české*, Karel Stloukal (ed.), Praha 1940, s. 97-106; idem, *Eliška Rejčka, hradecká královna. Pojednání městského historického a průmyslového musea v Hradci Králové*, Hradec Králové 1942, č. 20; Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Alžběta Rejčka*, in: *DaS*, r. 13, č. 5, Praha 1991, s. 7-12; Józef DOBOSZ, *Słownik władców polskich*, Poznań 1997, s. 318-319; Wojciech IWANCZAK, *Elżbieta Ryksa z domu Piastów – córka Przemysła II.*, in: *Kobieta w kulturze średniowiecznej Europy. Prace ofiarowane Profesor Alicji Karłowskiej-Kamzowej*, Antonieg Gašiorowski (ed.), Poznań 1999, s. 55-59; Božena KOPIČKOVÁ, *Eliška Přemyslovna. Královna česká 1292–1330*, Praha 2003, s. 53-70; Oswald BALZER, *Genealogia Piastów*, Kraków 2005, s. 444-449; Kazimierz JASIŃSKI, *Ryksa Elżbieta – Bohemie et Polonie bis regina*, in: *Przemysł II. Odnowienie Królestwa Polskiego*, pod red. J. Krzyżaniakowej, Poznań 1997, s. 269-280; Aleksander SWIEŻAWSKI, *Przemysł, król polski*, Warszawa 2006, s. 191-193; Katěřina CHARVÁTOVÁ, *Václav II. Král český a polský*, Praha 2007, s. 260-262; Jiří KUTHAN, *Královna Alžběta Rejčka (†1335)*, in: *Chrám Svatého Ducha a královna Eliška Rejčka v Hradci Králové 1308–2008. Historická tradice v dějinách města. Od chrámu ke katedrále*, Jiří Štěpán (ed.), Hradec Králové 2009, s. 113-128; Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Eliška Rejčka (Richenza Velkopolská) a Rudolf Kaše*, K. BENEŠOVSKÁ, *Královna Eliška Rejčka a klášter cisterciáček Aula sanctae Mariae*, in: *Královský sňatek. Eliška Přemyslovna a Jan Lucemburský – 1310*, Klára Benešová (ed.), Praha 2010, s. 304-305, s. 488-497; D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Královský dvůr Václava II.*, České Budějovice 2011, s. 53; Rejččinu osobu reflektovala taktěž populární literatura: Gabriela V. ŠAROCHOVÁ, *Radostný úděl vdovský. Královn-vdovy přemyslovských Čech*, Praha 2004, s. 116-159; Josef ŠRÁMEK, *Eliška Rejčka, paní věnných měst (1288–1335)*, in: *ChVL*, r. 17, č. 5, Chrudim 2008 s. 17-19; idem, *Eliščina katedrála. Alžběta Richenza, hradecká královna a mecenáška*, in: *IKD*, r. 18, č. 10, Hradec Králové 2008, s. 25; idem, *Alžběta Richenza, hradecká královna – 2. díl*, in: *IKD*, r. 18, č. 11, Hradec Králové 2008, s. 25; Małgorzata DUCZMAL, *Ryksa Piastówna. Królowa Czech i Polski*, Poznań 2010.

² MPH. *Pomniki dziejowe Polski*, T. 2, August Bielowski (ed.), Lwów 1872, s. 852; O. BALZER, *Genealogia Piastów*, s. 445; A. SWIEŻAWSKI, *Przemysł, król polski*, s. 124; M. DUCZMAL, *Ryksa Piastówna*, s. 11, 111.

³ A. SWIEŻAWSKI, *Przemysł, król polski*, s. 156; O. BALZER, *Genealogia Piastów*, s. 425; M. DUCZMAL, *Ryksa Piastówna*, s. 87; B. KOPIČKOVÁ, *Eliška Přemyslovna*, s. 53; starší polská historiografie tvrdí, že Přemyslova vláda zahrnovala pouze oblast Velkopolska, pod které spadalo území Kališska a Poznaňska s centrem v Hnězdně. Avšak novější badatelé, mezi prvními Oswald Balzer, se přiklánějí k názoru, že pod vládu panovníka na přelomu 13. a 14. století spadalo celé území Polska, Robert ANTONÍN, *Zahraniční politika krále Václava II. v letech 1283–1300*, Brno 2009, s. 144, s odvoláním na O. BALZER, *Polonia, Poloni gens Polonica w swietle źródel drugej polowiny wieku XIII.*, Lwów 1916.

⁴ J. DOBOSZ, *Słownik władców polskich*, s. 311; O. BALZER, *Genealogia Piastów*, s. 430; A. SWIEŻAWSKI, *Przemysł, król polski*, s. 119.

⁵ Toto jméno získala Rejčka po své matce. Tak jako v Čechách bylo užíváno ve formě „Rejčka“, v Polsku bylo vyslovováno „Ryksa/Rixa“. Rejččinou matkou tedy nebyla první Přemyslova manželka Luitgarda. Pro tento fakt hovoří informace, že „*Richta, uxor ducis Premislii II, peperit filiam in civitate Poznaniensi*“, *Rocznik Traski*, in: MPH T. 2, s. 852; O. BALZER, *Genealogia Piastów*, s. 445; M. DUCZMAL, *Ryksa Piastówna*, s. 11.

⁶ O tom vypovídá *Chronica Olivensis auctore Stanislao abbate Olivensi* [MPH, *Pomniki dziejowe Polski*, T. 6, Lwowska Komisyja Historycznej Akademii Umiejetności, Kraków 1893, s. 315], *Chronic des Lesemeister Detmar nach der Urschrift und mit Ergänzungen aus anderen Chroniken* [Th. I, F. H. Grautoff (ed.), Hamburg 1829, s. 152], *Ottokars Österreichische Reimchronik* [Monumenta inedita rerum Germanicarum praecipue Cimbricarum et Megapolensium IV., Ernst Joachim deWestphalen (ed.), Lipsiae, 1745, s. 781] Kontyn. Latop. Hipac. [Pošn. Sobr. II, s. 227]. *Rocznik. Traski* označuje její smrt za záhadnou [MPH. T. 2, s. 849], O. BALZER,

předčasná smrt z neznámé příčiny někdy mezi zářím 1288 a květnem 1293.⁷ Rejčka tedy osiřela nejpozději v necelých pěti letech.⁸

Po smrti krakovského knížete Leška Černého v roce 1288 získal Jindřich IV. Vratislavský v bojích s Boleslavem II. Mazovským a Vladislavem Lokýtkem malopolské dědictví, jež mu bylo Leškem odkázáno už roku 1287. Zemřel v roce 1290 a zápas o hegemonii v Malopolsku se rozpoutal znovu. Tentokrát probíhal mezi Přemyslem II. Velkopolským, který obsadil Krakov a jemuž Jindřich území odkázal a českým králem Václavem II., který si území nechal potvrdit od svého tchána, říšského krále Rudolfa Habsburského. Do konfliktu byl zapojen i Vladislav Lokýtek, který ovládl Sandoměřsko.⁹ Václav si na jaře 1291 podmanil Krakovsko a zároveň si nárokoval Sandoměřsko. Další rok přemohl Vladislava Lokýtku a získal Sieradz.¹⁰ Přemysl si však zajistil vládu ve Velkopolsku a 26. června 1295 mu byla v chrámu Panny Marie v Hnězdně slavnostně nasazena, z rukou jemu nakloněného arcibiskupa Jakuba Swinky, polská koruna. Nedlouho poté v únoru 1296, když pobýval v Rogózně, byl snad z pokynu braniborských markrabat či velkopolských velmožů zavražděn.¹¹ Rejčka, ani ne osmiletý sirotek, připadla pod poručnictví své macechy Markéty Askánské, dcery Albrechta Braniborského a třetí manželky Přemysla II. Velkopolského. Macecha s ní odjela do Braniborska buď do Berlína, nebo do Špandavy.¹² Markéta se zde znovu vdala za saského vévodu Albrechta III. Rejčka byla zasnoubena s Otou Braniborským, synem braniborského markraběte Albrechta III. a bratrem Markéty. Mladý Ota však zesnul ještě před uzavřením dohodnutého sňatku s Rejčkou.¹³

Genealogia Piastów, s. 430; J. DOBOSZ, *Słownik władców polskich*, s. 247, 311; A. SWIEŻAWSKI, *Przemysł, król polski*, s. 109-111; B. KOPIČKOVÁ, *Eliška Přemyslovna*, s. 53.

⁷ O. BALZER, *Genealogia Piastów*, s. 432; A. SWIEŻAWSKI, *Przemysł, król polski*, s. 124; M. DUCZMAL, *Rykza Piastówna*, s. 111; B. KOPIČKOVÁ, *Eliška Přemyslovna*, s. 53.

⁸ V polské literatuře se objevují hypotézy, že byla Rejčka po smrti matky dána na výchovu do kláštera v Owińskach či do Starego Sącza, W. IWANČZAK, *Elżbieta Ryksa z domu Piastów*, s. 55-59, zde s. 158; Krzysztof OŻÓG, *Piastowie. Leksykon biograficzny*, Kraków 1999, s. 167; Krzysztof RATAJCZAK, *Edukacja kobiet w kregu dynastii piastowskiej w średniowieczu*, Poznań 2005, s. 85; M. DUCZMAL, *Rykza Piastówna*, s. 120.

⁹ R. ANTONÍN, *Zahraniční politika krále Václava II. v letech 1283–1300*, s. 116, 131.

¹⁰ Jeho celkové územní zisky tedy zahrnovaly oblast Malopolska, R. ANTONÍN, *Moc posledních Přemyslovců v piastovském Polsku na přelomu 13. a 14. století*, in: *Od knížat ke králům. Sborník u příležitosti 60. narozenin Josefa Žemličky*, Eva Doležalová – Robert Šimůnek (edd.), Praha 2007, s. 177-191, zde s. 177; k tomu podrobněji Josef ŠUSTA, *Václav II. a koruna polská*, in: ČČH, r. 21, Praha 1916, s. 313-334.

¹¹ A. SWIEŻAWSKI, *Przemysł, król polski*, s. 191-192; B. KOPIČKOVÁ, *Eliška Přemyslovna*, s. 53; D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Eliška Rejčka (Richenza Velkopolská) a Rudolf Kaše*, s. 304-305, zde s. 304.

¹² B. KOPIČKOVÁ, *Eliška Přemyslovna*, s. 53-54.

¹³ K. JASIŃSKI, *Rykza Elżbieta*, s. 269-280, zde s. 270; A. SWIEŻAWSKI, *Przemysł, król polski*, s. 191-192; v české historiografii se v návaznosti na Josefa Šustu objevuje mylný údaj, že se jednalo o Otou, syna Oty V. Braniborského zv. Dlouhého, Josef ŠUSTA, *České dějiny. Díl 2, část 1, Soumrak Přemyslovců a jejich dědictví*, Praha 1935, s. 565.

Posléze se o Elišku ucházel český král Václav II.¹⁴ K budoucí královně byl vyslán doprovod – sedlecký opat Heidenreich a Beneš (starší) z Vartemberka.¹⁵ Téměř dvanáctiletá dívka¹⁶ přijíždějící roku 1300 do Českého království¹⁷ měla zajistit devětadvacetiletému vdovci¹⁸ další možné mužské dědice a snad i posílit jeho nárok na Velkopolsko a Pomořany.¹⁹ Krátce po zásnubách konaných v červenci²⁰ bylo manželství odloženo zřejmě pro Rejččin nízký věk²¹ či snad kvůli přetrvávajícímu vztahu Václava s jeho společnicí Anežkou. Václav dal Richenzu na výchovu své tetě Griffině, vdově po Leškovi Černém a sestře své matky Kunhuty Uherské, jež byla za tímto účelem povolána do Čech. Ta pobývala s královnou snoubenkou patrně na hradu Budyně nad Ohří.²² Václav se v nadcházející době musel postarat o své zvolení polským králem a odjet na výpravu do Polska. V konečném důsledku ovládl většinovou část středověkého Polska s jeho třemi nejvýznamnějšími centry – Poznaní, Krakovem a především Hnězdnem, kde proběhla jeho korunovace na polského krále.²³ Vyčkávání se sňatkem však mělo i své negativní důsledky včetně rozdmýchávání různých spekulací a napětí na domácí a polské politické scéně. Objevily se nepokoje v Pomořansku,

¹⁴ V souvislosti s tím Robert Antonín připomíná, že dědičnost polské koruny v ženské linii nebyla zakotvena a že bezdětný vládce buď ještě za života určil svého nástupce, nebo se nástupnictví řešilo volbou. Kateřina Charvátová však poznamenává, že tento postup nebyl striktně dodržován, zvláště díky zvykovému právu či setkáváním se vzájemně se střetávajících práv. Martin Wihoda naráží na stejný problém, který se naskytl v našich domácích poměrech v roce 1306. Ačkoliv ve Zlaté bule sicilské a ulmské nebyla zakotvena dědičnost v ženské linii, hovoří Zbraslavská kronika o nastolení nového krále zároveň volbou a zároveň skrze manželský svazek, R. ANTONÍN, *Hnězdenská korunovace krále Václava I.*, in: ČMM, r. 123, Brno 2004, s. 340-341; K. CHARVÁTOVÁ, *Václav II.*, s. 172; Martin WIHODA, *Zlatá bula sicilská. Podivuhodný příběh ve vrstvách paměti*, Praha 2005, s. 158.

¹⁵ *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, in: FRB IV, Josef Emler (ed.), kniha I, kap. LXIX, Praha 1884, s. 85, č. překlad: *Zbraslavská kronika. Chronicon Aulae Regiae*, Zdeněk Fiala – František Heřmanský – Rudolf Mertlík (edd.), Praha 1976, s. 122; J. ŠUSTA, *České dějiny II/1*, s. 565-566; D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Královský dvůr Václava II.*, s. 61, 109.

¹⁶ Zbraslavský kronikář mylně Rejčku o dva roky postarší, *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, kniha I, kap. LXIX, s. 85, č. překlad: *Zbraslavská kronika*, s. 122; srov. J. KVĚT, *Iluminované rukopisy královny Rejčky*, s. 19; B. KOPIČKOVÁ, *Eliška Přemyslovna*, s. 10.

¹⁷ Po příchodu Rejčky do Českého království se nepřistoupilo k její svatbě s Václavem II., jak mylně uvedl už Josef Šusta, J. ŠUSTA, *České Dějiny II/1*, s. 565; srov. *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, kniha I, kap. LXIX, s. 85-86, č. překlad: *Zbraslavská kronika*, s. 122-123; B. KOPIČKOVÁ, *Eliška Přemyslovna*, s. 10.

¹⁸ Jeho první manželka Guta Habsburská zemřela roku 1297.

¹⁹ J. ŠUSTA, *České Dějiny II/1*, s. 565.

²⁰ Zdeněk Fiala mylně namísto o zásnubách hovoří o sňatku, Z. FIALA, *Poznámky*, in: *Zbraslavská kronika. Chronicon Aulae Regiae*, Zdeněk Fiala – František Heřmanský – Rudolf Mertlík (edd.), Praha 1976, s. 421-518, zde s. 435.

²¹ Dvanáctý rok života byla hranice, kdy se dívka stávala způsobilou pro manželství, K. CHARVÁTOVÁ, *Václav II.*, s. 171; Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ – Jan ZELENKA, *Curia ducis, curia regis. Panovnický dvůr za vlády Přemyslovců*, Praha 2011, s. 139.

²² Doklad o užívání hradu i okolních majetků Griffinou máme k roku 1302, RBM II, s. 835-836, č. 1941; B. KOPIČKOVÁ, *Eliška Přemyslovna*, s. 54; A. SWIEŻAWSKI, *Przemysł, król polski*, s. 192; D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Eliška Rejčka (Richenza Velkopolská) a Rudolf Kaše*, s. 304-305, zde s. 304; eadem, *Královský dvůr Václava II.*, s. 53, 102, 146; D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ – J. ZELENKA, *Curia ducis, curia regis*, s. 141.

²³ K polské výpravě v roce 1300: R. ANTONÍN, *Moc posledních Přemyslovců v piastovském Polsku na přelomu 13. a 14. století*, s. 177-191, zde s. 178; J. ŠUSTA, *České dějiny II/1*, s. 567-568; Josef ŽEMLIČKA, *Století posledních Přemyslovců. Český stát a společnost ve 13. století*, Praha 1986, s. 251.

kteřé bezprostředně ohrožovaly Václavovy polské dědické nároky. Posléze byl o svátku Letnic 26. května roku 1303 vykonán svatební obřad a Rejččina korunovace na českou a polskou královnu.²⁴ V rámci tohoto svazku s králem i s královstvím přijala na manželovo přání módní jméno Alžběta.²⁵ Václav pak celé léto 1304 strávil na tažení do Uher a na podzim obhajoval Kutnou Horu před habsburskými dobyvateli.²⁶ Manželství netrvalo příliš dlouho. Václav zemřel na souchotiny dne 21. června 1305. Mladé vdově²⁷ zůstala po bývalém choti dcera Anežka²⁸ a vdovský důchod v hodnotě dvaceti tisíc hřiven stříbra, i když nám není známo, v jaké formě byly zajištěny.²⁹ Toto zaopatření mělo v budoucnu tvořit polovinu jejího stálého finančního zázemí. Rejččino a Václavovo místo zaujal nový pár – šestnáctiletý král Václav III. a jeho novomanželka Viola Těšínská.³⁰ Prozatím pobývala někdejší královna na Starém Městě pražském. Vdovským životem žila pouze do smrti svého nevlastního syna Václava III., kdy jí bylo nabídnuto, aby se provdala za nově zvoleného krále Rudolfa Habsburského.³¹ Podle Otakara Štýrského padla volba na Richenzu pro její půvab, kterým si Habsburka získala.³² Z hlediska diplomacie se zdá, že v nastalé situaci mohla jako potencionální nevěsta pro nového krále skrze své dědické nároky vystupovat i dosud svobodná Eliška Přemyslovna. Pro Rudolfa byl však sňatek s ní znemožněn blízkým

²⁴ B. KOPIČKOVÁ, *Eliška Přemyslovna*, s. 10; K. CHARVÁTOVÁ, *Václav II.*, s. 203; D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Královský dvůr Václava II.*, s. 53, 150-151; D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ – J. ZELENKA, *Curia ducis, curia regis*, s. 170, 217.

²⁵ J. ŠUSTA, *České Dějiny II/1*, s. 621; J. KVĚT, *Iluminované rukopisy královny Rejčky*, s. 20; Jana VÍTOVÁ, *Majetkové poměry královny Elišky Rejčky*, bakalářská práce obhájená na FF MUNI v Brně 2010, s. 7.

²⁶ Karel MARÁZ, *Václav III. (1289–1306). Poslední Přemyslovec na českém trůně*, České Budějovice 2007, s. 41-44.

²⁷ Bylo jí sedmnáct let.

²⁸ Dcera Anežka je zároveň jediným známým potomkem Elišky Rejčky. Dana Dvořáčková se domnívá, že když ji kronikář Petr Žitavský označuje jako „*filiam primam*“, je možné, že mohla porodit i další dítě, *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, kniha I, kap. LXIX, s. 87, č. překlad: *Zbraslavská kronika*, s. 133; D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Královský dvůr Václava II.*, s. 53, 144.

²⁹ Tuto informaci ze Zbraslavské kroniky nemůžeme podložit listinným materiálem, *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, kniha I, kap. LXXIV, s. 94, č. překlad: *Zbraslavská kronika*, s. 133; R. ANTONÍN, *Alžběta Rejčka a souboj o český trůn v letech 1306–1308*, in: *Chrám Svatého Ducha a královna Eliška Rejčka v Hradci Králové 1308–2008*, s. 17-31, zde s. 26; D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Královský dvůr Václava II.*, s. 102.

³⁰ K osobě Václava III.: K. MARÁZ, *Václav III.*, s. 48-52.

³¹ Dle zbraslavského kronikáře měl sňatek proběhnout 8. září na svátek narození Panny Marie. Robert Antonín však uvádí, že není jisté, zda byl spojen s volbou tak, jak to prezentuje Josef Šusta, který navíc na základě mylných vývodů přiřadil sňatek ke dni 16. října. Robert Antonín svou argumentaci vystavil na výpovědi pramenů, jež při stanovení data využil Josef Šusta. Jedná se o Svatopetrskou erfurtskou kroniku a o kroniku Beneše Minority. Upozorňuje, že ve Svatopeterské erfurtské kronice je svatba s Rejčkou datována jen rámcově: „*Que nupcie circa festum sancti Galli solemniter sunt celebrante*“. I Beneš Minorita není údajně chronologicky spolehlivým zdrojem, R. ANTONÍN, *Alžběta Rejčka a souboj o český trůn v letech 1306–1308*, s. 17-31, zde s. 19, s odvoláním na *Cronica S. Petri Erfordensis moderna a. 1072–1335*, in: MGH SS XXX/1, Oswald Holder-Egger (ed.), Hannoverae 1896, s. 438; srov. J. ŠUSTA, *České dějiny II/1*, s. 704; *Benedicti minoritae dicti Cronica et eius continuatio*, Ladislav Dušek (ed.), in: *Zakony Franciszkanskie w Polsce*, Jerzy Kłoczowski (red.), tom. I, Franciszkanie w Polsce srednowiecznej, czesc 2 i 3, Franciszkanie na zemiach ploskich, Kraków 1993, s. 375; srov. Jana NECHUTOVÁ, *Latinská literatura českého středověku do roku 1400*, Praha 2000, s. 138.

³² *Ottokars österreichische Reimchronik*, in: MGH, *Deutsche Chroniken V/2*, Joseph Seemüller (ed.), Hannover 1893, v. 91845-91914.

příbuzenstvím.³³ Někdy je hlavní důvod Rudolfova zaměření na královskou vdovu viděn skrze její dědické nároky v Polsku. Otakar Štýrský hovoří o části Polského království – Kališi, Sieradzi a Pomořanech.³⁴ Avšak nevíme, zda si mohl Rudolf nárokovat i Velkopolsko, protože ve skutečnosti neznáme ani šíři Rejččina věna, které přinesla už Václavovi II.³⁵ Snad bylo možné podpořit s Rejččinou rukou aspirace na někdejší královský post Přemyslovců v Polsku.³⁶ Přesto zůstává faktem, že možnost rozvíjet polskou otázku byla až příhodným následkem, a nikoliv příčinou sňatku. Králova charakterová kvalita – šetrnost, mající dnes spíše pozitivní konotaci, se v dobovém myšlení neseťkávala s pochopením.³⁷ Projevovala se jak v hospodářském sektoru, kdy se panovník soustředil na splácení dluhů z kutnohorské urbury, tak v žádoucí štedrosti královského dvora. Aspirace nového krále sledovaly zejména zajištění jeho mocenské základny.³⁸ Habsburská politika usilující o pojištění si nástupnictví v Českém království ve všech směrech od sepisování listin po obsazování hradů švábskými Němci vzbuzovala pochopitelně oprávněný dojem, že se říšský král Albrecht snaží rozbít dlouhodobě deklarovanou autonomii království a jeho reprezentantů. Při jedné z dalších pacifikačních kampaní proti odboji šlechticů v jihozápadních Čechách skončil svůj život Rudolf I., když podlehl 3. července 1307 ve vojenském ležení u Horažďovic dlouhotrvající chorobě.³⁹ Rejčka, ačkoliv dvojnásobná vdova, neodešla do ústraní některého z klášterů. Od druhého manžela byla obdarována vdovským věnem opět ve výši dvaceti tisíc hřiven stříbra pojištěných na východočeských věnných městech – Hradci Králové, Vysokém Mýtě, Chrudimi a několika dalších⁴⁰ – jednalo se tedy o zástavu. Toto čistě finanční spojení poskytovalo Rejčce především právo na příslušný obnos z výnosů zeměpanských měst,

³³ Byla jeho sestřenicí. I přes tuto skutečnost se někteří autoři stále zabývají otázkou Rudolfovy volby. Nezhledňují však církevní monopol na dohled nad institucí manželství s vlivem na veřejné mínění. Takto se například Robert Antonín domnívá, že Rudolfovo rozhodnutí pro vdovu po Václavovi II., mocenském konkurentu jeho otce Albrechta, souvisí s vytvářením dojmu kontinuity panovnické moci, ale zároveň i se snahou odstavit z nástupnické otázky zbývající dědičky přemyslovského rodu, R. ANTONÍN, *Alžběta Rejčka a souboj o český trůn v letech 1306–1308*, s. 17-31, zde s. 22; srov. J. ŠUSTA, *České dějiny II/1*, s. 701.

³⁴ *Ottokars Österreichische Reimchronik*, v. 90057-90060.

³⁵ Zbraslavský kronikář v roce 1295, kdy se odehrála pro něj nežádoucí korunovace Přemysla II., nazývá Piastovce jen králem kališským. Avšak v roce svatby Václava s Rejčkou o něm hovoří jako o králi celého Polska. Zdá se, že kronikář využívá Rejčku jako záminku, jak ospravedlnit Václavovy výboje do Polska, R. ANTONÍN, *Alžběta Rejčka a souboj o český trůn v letech 1306–1308*, s. 17-31, zde s. 20.

³⁶ Česká panovnická moc v Polsku byla od ovládnutí země Václavem II. konstruována na základě jednotlivých lenních závazků místních knížat k českému králi. Tudíž se s vyměněním rodu Přemyslovců tyto závazky k Českému království rozvolnily, R. ANTONÍN, *Moc posledních Přemyslovců v piastovském Polsku na přelomu 13. a 14. století*, s. 177-191, zde s. 180-181, 184-185.

³⁷ D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Dvorský ceremonál, rituály a komunikace v dobovém kontextu*, in: *Dvory a residence ve středověku. III. Všední a sváteční život na středověkých dvorech*, D. Dvořáčková-Malá – J. Zelenka (edd.), Praha 2009, s. 46.

³⁸ J. ŠUSTA, *České Dějiny II/1*, s. 709-710; D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Královský dvůr Václava II.*, s. 163.

³⁹ V době kapitulace Bavora III., Vratislav VANÍČEK, *Velké dějiny země Koruny české. sv. III.*, Praha–Litomyšl 2002, s. 487.

⁴⁰ Přídomek Králové je často mylně odvozován od Rejččiny osoby, ale poprvé se s ním setkáváme až v roce 1373, kdy byl Hradec věnným městem čtvrté manželky Karla IV. – Elišky Pomořanské, Antonín PODLAHA,

ale nečinilo ji jejich neomezenou vládkyní.⁴¹ Přesto kapitál, který královna získala, sám o sobě mohl i ženě poskytnout nebývalý kulturní a politický rozlet, kdy záleželo na individuální osobnosti panovnice, do jaké míry jej využije k realizaci svých aspirací. Ostatně 14. století v Českých zemích je i dobou, pro kterou se nám dochoval větší počet dokladů o ekonomicky nezávislých aktivitách panovnic.⁴²

Po smrti Rejččina druhého chotě se zformovala skupina domácích přívrženců habsburského nástupnictví v čele s Dobešem z Bechyně.⁴³ Prozatím byla nástupnická otázka po smrti Rudolfa Habsburského ošetřena znojemskými úmluvami z 18. ledna 1306. Podle jejich znění měl nyní nastoupit na trůn druhý nejstarší syn Albrechta I., Fridrich řečený Krásný. Ten zamířil i s vojskem do Českého království, ale nemohl zde najít zázemí.⁴⁴ Situace se vyostřovala a šlechtičtí radikálové vedli v Praze i v Kutné Hoře⁴⁵ boje s prohabsburskými patricijí. Patrně jedinou možností bývalé královny Rejčky bylo setrvat na habsburské straně, u níž jako jediné mohla hledat ochranu. Její úsudek o poměru moci obou zápasících stran by se mohl zdát vzhledem ke konečnému výsledku mylný. Bez zajištění podpory z habsburské strany však riskovala ztrátu vlivu ve veřejné sféře a v nejhorším případě i nemilost politické opozice, která by ji jako vdovu po Habsburkovi mohla připravit o její majetek, privilegia a dceřin dědický nárok na ně. Učinila zřejmě nejmoudřejší rozhodnutí, když se odhodlala někdy na přelomu září a října k útěku z Pražského hradu se svou dcerou a služebnou⁴⁶ ke Zderazskému klášteru, odkud s doprovodem Fridricha Sličného⁴⁷ zamířila do ležení Albrechtových vojsk před Kutnou Horou. Po neúspěšném obléhání města se německá vojska vydala do východních Čech. Po dobu válečného konfliktu

---

Soupis rukopisů knihovny metropolitní kapituly pražské I, Praha 1910, s. 325; František MUSIL, *Hradec Králové, Eliška Rejčka a rok 1308*, in: Chrám Svatého Ducha a královna Eliška Rejčka v Hradci Králové 1308–2008, s. 11-15, zde s. 14; o tom, že obvěnění Rejčky bylo zajištěno právě těmito konkrétními městy, se dozvídáme pouze na základě výpovědi zbraslavského opata. Jak se někdy mylně uvádí, zbylá Rejččina věnná města, Polička a Jaroměř, zde nejsou výslovně jmenována, *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, kniha I, kap. LXXXV, s. 111, č. překlad: *Zbraslavská kronika*, s. 152, 155.

⁴¹ Potvrzuje to i Alžbětina confirmace privilegií, které měl Rudolf městům udělit snad právě v důsledku jejich zatížení zástavou. Představu o Rejčce jako svrchované paní věnných měst vytvořila Zbraslavská kronika, rozvedla ji Pulkavova kronika a je součástí i novodobé historiografie. Např. Josef Šusta píše, že „*Města hleděla k paní Rejčce jako k své vrchnosti*“, J. ŠUSTA, *České dějiny II/1*, s. 730; R. ANTONÍN, *Alžběta Rejčka a souboj o český trůn v letech 1306–1308*, s. 17-31, zde s. 26-27.

⁴² B. KOPIČKOVÁ, *Urozená paní*, in: *Člověk českého středověku*, Martin Nodl – František Šmahel (edd.), Praha 2002, s. 57-91, zde s. 76; D. DVORÁČKOVÁ-MALÁ, *Královský dvůr Václava II.*, s. 104.

⁴³ J. KVĚT, *Iluminované rukopisy královny Rejčky*, s. 20.

⁴⁴ Město Znojmo mu neotevřelo své brány. Znojemský hrad patřil tehdy landštejnským Vítkovcům.

⁴⁵ Zde tvořili prohabsburskou stranu zejména bratři z Rosenthalu a Perthold Pirkner.

⁴⁶ J. ŠUSTA, *České dějiny II/1*, s. 731.

⁴⁷ U Otakara Štýrského se opět objevuje motiv milostné příčiny. Fridrich se údajně do Rejčky zamiloval. I místo setkání se odlišuje – namísto kláštera na Zderaze jím měl být Vyšehrad, *Ottokars Österreichische Reimchronik*, v. 92875-92909; R. ANTONÍN, *Alžběta Rejčka a souboj o český trůn v letech 1306–1308*, s. 17-31, zde s. 25; Vratislav Vaníček dokonce tvrdí, že Rejčka přijala od Fridricha nabídku k sňatku, V. VANÍČEK, *Velké dějiny země Koruny české. sv. III.*, s. 493.

pak pobývala Rejčka mimo hranice království v rakouském Klosterneuburgu u Vídně.⁴⁸ Mocenský boj však záhy pro Habsburky skončil, jelikož nenacházeli dostatečnou podporu. Pro nadcházející zimu představovala jediné útočiště habsburské vojenské posádky už od podzimu 1307 východočeská města, která otevřela své brány ne z Rejččina příkazu, ale čistě z vlastní vidiny profitu. Dne 5. října 1307 byla v opatovickém ležení vydána oběma Habsburky listina, ve které není ani zmínka o Rejčce a potvrzení jejích práv k městům. Kromě toho, že je zde poprvé uvedeno pohromadě všech pět měst, z nichž někdejší královně plynul vdovský důchod, můžeme v jejím obsahu nalézt pouze nová privilegia měst⁴⁹ včetně odpuštění placení berní vyjma těch, které vyplývají z dědických nároků, tzn. Rejččina obvěnění a věn vyvdávaných princezen.⁵⁰ Nakonec tedy můžeme celou interpretaci přeformulovat a zaujmout stanovisko Roberta Antonína, který tvrdí, že německá vojska měla zároveň města chránit před Jindřichem Korutanským, jenž se v té době nacházel v blízké Kutné Hoře a že Rejčka z tohoto spojení těžila stejnou měrou, kdy byla zajištěna ochrana jejích vdovských příjmů a budoucích práv k nim.⁵¹ Přezimování habsburského vojska mělo být zajištěno i na Moravě, načež však moravští stavové od své počáteční podpory ustoupili.⁵² Pozice Habsburků v království byla neudržitelná. Nedostávalo se jim podpory ani prostředků, zakusili porážku v bitvě u Mýta a zanedlouho byl zavražděn i říšský král Albrecht I. Habsburský (1255–1308).⁵³ To znamenalo konečnou zkázu všech Fridrichových plánů. Jeho otec znamenal pro ofenzívu do Čech významnou záštitu zakotvenou v autoritě říšského krále a jeho vojsk. Následovala kapitulace ve Znojme a odebrání všech habsburských nároků na český trůn. Na druhou stranu vymohla habsburská frakce Rejčce potvrzení o zachování všech jejích práv.⁵⁴ Rejčka se po návratu do Čech usadila v Hradci Králové.⁵⁵

⁴⁸ Dle Alžbětiny listiny vydané 18. srpna 1308. Místo vydání je označeno jako „*Neunburg*“. Josef Emler jej chápe jako rakouský Klosterneuburg (tradici přebírá i Josef Šusta) na rozdíl od Jana Čelakovského, který jej přeložil jako český Nymburk. Rakouská destinace se ale zdá pravděpodobnější, jelikož je blíže Znojmu, kde se čtyři dny nazpět konalo vyrovnání Fridricha Habsburského s Jindřichem Korutanským, RBM II, Josef Emler (ed.), Praha 1882, s. 945, č. 2174; CIM II, Jaromír Čelakovský (ed.), Praha 1895, s. 159-160, č. 87; R. ANTONÍN, *Alžběta Rejčka a souboj o český trůn v letech 1306–1308*, s. 17-31, zde s. 29.

⁴⁹ Nejvíce privilegií získal Hradec. Všechna města měla povolení nakupovat kutnohorské stříbro. To bylo do té doby výsadou královských urběfů. Byly sníženy královské berně z městských gruntů i venkovských měšťanských statků. Dále byla rozšířena pravomoc městských rad na úkor práv rychtáře a podkomořího. Budoucí panovník přislíbil dodat bezplatně kámen na výstavbu. Hradci bylo uděleno tržní právo, právo skladu a část z královského lesa Boru na dřevo pro výstavbu, RBM II, s. 927-928, č. 2149; F. MUSIL, *Hradec Králové, Eliška Rejčka a rok 1308*, s. 11-15, zde s. 13.

⁵⁰ R. ANTONÍN, *Alžběta Rejčka a souboj o český trůn v letech 1306–1308*, s. 17-31, zde s. 27.

⁵¹ R. ANTONÍN, *Alžběta Rejčka a souboj o český trůn v letech 1306–1308*, s. 17-31, zde s. 28; D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Eliška Rejčka (Richenza Velkopolská) a Rudolf Kaše*, s. 304-305, zde s. 305.

⁵² František PALACKÝ – Josef KALOUSEK, *Dějiny národu českého: w Čechách a w Morawě. Dílu II., Od roku 1253 do 1333. částka I.*, Praha 1877, s. 327.

⁵³ J. ŠUSTA, *České dějiny II/1*, s. 735-737, 742-744.

⁵⁴ CDM VI, Josef Chytil (ed.), Brno 1854, s. 375-379, č. 15; J. ŠUSTA, *České dějiny II/1*, s. 750.

⁵⁵ Do Čech se navrátila někdy v období po 18. srpnu 1308, kdy v Klosterneuburgu vydala listinu potvrzující práva a svobody věnným městům, RBM II, s. 945, č. 2174; s jistotou nevíme, kde Rejčka po příchodu do Čech

Rejččin druhý vstup do politiky zachycujeme s příchodem Jana Lucemburského do Českého království roku 1310. Po komplikacích spojených s jeho přijetím za českého krále jej bývalá královna podpořila. V listině z 30. listopadu 1310 slibuje Jan vyplacení pohledávky šesti tisíc hřiven z vdovského důchodu, jehož se od Jindřicha Korutanského nedočkala, s tím, že tak učiní do měsíce po dobytí Prahy.⁵⁶ Rejčka poté vyjednávala s věnnými městy, aby byl Janovi Lucemburskému a jeho vojskům poskytnut azyl. Tím, že bývalá královna vyšla prozíravě vstříc Janovým potřebám a on jejím, mohla vzniknout platforma pro budoucí spolupráci.

V době lucemburské vlády můžeme nejdříve od roku 1310⁵⁷ a nejspíše od roku 1316 hovořit o Jindřichovi z Lipé⁵⁸ jako o politickém, hospodářském a životním partnerovi⁵⁹ bývalé královny. Už v roce 1315, kdy král Jan pojal podezření, že Jindřich z Lipé zneužívá svého podkomožského úřadu, byl Jindřich z Lipé 26. října zajat a uvězněn na hradě Týřově.⁶⁰ Král však zřejmě neočekával tak silnou zpětnou reakci, když se zformovala opozice z Jindřichových příznivců v čele s moravským hejtmánem Janem z Vartemberka, Albrechtem

pobývala. Pro Hradec hovoří jediný zdroj – zbraslavský kronikář, který ji nazývá „*Hradeckou královnou*“, *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, kniha I, kap. CXXVI, s. 229, kniha II, kap. I, s. 243, kap. XI, s. 261, kniha III, kap. X, s. 329, 330, č. překlad: *Zbraslavská kronika*, s. 410, 411; F. MUSIL, *Hradec Králové, Eliška Rejčka a rok 1308*, s. 11-15, zde s. 14; podle tradičního výkladu zde měla v roce 1308 založit chrám sv. Ducha. V kruhu kunsthistoriků a historiků panují různé názory na to, kdo byl ve skutečnosti fundátorem a v jakém roce se započalo se stavbou, k tomu Jaroslav ŠŮLA, *Stručný přehled dějin farnosti chrámu Sv. Ducha v Hradci Králové*, in: *Chrám Svatého Ducha a královna Eliška Rejčka v Hradci Králové 1308–2008*, s. 89-95, zde s. 90-91; Jakub VÍTKOVSKÝ, *Stavebníci a mistři panovníckého chrámu Sv. Ducha v Hradci Králové – architektura a skulptura na rozhraní Janovy a Karlovy éry, Stručný přehled dějin farnosti chrámu Sv. Ducha v Hradci Králové*, in: *Chrám Svatého Ducha a královna Eliška Rejčka v Hradci Králové 1308–2008*, s. 97-103; F. MUSIL, *Hradec Králové, Eliška Rejčka a rok 1308*, s. 11-15, zde s. 15; Lenka MAZANCOVÁ, *Chrám Svatého Ducha v Hradci Králové. Oltáře a oltářní benefícia v době předhusitské*, in: MHB, r. 10, Praha 2005, s. 291-321, zde s. 295.

⁵⁶ CDM VI, s. 32, č. 41; J. ŠUSTA, *Dvě knihy českých dějin. Kus středověké historie našeho kraje. Kniha druhá, Počátky lucemburské 1308-1320*, Praha 1919, s. 116.

⁵⁷ Jak se domnívá Jiří Spěváček a Miloslav Sovadina. Tuto hypotézu staví na skutečnosti, že se Jindřichovo jméno objevuje ve výše zmíněné listině z 30. listopadu 1310. Konkrétně je Jindřich jmenován králem Janem ve výčtu šlechticů, na jejichž doporučení je listina vydána, CDM VI, s. 32 č. 41; Jiří SPĚVÁČEK, *Jan Lucemburský a jeho doba 1296–1346*, Praha 1994, s. 145; Miloslav SOVADINA, *Jindřich z Lipé I. První muž království. Část 1*, in: ČMM, r. 120, Brno 2001, s. 5-36, zde s. 26; Jana VÍTOVÁ, *Majetkové poměry královny Elišky Rejčky*, bakalářská práce obhájená na Masarykově univerzitě v Brně 2010, s. 15.

⁵⁸ Jeho biogram: M. SOVADINA, *Jindřich z Lipé I. První muž království. Část 1*, s. 5-36; idem, *Jindřich z Lipé. I. První muž království. Část 2*, in: ČMM, r. 121, Brno 2002, s. 3-32; idem, *Jindřich z Lipé. II. Dominium nostrum atque bona nostra*, in: ČMM, r. 122, Brno 2003, s. 21-59.

⁵⁹ Jindřich z Lipé byl již ženatý. Jeho chotí byla paní Scholastika původem z rodu pánů z Kamence, s níž měl Jindřich 4 syny (Jindřicha, Jana, Pertolda a Čeňka) a 3 dcery (Kateřinu, Markétu a Kláru), idem, *Jindřich z Lipé. I. První muž království. Část 1*, s. 5-36, zde s. 10-11; idem, *Jindřich z Lipé. I. První muž království. Část 2*, s. 3-32, zde s. 21-25; z toho důvodu nebylo možné, aby Jindřich uvažoval o zmocnění se trůnu skrze sňatek s bývalou královnou tak, jak to prezentuje Jiří Spěváček, J. SPĚVÁČEK, *Jan Lucemburský a jeho doba 1296–1346*, s. 230.

⁶⁰ J. SPĚVÁČEK, *Jan Lucemburský a jeho doba 1296–1346*, s. 227; Lenka BOBKOVÁ, *Velké dějiny zemí Koruny české. sv. IV. a, 1310–1402*, Praha–Litomyšl 2003, s. 51; Josef Šusta se domnívá, že důvodem uvěznění byly Janovy obavy, že Jindřich vyjednával s Habsburky o opětovném dosazení Jindřicha Korutanského na trůn. Jeho podezření měl zesilovat fakt, že pán z Lipé byl vlastníkem pohraničního hradu Vranova a Moravského Krumlova sousedících s rakouským vévodstvím a též že byl partnerem královské vdovy Rejčky, bývalé chráněnkyně Habsburků, J. ŠUSTA, *Dvě knihy českých dějin II*, s. 230-232.

ze Žeberka a Vilémem z Landštejna.⁶¹ Města Mýto, Polička a Jaroměř stála na straně krále Jana.⁶² Proto se uvádí v návaznosti na Petra Žitavského, že byla Rejčka do tohoto konfliktu zapojena také a podporovala odbojné šlechtice.⁶³ Krále Jana přiměli k vyjednávání arcibiskupové mohučský a trevírský, kteří si byli vědomi, jaký dopad by měla domácí válka v Českém království za situace, kdy se v říši rozpoutával spor o trůn mezi Fridrichem Habsburským a Ludvíkem Bavorským – spojencem krále Jana.⁶⁴ Jindřich z Lipé byl po půl roce 17. dubna 1316 propuštěn. Hrozba války však zažehnána nebyla. Ještě po srpnu, kdy král Jan vyjel na pomoc svému říšskému spojenci ve válce proti habsburskému kandidátovi, nebyly poměry nakloněné uzavření příměří mezi těmito dvěma šlechtickými skupinami. Královna zřejmě cítila ve spojení Jindřicha z Lipé a slezského vévody Jindřicha Javorského, uzavřeného ve druhé polovině roku 1316, ohrožení Janových zájmů. Pán z Lipé si tím získal spojence, jehož země sousedily se statky Ronovců v Žitavě a Kladsku.⁶⁵ Součástí smluv byl navíc sňatek slezského vévody s Rejččinou dvanáctiletou dcerou, Přemyslovnou Anežkou, a vydání Hradce jemu do zástavy, ovšem bez vyjednávání s královským dvorem.⁶⁶ Z tohoto můžeme vyvodit, že Rejčka nejpozději v této době politicky kooperovala s pánem z Lipé a je více než pravděpodobné, že tento sňatek sama iniciovala. Reakce Elišky Přemyslovny směřovala k záměru vyvolat ozbrojený střet a za tím účelem pozvala do země cizí žoldnéře, kteří měli posilnit řady prokrálovských příznivců – královského podkomořího Viléma Zajíce z Valdeka, Tobiáše Zbyňka z Bechyně, Jana z Dobrušky, Heřmana z Jablonného, Markvarta z Lemberka, Bavora ze Strakonice a Petra z Rožmberka.⁶⁷ Domácí válka však nebrala konce skrze neochotu k dohodě. Král Jan byl nucen vrátit se do Prahy, avšak ani jemu se nepodařilo odpor zlomit. Dne 27. prosince 1317 byl ve Vídni uzavřen pakt mezi Jindřichem z Lipé, jemu nakloněnou panskou skupinou a Jindřichem Korutanským. Fridrich Habsburský navíc 9. ledna 1318 přislíbil pomoc při dosazení Jindřicha Korutanského na královský trůn.⁶⁸ Konec domácí války mezi králem Janem a panstvem nastal ale

⁶¹ J. ŠPĚVÁČEK, *Jan Lucemburský a jeho doba 1296–1346*, s. 229; L. BOBKOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české. sv. IV. a*, s. 51.

⁶² J. ŠPĚVÁČEK, *Jan Lucemburský a jeho doba 1296–1346*, s. 228; Z. HLEDÍKOVÁ, *Alžběta Rejčka*, s. 7-12, zde s. 9.

⁶³ *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, kniha I, kap CXXVI, s. 229, č. překlad: *Zbraslavská kronika*, s. 297; Josef Šusta bez opodstatnění přiřkl Rejčce iniciativní jednání v celé kampani za osvobození Jindřicha z Lipé, J. ŠUSTA, *Dvě knihy českých dějin II*, s. 232, 235.

⁶⁴ L. BOBKOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české. sv. IV. a*, s. 51.

⁶⁵ J. ŠUSTA, *Dvě knihy českých dějin II*, s. 256; J. ŠRÁMEK, *Alžběta Richenza, hradecká královna a mecenáška – 2. díl*, s. 25, zde s. 25; J. VÍTOVÁ, *Majetkové poměry královny Elišky Rejčky*, s. 11.

⁶⁶ J. ŠPĚVÁČEK, *Jan Lucemburský a jeho doba 1296–1346*, s. 258; L. BOBKOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české. sv. IV. a*, s. 52; B. KOPIČKOVÁ, *Eliška Přemyslovna*, s. 58-59.

⁶⁷ J. ŠPĚVÁČEK, *Jan Lucemburský a jeho doba 1296–1346*, s. 253.

⁶⁸ J. ŠPĚVÁČEK, *Jan Lucemburský a jeho doba 1296–1346*, s. 227; L. BOBKOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české. sv. IV. a*, s. 53; Josef Šusta se domnívá, že vyjednávání s Habsburkem o dosazení Jindřicha Korutanského

až domažlickým smírem ze dne 23. dubna 1318, jehož zprostředkovatelem byl Ludvík Bavorský. Jindřichovi z Lipé byl navrácen úřad podkomořího.⁶⁹

Další náročný diplomatický podnik, tentokrát v oblasti ekonomické, vyvstal pro Rejčku a Jindřicha v srpnu 1319, kdy zemřel bezdětný braniborský markrabě Valdemar, jemuž patřily kromě Braniborska také obě Lužice. O jeho dědictví vznikl spor. Jedním z pretendentů na lužické dědictví byl i král Jan, který obhajoval své nároky proti javorsko-svídnickému vévodovi Jindřichovi, manželu Rejččiny dcery Anežky. Český král si však získal podporu zdejších měst i šlechty.⁷⁰ V září 1319 v táboře u Olešnice přistoupily obě strany k dohodě. Slezenský vévoda se zřekl Budyšínska, Dolní Lužice, Lubušska a Frankfurtu nad Odrou a zůstalo mu doživotně Zhořelecko.⁷¹ Aby král vynahradil Jindřichovi Javorskému nesplacené Anežčino věno, poskytl mu zástavu v hodnotě devatenácti tisíc hřiven pražských grošů a náhradou za Rejččina věnná města mu připsal Žitavsko s městem Žitavou a hrady Ojvínem a Ronovem, které bylo do té doby ve vlastnictví Jindřicha z Lipé. Pán z Lipé souhlasil s výměnou těchto statků za statky na Moravě. V souvislosti s tím se Eliška Rejčka vzdala práv k východočeským věnným městům za peněžitou náhradu a statky na Moravě.⁷²

---

mělo být pouhou „pohrůžkou“ králi Janovi bez skutečného záměru jej realizovat, J. ŠUSTA, *Dvě knihy českých dějin II*, s. 279.

⁶⁹ J. ŠPĚVÁČEK, *Jan Lucemburský a jeho doba 1296–1346*, s. 261; L. BOBKOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české. sv. IV. a*, s. 55.

⁷⁰ Dvořaně Ota z Bergova a Těma z Koldic, kteří měli v Budyšínsku majetky, J. ŠUSTA, *Dvě knihy českých dějin II*, s. 306; L. BOBKOVÁ, *Územní politika prvních Lucemburků na českém trůně*, s. 30, s odvoláním na J. ŠPĚVÁČEK, *Král diplomat. (Jan Lucemburský 1296–1346)*, Praha 1982, s. 125.

⁷¹ CDLS I, s. 238–239, č. 166; RBM III, s. 218, č. 529; RBM III, s. 218–219, č. 530; CDM VII, s. 809–810, č. 202; RBM III, s. 219–220, č. 531; J. ŠUSTA, *Dvě knihy českých dějin II*, s. 306–307; o 10 let později připojili Lucemburkové i Zhořelecko, L. BOBKOVÁ, *Koruna království českého za vlády Lucemburků. I.*, in: *Histo*, r. 6, č. 7–8, Praha 1995, s. 164–172, zde s. 167; eadem, *Územní politika prvních Lucemburků na českém trůně*, s. 30; eadem, *Země Koruny české za Jana Lucemburského a Karla IV.*, in: *Od Velké Moravy k NATO. Český stát a střední Evropa*, Jiří Přenosil (ed.), Praha 2002, s. 41–52, zde s. 43; eadem, *Vedlejší země České koruny v politice Lucemburků a jejich následovníků (1310–1526)*, in: *Korunní země v dějinách českého státu. I. Integrovaná a partikulární rysy českého státu v pozdním středověku. Sborník příspěvků přednesených na kolokviu pořádaném dne 4. června 2002 na FF UK*, L. Bobková (ed.), Ústí nad Labem 2003, s. 9–34, zde s. 12; M. SOVADINA, *Jindřich z Lipé. I. První muž království. Část 2*, s. 3–32, zde s. 19.

⁷² J. ŠUSTA, *Dvě knihy českých dějin II*, s. 285, 306; L. BOBKOVÁ, *Územní politika prvních Lucemburků na českém trůně*, s. 31; Jaroslav MEZNÍK, *Lucemburská Morava 1310–1423*, Praha 1999, s. 27–28; listina ze dne 10. května 1319 zajišťuje Rejčce peněžitou náhradu 10 000 hřiven p. g., na které má z věna nárok [CDM VI, s. 118, č. 149; RBM III, s. 206, č. 502]. Listina ze dne 31. srpna 1319 převádí vsi Kounice, Dlouhá ves (Derfle) a Míkovice (Dolní a Horní) do vlastnictví Jindřicha z Lipé výměnou za Žitavu s Žitavskem a hrady Ronov, Ojvín, Schönbuch (Krásná hora) [CDM VII, s. 809, č. 200; RBM III, s. 212–213, č. 518]. Ze dne 30. září 1323 pochází králova konfirmace [CDM VII, s. 820–821, č. 219]. Dále 3. září 1319 Jindřich z Lipé směňuje s králem Rejččiny severočeské statky – městečko Hostěradice, ves Malešovice a v další listině Německý brod a hory v Mittelbergu za Žitavu a Žitavsko spolu s hrady Ronovem, Ojvínem a Schönbuchem (Krásnou Horou) [CDM VI, s. 391–392, č. 23; RBM III, s. 215, č. 521; RBM III, s. 215–216, č. 522]. Tím doplňuje transakci z 31. srpna 1319. Slíbený obnos však Rejčce nebyl vyplacen ihned, o čemž svědčí několik listin krále Jana – dne 21. června 1321 kompenzuje 2 000 hřivnami p. g. v týdnech splátkách po 35 hřivnách prodlevu splacení dlužné částky za Rejččina věnná města [CDM VI, s. 138, č. 182; RBM III, s. 290, č. 695]. Dne 15. října 1321 daruje královně jako další díl splátky trhovou ves v Měnině a Hustopečích v hodnotě 2180 hřiven p. g. [CDM VI, s. 144–146, č. 191; RBM III, s. 297, č. 727; konfirmace pochází až z 1. října 1323, CDM VI, s. 183, č. 247; RBM III, s. 360, č. 923] a v listině ze 17. října mu to dosvědčují jím povolání odhadci – kancléř Českého království a vyšehradský

Jindřich opustil úřad podkomořího a přijal úřad moravského zemského hejtmana.⁷³ Tak došlo k přesunu páru na Moravu a usídlení v Brně,⁷⁴ kde se věnovali skupování a rozmnožování svých statků a kde Rejčka v roce 1323 fundovala klášter ženské cisterciácké řehole Aula sanctae Mariae,⁷⁵ jehož funkčním kostelem se stal chrám Nanebevzetí P. Marie. Tomuto klášteru věnovala soubor iluminovaných rukopisů. Stal se též místem posledního odpočinku Jindřicha (zemřel 26. srpna 1329) i Richenzy (zemřela 19. října 1335).⁷⁶ Rejčka ještě před svou smrtí podnikla s dcerou Anežkou poutní cestu do Porýní, aby získala pro starobrněnský klášter cisterciáček svaté relikvie.⁷⁷

---

probošt Jan (řečený Volek), nejvyšší maršálek Jindřich z Lipé a Vok z Kravař [CDM VI, s. 146-147, č. 192; RBM III, s. 297, č. 728, činí tak z pověření k majetkovému odhadu, které obdrželi již 20. června 1321, CDM VI, s. 139-140, č. 184; RBM III, s. 289-290, č. 694]. Dodatek ke smlouvě z 15. října 1321 nacházíme i v konfirmaci zakládací listiny kláštera Aula sanctae Mariae z 2. října 1323. Král Jan prohlašuje, že kromě Měnina a statků v Hustopečích předal v rámci předchozí splátky dluhu v hodnotě 2 180 hřiven stříbra Rejčce také majetek ve Starovicích a Starovičkách [CDM VI, s. 185-188, č. 249; RBM III, s. 360, č. 925]. V listině ze 7. října 1323 Jan Lucemburský konečně stvrzuje splacení dluhu 10 000 hřiven p. g. Navíc přiděluje Rejčce doživotní plat 10 hřiven p. g., které jí mají být každý týden vypláceny z kutnohorské urbury a mincovny [CDM VI, s. 188-189, č. 250; RBM III, s. 361, č. 927]. Některé z těchto listin popisuje J. ŠUSTA, *Dvě knihy českých dějin II*, s. 285, 306-307; L. BOBKOVÁ, *Územní politika prvních Lucemburků na českém trůně*, s. 31; J. SPĚVÁČEK, *Jan Lucemburský a jeho doba 1296–1346*, s. 276, 281-282, 282-283, 285, 293, 296; M. SOVADINA, *Jindřich z Lipé. I. První muž království. Část 2*, s. 3-32, zde s. 19; Jitka HRIČKOVÁ, *Cisterciácký klášter Aula sanctae Mariae na Starém Brně a jeho hospodářský vývoj v letech 1323–1526*, bakalářská práce obhájená na FF MUNI v Brně 2008, s. 15, 16, 17, 57; J. VÍTOVÁ, *Majetkové poměry královny Elišky Rejčky*, s. 16-18.

⁷³ Dne 1. prosince 1321 se Jindřich poprvé tituluje v listině jako „*capitaneus Moraviae*“, CDM VI, s. 148, č. 194; RBM III, s. 301-302, č. 740.

⁷⁴ Jan Květ se domnívá, že listina z 1. ledna 1321 pochází už z doby, kdy Rejčka sídlila v Brně. K přesunu tedy muselo dojít mezi rokem 1318 a 1320, CDM VI, s. 133-134, č. 176; RBM III, s. 272, č. 643; J. KVĚT, *Iluminované rukopisy královny Rejčky*, s. 23.

⁷⁵ K historii a architektuře starobrněnského ústavu cisterciáček: Marie Anna KOTRBOVÁ, *Starobrněnský klášter*, Brno 1968; K. BENEŠOVSKÁ, *Das Zisterzienserinnenkloster von Altbrünn und die Persönlichkeit seiner Stifterin*, in: *Cystersi w kulturze średniowiecznej Europy*, Jerzy Strzelczyk (red.), Poznań 1992, s. 83-100; Miloslav POJSL – Dobroslav LÍBAL, *Brno. Starobrněnský klášter*, in: *Řád cisterciáků v českých zemích ve středověku*. Sborník vydaný k 850. výročí založení kláštera v Plasech, Daniela Houšková (ed.), Praha 1994, s. 130-134; Dušan FOLTÝN et al., *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, Praha 2005, s. 208-215; K. BENEŠOVSKÁ, *Královna Eliška Rejčka a klášter cisterciáček Aula sanctae Mariae*, s. 488-497; J. HRIČKOVÁ, *Cisterciácký klášter Aula sanctae Mariae na Starém Brně a jeho hospodářský vývoj v letech 1323–1526*.

⁷⁶ L. BOBKOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české. sv. IV. a*, s. 55-56.

⁷⁷ Z. HLEDÍKOVÁ, *Alžběta Rejčka*, s. 7-12, zde s. 11; J. VÍTOVSKÝ, *Fresco of Theban Legion from the Royal Chapel, the Alram Estate and the Royal House in Brno=Brněnský Alramův dvorec, královský dům a nástěnná malba v čele se sv. Gereonem z královské kaple*, in: *Court Chapels=Dvorské kaple*, Jiří Fajt (ed.), Praha 2003, s. 194-200, 431-435, zde s. 197, 433; J. VÍTOVÁ, *Majetkové poměry královny Elišky Rejčky*, s. 13.

4. Obraz královny v narativních pramenech

4. 1. Výpověď Zbraslavské kroniky

Charakter Rejččina obrazu tak, jak jej předkládá Zbraslavská kronika, významné narativní dílo pro období českých dějin první poloviny 14. století, se slučuje i s vyšším účelem, pro nějž byla napsána. Přes veškerý přínos této kroniky historickému bádání nacházíme však na jejích stránkách subjektivní interpretace autora převážné části kroniky, Petra Žitavského.⁷⁸ Petr vytvořil obsáhlé dílo,⁷⁹ které kvůli jeho častému pobytu u dvora⁸⁰ a vlastní síti informátorů⁸¹ přinášelo spíše než legendistické vypravování duchovního značně kritické úsudky dvorského zpravodaje a záznamy rázu státně-politického.⁸² Osobně byl přítomen některým důležitým událostem domácí i zahraniční politiky⁸³ a z pozice přímého účastníka o nich také v kronice referoval. Tato zdánlivě povrchní vyjádření osobních stanovisek i ve vztahu k osobě Elišky Rejčky měla hlubší dopad při interpretaci dějin.

⁷⁸ Marie BLÁHOVÁ, *Petr Žitavský o sobě. Zbraslavská kronika jako ego dokument*, in: *Za zdi kláštera. Cisterciáci v českých dějinách*, Dana Dvořáčková-Malá – Petr Charvát – Bohumír Němec (edd.), České Budějovice 2010, s. 67-81.

⁷⁹ Při dokončení prvního dílu kroniky pracoval zejména s Kosmovou kronikou, avšak nepoužíval již práce Kosmových pokračovatelů, R. ANTONÍN, *Zahraněční politika krále Václava II. v letech 1283–1300*, s. 27, s odvoláním na Jana NECHUTOVÁ, *Latinská literatura českého středověku do roku 1400*, Praha 2000, s. 133; na zhotovení pracovní verze druhé knihy Zbraslavské kroniky (konceptu a čistopisu) s ním spolupracovalo šest podřízených z jeho skriptoria, M. BLÁHOVÁ, *Dílna středověkého historika (Způsob práce Petra Žitavského)*, in: *Piśmiennictwo Czech i Polski w średniowieczu i we wczesnej epoce nowożytniej*, Antoni Barciak – Wojciech Iwańczak (edd.), Katowice 2006, s. 11-33, zde s. 29.

⁸⁰ Nevíme s přesností, kdy se Petr začal pohybovat v okolí pražského dvora. Až k roku 1297 hovoří Petr, ještě jako laik, o své přítomnosti na královské korunovaci Václava II. a jeho první ženy Guty, D. MALÁ, *Skladba pražského dvora za vlády Václava II.*, in: MHB, r. 9, Praha 2003, s. 97-163, zde s. 130; D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Královský dvůr Václava II.*, s. 89.

⁸¹ Jelikož psal Petr ve druhé knize o aktuálním politickém dění, využil namísto analů či kronik přímá svědectví svých informátorů – zbraslavského mnicha Mikuláše, sekretáře krále Jana mnicha Jindřicha, vyšehradského scholastika Waltera, pražské měšťany Fricka od Kokotů a Eberlina od Kamene, osobního lékaře Jindřicha VII. Mikuláše z Fuldy nebo Elišky z Polné. Kromě toho disponoval i korespondencí, kterou posílal Janovi jeho otec, císař Jindřich VII., nebo kterou udržovala Eliška Přemyslovna kontakty s evropskými královskými rodinami, Václav NOVOTNÝ, *Kronika Zbraslavská. Otisk úvodu k čes. překladu*, Praha 1905, s. 66; M. BLÁHOVÁ, *Dílna středověkého historika*, s. 11-33, zde s. 30; eadem, *Petr Žitavský, historik a diplomat*, in: *Duchem, ne mečem. Fakta, úvahy, souvislosti*, František Heřmanský (ed.), Praha 2003, s. 29-38, zde s. 35-36; František KUTNAR – Jaroslav MAREK, *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví. Od počátků národní kultury až do sklonku třicátých let 20. století*, Praha 1997, s. 32.

⁸² Z. FIALA, *O kronice Zbraslavské a jejích autorech*, in: *Zbraslavská kronika*, s. 5-19, zde s. 13; M. BLÁHOVÁ, *Petr Žitavský, historik a diplomat*, s. 29-38, zde s. 34, 36; eadem, *Petr Žitavský o sobě*, s. 67-81, zde s. 70, 81; K. CHARVÁTOVÁ, *Petr Žitavský, opat Zbraslavského kláštera (1316–1339)*, in: *SbSPS 2. PhDr. Rudolfa Turkovi, DrSc., k významnému životnímu jubileu*, Praha 1991, s. 87-107, zde s. 87; eadem, *Chronicon Aulae Regiae jako klášterní kronika*, in: *MH V. Sborník Katedry dějin a didaktiky dějepisu Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy a Výzkumného centra pro dějiny vědy, společného pracoviště ÚSD AV ČR a UK v Praze*, Praha 2002, s. 307-355, zde s. 308, 338.

⁸³ F. KUTNAR – J. MAREK, *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*, s. 30; Libor JAN, *Vznik zemského soudu a správa středověké Moravy*, Brno 2000, s. 14; K. CHARVÁTOVÁ, *Chronicon Aulae Regiae jako klášterní kronika*, s. 307-355, zde s. 313; k jednotlivým příležitostem, kdy byl Petr Žitavský účastníkem diplomatických deputací či významných událostí v království: Z. FIALA, *O kronice Zbraslavské a jejích autorech*, s. 5-19, zde s. 9-10; F. KUTNAR – J. MAREK, *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*, s. 31; M. BLÁHOVÁ, *Petr Žitavský, historik a diplomat*, s. 29-38, zde s. 31-33, 35; K. CHARVÁTOVÁ, *Chronicon Aulae Regiae jako klášterní kronika*, s. 307-355, zde s. 311, 322, 328; D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Královský dvůr Václava II.*, s. 89.

Bez obeznámení se s Petrovým postavením nelze hodnotit jeho výklad. Jako mnich a od roku 1316 opat cisterciáckého kláštera na Zbraslavi⁸⁴ se hlásil k odkazu jeho zakladatele,⁸⁵ českého krále Václava II., jenž byl jak donátorem, tak ochráncem ústavu.⁸⁶ Vymření domácí královské dynastie v roce 1306 pak přineslo pro domácí poměry řadu změn. Geneze textu sepsaného prvním pisatelem Zbraslavské kroniky, Otou Durynským, spadá do tohoto období utváření nových podmínek pro Zbraslavský klášter ekonomicky nepříznivých, kdy upadalo dvorské postavení duchovních z této církevní instituce. Ty také zpětně zaznamenal Petr Žitavský coby pokračovatel v Otově práci na dílu.

Jako čas nepřijemných změn popisuje Petr zejména dobu, kdy byla královská hodnost nabídnuta Jindřichovi Korutanskému. Kronikář jej činí zodpovědným za ekonomické vyčerpání cisterciáckých klášterů na Zbraslavi a v Sedlci.⁸⁷ Petrovo negativní stanovisko vůči manželovi Přemyslovny Anny, nejstarší dcery Václava II., však bylo dáno především snahou ospravedlnit svržení právoplatně zvoleného panovníka.⁸⁸ Proto například kronikář píše, že Jindřich nebyl hoden královského důstojenství, které mu příslušelo jen podle titulu.⁸⁹ V průběhu líčení tohoto období dosazuje Petr panovnický ideál na profil Elišky Přemyslovny, druhorozené dcery Václava II. z prvního manželství s Gutou Habsburskou. Dosud neprovdaná Přemyslovna⁹⁰ měla spojit přemyslovský rod s rodem lucemburským skrze sňatek se synem říšského krále Jindřicha VII., Janem.⁹¹ Ten měl, dle představ cisterciáků, usednout na královský trůn, urovnat poměry na politické scéně a poskytnout oporu jejich klášterům. Přemyslovnin pozitivní obraz byl klíčovým prostředkem obhajoby nelegitimního nastolení

⁸⁴ Z. FIALA, *O kronice Zbraslavské a jejích autorech*, s. 5-19, zde s. 11; M. BLÁHOVÁ, *Petr Žitavský, historik a diplomat*, s. 29-38, zde s. 33.

⁸⁵ D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *K pojetí dobré vlády v Kronice zbraslavské*, in: *Za zdmi kláštera*, s. 82-97, zde s. 96.

⁸⁶ Z. FIALA, *O kronice Zbraslavské a jejích autorech*, s. 5-19, zde s. 7.

⁸⁷ Zbraslavský kronikář uvádí, že kvůli slabosti nového krále narůstaly ambice českých šlechticů. Ty se podepsaly na východočeských majetcích kláštera, které jimi byly drancovány. Dle Petrova vyprávění to nebylo jen české panstvo, kdo zavinil ekonomický úpadek cisterciáků. V září 1308 bavorské a v létě (asi v červnu) 1310 míšeňské vojsko povolání králem Jindřichem proti loupeživým pánům kořistilo na území Čech opět včetně statků Zbraslavského kláštera, *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, kniha I, kap. CVI, s. 160-165, CVII, s. 165-169, č. překlad: *Zbraslavská kronika*, s. 212-217, 217-221; Jakub RAZIM, *Jindřich Korutanský jako český král ve světle dobových svědectví*, rigorózní práce obhájená na FF UK v Praze 2007, s. 53; M. BLÁHOVÁ, *Petr Žitavský o sobě*, s. 67-81, zde s. 72; Z. FIALA, *O kronice Zbraslavské a jejích autorech*, s. 5-19, zde s. 7, 17; V. VANÍČEK, *Velké dějiny zemí Koruny české. sv. III.*, s. 497-500; J. ŠUSTA, *České dějiny II/1*, s. 737-740; J. ŽEMLIČKA, *Století posledních Přemyslovců*, s. 281; K. CHARVÁTOVÁ, *Chronicon Aulae Regiae jako klášterní kronika*, s. 307-355, zde s. 325-326.

⁸⁸ L. BOBKOVÁ, „Boj“ o Jana, in: *Inter laurum et olivam*, Ivan Hlaváček (ed.), Praha 2007, s. 653-666, zde s. 653, 655; D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *K pojetí dobré vlády v Kronice zbraslavské*, s. 82-97, zde s. 91-92.

⁸⁹ *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, kniha I, kap. LXXXVIII, s. 122, č. překlad: *Zbraslavská kronika*, s. 166; J. RAZIM, *Jindřich Korutanský jako český král ve světle dobových svědectví*, s. 58.

⁹⁰ V té době se řadí k neprovdaným Přemyslovnám také Rejččina pětiletá dcera Anežka a jednačtyřicetiletá Kunhuta, abatyše v klášteře u sv. Jiří.

⁹¹ Z. FIALA, *O kronice Zbraslavské a jejích autorech*, s. 5-19, zde s. 10; F. KUTNAR – J. MAREK, *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepiscetví*, s. 31.

lucemburské královské dynastie.⁹² Nelze však ani opomenout kronikářovy subjektivní sympatie ve vztahu k jeho paní.⁹³ Pro kronikářův záměr zastřít převrat proti králi zstal významnou úlohu i obraz královny Elišky Rejčky.

První z životních milníků mladé Richenzy spjatých s Českým královstvím, které Petr zaznamenal, byl její příchod do Prahy v roce 1300.⁹⁴ Jak již bylo nastíněno, sňatek s dědičkou Přemysla II. Velkopolského byl součástí diplomatických jednání s polskými magnáty a podmiňoval Václavovu volbu polským králem. O tři roky později dovršil Václav svůj závazek vzít si dceru někdejšího polského krále. V den Letnic – 26. května 1303 – uspořádal svatební slavnost spojenou s Rejččinou korunovací a „*aby nebyla trochu skromněji předvedena povinná vznešenost této korunovace, důstojenství, nádhery a královského bohatství, kterou třeba zvučnými názvy na vrchol povznášeti [...] bylo všechno provedeno velmi okázale a dokonale*“.⁹⁵ Dle líčení zbraslavského opata se princezna dočkala toho, co ženy v jejím postavení očekávají na prahu svého životního poslání královny manželky. Jistě nebylo v zájmu Petra Žitavského, aby vykreslil Rejččino uvítání v nové zemi ani svatební a korunovační ceremonii jako zanedbatelné události, protože by tím zpochybnil jejich politický dosah i obraz samotného Václava II. a jeho nároky na reprezentaci.

Zajímavé je srovnání s první Václavovou manželkou Gutou. Sňatek téměř osmiletých dětí se uskutečnil už v roce 1278 v Jihlavě. Manželství bylo konzumováno až v roce 1285 v Chebu.⁹⁶ Jejich spojení završovalo dlouhotrvající konflikt mezi Habsburky a Přemyslovci. Guta tedy přicházela do Prahy už jako Václavova manželka.⁹⁷

⁹² Z. FIALA, *O kronice Zbraslavské a jejích autorech*, s. 5-19, zde s. 10; F. KUTNAR – J. MAREK, *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepiscetví*, s. 31; Josef Šusta k tomu poznamenává, že „*bylo nutné vyličit vše tak, aby se Eliška nejevila snad ctižádostivou intrikánkou, která sráží vlastnímu švakru a sestře korunu s hlavy*“, J. ŠUSTA, *Dvě knihy českých dějin II*, s. 43.

⁹³ M. BLÁHOVÁ, *Petr Žitavský, historik a diplomat*, s. 29-38, zde s. 32; K. CHARVÁTOVÁ, *Chronicon Aulae Regiae jako klášterní kronika*, s. 307-355, zde s. 327, 328-329, 330, 340; R. ANTONÍN, *Zahraniční politika krále Václava II. v letech 1283–1300*, s. 29; později byl přítomen její královské svatbě [*Petra Žitavského kronika zbraslavská*, kniha I, kap. CII, s. 150-153, č. překlad: *Zbraslavská kronika*, s. 196-204] a jako její rádce a důvěrník s ní prožíval dobu jejího panování po boku Jana Lucemburského, k tomu více Z. FIALA, *O kronice Zbraslavské a jejích autorech*, s. 5-19, zde s. 10; M. BLÁHOVÁ, *Petr Žitavský, historik a diplomat*, s. 29-38, zde s. 32-33.

⁹⁴ *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, kniha I, kap. LXIX, s. 85, č. překlad: *Zbraslavská kronika*, s. 122.

⁹⁵ *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, kniha I, kap. LXIX, s. 86, č. překlad: *Zbraslavská kronika*, s. 123; pro popis slavnosti využil Petr Žitavský předlohu z korunovace Václava a Guty z roku 1297. Tento přepis sice nemá výpovědní hodnotu o skutečné podobě slavnosti, ale vyjadřuje významovou totožnost ceremonie, která měla standartní průběh, D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Dvorský ceremoniál, rituály a komunikace v dobovém kontextu*, s. 33-55, zde s. 41; eadem, *Královský dvůr Václava II.*, s. 151.

⁹⁶ Eadem, *Královský dvůr Václava II.*, s. 53, 59, 133.

⁹⁷ *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, kniha I, kap. XX, s. 27, č. překlad: *Zbraslavská kronika*, s. 56; dle formulářového listu to bylo dne 4. července 1287, D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Královský dvůr Václava II.*, s. 53.

Když Petr o Václavových manželstvích psal,⁹⁸ měl ještě v živé paměti Rejččin přechod na opětovně opoziční stranu Habsburků i podporu domácího mocenského konkurenta krále Jana, Jindřicha z Lipé. V návaznosti na tuto skutečnost zde kromě bohatších popisů a přemíry ovací směřovaných ke Gutině osobě vystávají dva pozoruhodné aspekty zasluhující naši pozornost. Prvním z nich je charakteristika Guty v kapitole o jejím příchodu do Čech, kde je popisováno, jak „*oběma národům, totiž německému a českému, se snažila tak zalíbit, že nikdo na ní nemohl nalézt skvrnu hany nebo příčinu k nenávisti; společně žijíc mezi nesvornými národy zalíbila se všem, protože, ať byl kdo kteréhokoli jazyka, odnášel si od ní denně podle rozdílnosti svých zásluh poctu a prospěch*“.⁹⁹ Z tohoto úryvku lze vyvodit, že Guta je v podání Petra Žitavského adorována hned od počátku jako nositelka míru s „Němci“. Kronikář ji vykresluje obdobně jako svou oblíbenkyni Elišku Přemyslovnu.

Petrova strategie vytváření pozitivního charakteru úzce souvisí s ideálem dobré vladařky.¹⁰⁰ Její moc se zakládá na sakrální kvintesenci, tzn., že dotyčná královna žije dle zásad křesťanské víry, a tím usiluje o naplnění svého poslání ctnostné královny.¹⁰¹ S tím souvisí i aplikace mírotvorné povahy působení panovnice.¹⁰² Ideál dobré vladařky je však značně stylizovaný a zůstává pouze účelově uplatňovaným modelem nereflektujícím skutečnost.¹⁰³ Přístup Petra k Rejčce naopak vykazuje značnou rezervovanost bez ohledu na srovnatelnost jejího významu pro rozšíření královské moci. Zbraslavský kronikář tedy vykreslil mírotvornou povahu Gutina působení, aby zjevně v kontrastu s ní mohl později vyzdvihnout Rejččino přispění k opětovnému rozpoutání konfliktu s Habsburky.

⁹⁸ Petr převzal práci na Zbraslavské kronice po smrti zbraslavského opata Oty v březnu 1314, Z. FIALA, *O kronice Zbraslavské a jejích autorech*, s. 5-19, zde s. 11.

⁹⁹ *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, kniha I, kap. XX, s. 27, č. překlad: *Zbraslavská kronika*, s. 56.

¹⁰⁰ Dana Dvořáčková se věnuje dalším strategiím stylizace výkladu Gutiny osoby ve Zbraslavské kronice, například jako panovnice-ctnostné manželky. V tomto čerpá z textu Konráda z Megenberku, který klade na dobrou manželku tři požadavky: vznešený původ (ztělesněný fyzickou krásou), zajištění míru a ctnostné mravy, D. DVOŘÁČKOVÁ, *Splendor curiae regis. Život a kultura na dvoře posledních Přemyslovců*, disertační práce obhájená na Ústavu českých dějin FF UK, Praha 2010, s. 249; D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Královský dvůr Václava II.*, s. 140-141; D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ – J. ZELENKA, *Curia ducis, curia regis. Panovnický dvůr za vlády Přemyslovců*, s. 143; „Yconomica“ Konrad von Megenberg, *Die Werke des Konrad von Megenberg, Ökonomik, Teil II, Buch II*, MGH Staatsschriften des späteren Mittelalters, Sabine Krüger (ed.), Stuttgart 1977, s. 162-163.

¹⁰¹ D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *K pojetí dobré vlády v Kronice zbraslavské*, s. 82-97, zde s. 95.

¹⁰² Tento konkrétní aspekt jednání dobré královny je odvozen z jednoho z postulátů na výkon dobré vlády panovníka – aktivní snahy o zajištění míru. Spolu s dalšími postuláty byl zachycen v textech církevních učenců a filozofických myslitelů vrcholného středověku viz níže. Cílené využití literárního modelu král-mírotvůrce v topice Petra Žitavského obhajujícího konkrétní a pro něj žádoucí mocenské jednání panovníka rozebírá R. ANTONÍN, *Obraz ideálního panovníka ve Zbraslavské kronice*, in: *Stát, státnost a rituály přemyslovského věku. Problémy, názory, otázky. Sborník příspěvků z konference konané dne 18. října 2005 v Brně*, Martin Wihoda – Demeter Malat'ák (edd.), Brno 2006, s. 197-215, zde s. 212; idem, *Ideál panovnické moci v narativních pramenech českého středověku*, in: *Dvory a rezidence ve středověku. II. Skladba a kultura dvorské společnosti*, D. Dvořáčková-Malá – J. Zelenka (edd.), Praha 2008, s. 401-417, zde s. 413; idem, *Zahraniční politika krále Václava II. v letech 1283–1300*, s. 68; D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *K pojetí dobré vlády v Kronice zbraslavské*, s. 82-97, zde s. 92, 96-97.

¹⁰³ D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *K pojetí dobré vlády v Kronice zbraslavské*, s. 82-97, zde s. 97.

V přelomovém roce 1306, kdy se o uprázdněný trůn po Přemyslovcích ve volebním klání utkal Rudolf Habsburský a Jindřich Korutanský, se Petr výhradně zastával habsburského nástupnictví skrze Gutu, matku zesnulého Václava III., i když tím bylo znemožněno uplatnění dědických nároků dcer Václava II.¹⁰⁴ Navíc je Rudolf v kronice líčen v souladu s obrazem ideálního panovníka.¹⁰⁵ Tento ideál však ve skutečnosti Rudolf dle základního kritéria k jeho dosažení nedosahoval – nebyl králem pomazaným, a tedy ani Bohem vyvoleným.¹⁰⁶ Zatímco Jindřich Korutanský, ačkoliv se nacházel ve stejné situaci,¹⁰⁷ byl naopak protipólem panovnického vzoru.¹⁰⁸ V tom je možno spatřit Petrovo účelové využití a aplikaci pojmu dobrého panovníka k vytvoření platformy pro jeho tvrzení.¹⁰⁹

¹⁰⁴ *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, kniha I, kap. LXXXV, s. 109-110, č. překlad: *Zbraslavská kronika*, s. 151-152.

¹⁰⁵ *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, kniha I, kap. LXXXV, s. 110-111, č. překlad: *Zbraslavská kronika*, s. 152; J. RAZIM, *Jindřich Korutanský jako český král ve světle dobových svědectví*, s. 14-15; D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Dvorský ceremoniál, rituály a komunikace v dobovém kontextu*, s. 33-55, zde s. 46; eadem, *K pojetí dobré vlády v Kronice zbraslavské*, s. 82-97, zde s. 90, představa o kvalitách dobrého vládce měla kořeny už v antické tradici. V průběhu středověku se formovala a vytvořila základní rysy dobrého panovníka jako mírotvůrce, spravedlivého soudce a štědrého dáorce. Petr Žitavský mohl při tvorbě obrazu ideálního panovníka vycházet z církevně-filozofického učení o tzv. kardinálních ctnostech (moudrost, spravedlnost, statečnost, umírněnost, víra, láska a naděje), jež jsou definovány v pojednání Jana ze Salisburie [*Ioannis Saresberiensis Episcopi Carnotensis Policratici sive de nugis curialium et vestigiis philosophorum libri VIII, t. I-II*, C. Ch. J. Webb (ed.), Frankfurt am Main 1965] a v nejstarším knížecím zrcadle *De regno ad regem Cypri* sepsaném Tomášem Akvinským snad pro kyperského krále Huga III. z rodu Lusignanů (1253-1267) [*O království ke králi kyperskému*, in: *Texty k studiu dějin středověké filosofie*, Stanislav Sousedík (překlad), Praha 1994, s. 25-94]. Dále mohl teoreticky vycházet z jeho žáka, Aegidia Romana, který psal knížecí zrcadlo kolem roku 1280 pro Filipa IV. Sličného [Aegidius Romanus (Egidio Colonna), *De regimine principum Libri III*, Romae 1607, Neudruck Darmstadt 1967] či ze spisu admontského opata Engelberta pro říšského krále Albrechta I. Habsburského a jeho syny [Engelberti abbas admontensis, *De regimine principum*, Ratisbonae 1725]; D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *K pojetí dobré vlády v Kronice zbraslavské*, s. 82-97, zde s. 83-85; eadem, *Královský dvůr Václava II.*, s. 127; D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ – J. ZELENKA, *Curia ducis, curia regis*, s. 225-226, 232.

¹⁰⁶ D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *K pojetí dobré vlády v Kronice zbraslavské*, s. 82-97, zde s. 90; o důležitosti aktu posvěcení a pomazání vypovídá jeho konstantní přítomnost jako ústředního bodu korunovační ceremonie napříč různými zeměmi a jejich ceremoniálními zvyklostmi, D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Dvorský ceremoniál, rituály a komunikace v dobovém kontextu*, s. 33-55, zde s. 51.

¹⁰⁷ Dne 15. srpna 1307 sice proběhl obřad, při němž mu na Pražském hradě břeunovský opat Bavor vsadil na hlavu mitru, nejednalo se však o korunu, a tudíž ani o korunovační obřad, který mohl provést pouze arcibiskup mohučský, *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, kniha I, kap. XCV, s. 135, č. překlad: *Zbraslavská kronika*, s. 181; J. ŠUSTA, *České Dějiny II/1*, s. 722-723.

¹⁰⁸ Např. *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, kniha I, kap. LXXXVI, LXXXIX, XCI, s. 114, 123-124, 128, č. překlad: *Zbraslavská kronika*, s. 156-157, 169, 173; J. RAZIM, *Jindřich Korutanský jako český král ve světle dobových svědectví*, s. 57, 75, 71; Petr Žitavský jej jako zápornou postavu vykreslil prostým převrácením panovnických ctností, kdy mu vytýká neschopnost zajistit mír, spravedlnost i vlastní krutovládu, D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *K pojetí dobré vlády v Kronice zbraslavské*, s. 82-97, zde s. 91; K. CHARVÁTOVÁ, *Chronicon Aulae Regiae jako klášterní kronika*, s. 307-355, zde s. 327; o dvojím způsobu znevážení Jindřichovy panovnické autority ve Zbraslavské kronice pojednává Jakub Razim, který poukazuje na užití dvou do značné míry antagonických modelů „rex tyranus“ a „rex puer“ při vytváření jeho negativní charakteristiky, J. RAZIM, *Jindřich Korutanský jako český král ve světle dobových svědectví*, s. 80-90 a 90-94.

¹⁰⁹ D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *K pojetí dobré vlády v Kronice zbraslavské*, s. 82-97, zde s. 90-91; eadem, *Královský dvůr Václava II.*, s. 127.

O tom, že podpora Habsburků, a tudíž i Rejčky samotné byla skutečně většinovým mocensko-politickým postojem panské obce, svědčí zastoupení významných jmen¹¹⁰ na privilegiu potvrzujícím platnost Zlaté buly sicilské a ulmské.¹¹¹ Ale už při popisu děje následujícího roku, poté, co Habsburk 3. července 1307 umírá, Petr argumentuje z pozmeněného úhlu pohledu a obezřetně připomíná, že právě díky azylu, který poskytla města královny Rejčky habsburským vojskům říšského krále Albrechta,¹¹² dlouhodobě přetrvával boj mezi habsburskou a korutanskou frakcí.¹¹³ Aplikuje zde organologický koncept fungování státu vycházející z učení Tomáše Akvinského a Jana ze Salisbury, kdy od 12. století je panovník vnímán jako nejvyšší správce státu – hlava, která je povinována dobrou službou tělu – svým poddaným.¹¹⁴ V našem prostředí konce 12. století tento motiv splývá s pojetím věčné vlády sv. Václava, jenž propůjčuje královský úřad svým následníkům na trůně.¹¹⁵ Vladař přestává být personifikací státu a stává se jeho nejvyšší institucí.¹¹⁶ Jako Bůh spravuje vše pozemské, koriguje král dění v království, za něj zároveň plně odpovídá. Král však musí dostát povinnosti dobré vlády, tj. vlády dle Božích zákonů, aby nebyla zpochybněna jeho vůdčí role v rámci společnosti.¹¹⁷ Petr Žitavský vyjímá z tohoto modelu vztahujícího se k panovníkovi motiv absolutní zodpovědnosti za politické dění

¹¹⁰ Pražský biskup Jan z Dražic, Hynek z Dubé, Tobiáš z Bechyně, Jindřich z Rožmberka, Albrecht ze Žeberka, Jindřich z Lipé a Raimund a Oldřich z Lichtenburka. Listina je též opatřena pečeti Starého Města pražského, R. ANTONÍN, *Alžběta Rejčka a souboj o český trůn v letech 1306–1308*, s. 17-31, s. 23.

¹¹¹ Obě buly pocházely z počátku 13. století; listina je opatřena datem 23. října 1306, RBM II, s. 910, č. 2112; R. ANTONÍN, *Alžběta Rejčka a souboj o český trůn v letech 1306–1308*, s. 17-31, s. 23; Josefa Šusta nepřiznává Habsburkům podporu a naznačuje, že počet pánů stvrzujících listinu nebyl dostatečný, protože chyběli zástupci z jihozápadních Čech. Naproti tomu Martin Wihoda přičítá dokumentu plnou právní validitu. Dokoce listinu označuje za „rodny list“ *stavovské monarchie*“ neboli první účinný právní nástroj panské obce., J. ŠUSTA, *České dějiny II/1*, s. 701-702; M. WIHODA, *Zlatá bula sicilská*, s. 158.

¹¹² Otec zesnulého Rudolfa Habsburského.

¹¹³ *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, kniha I, kap. LXXXVI, s. 113, č. překlad: *Zbraslavská kronika*, Praha 1976, s. 156.

¹¹⁴ Jacques LE GOFF – Nicolas TRUONG, *Tělo ve středověké kultuře*, Praha 2006, s. 124-125; J. RAZIM, *Jindřich Korutanský jako český král ve světle dobových svědectví*, s. 62-71; D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Královský dvůr Václava II.*, s. 127; Karolína ADAMOVÁ – Ladislav KRÍŽKOVSKÝ, *Dějiny myšlení o státě*, Praha 2000, s. 334; k organologickému konceptu panovnické vlády u T. Akvinského a J. ze Salisbury: *O království ke králi kyperskému*, s. 25-94, zde s. 28, 53; Wilhelm KLEINEKE, *Englische Fürstenspiegel vom Policraticus Johannis von Salisbury bis zum Basilikon Doron König Jakobs I.*, Halle (Salle) 1937, s. 33n; Mieczysław BOCZAR, *Człowiek i wspólnota. Filozofia moralna, społeczna i polityczna Jana z Salisbury*, Warszawa 1987, s. 127, 130; k rozvoji „politické teologie“: Ernst Hartwig KANTOROWICZ, *Die zwei Körper des Königs. Eine Studie zur politischen Theologie des Mittelalters*, München 1990; K. ADAMOVÁ, *Pojem Corona v českých zemích. Myšlení o státu v historii českého království do počátku 19. století*, Plzeň 1995, s. 81; K. ADAMOVÁ – L. KRÍŽKOVSKÝ, *Dějiny myšlení o státě*, s. 110-114.

¹¹⁵ R. ANTONÍN, *Obraz ideálního panovníka ve Zbraslavské kronice*, s. 197-215, zde s. 201.

¹¹⁶ J. RAZIM, *Jindřich Korutanský jako český král ve světle dobových svědectví*, s. 62, s. odvoláním na František GRAUS, *Několik poznámek ke středověkému učení o společnosti*, in: ČSČH, r. 7, Praha 1959, s. 205-231, zde s. 210.

¹¹⁷ R. ANTONÍN, *Ideál panovnické moci v narativních pramenech českého středověku*, s. 401-417, zde s. 415; D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Královský dvůr Václava II.*, s. 127; o původu panovnické moci a její provázanosti s božskou podstatou: James George FRAZER, *Zlatá ratolest*, Plzeň 2007, s. 21-22, 87-110; Marc BLOCH, *Králové divotvůrci*, Praha 2004, s. 183-226; na středověký organologický koncept navázali v 16. století monarchomachové (tyranobijci) teorii o smluvním původu státu a panovnické moci, kdy panovník získává moc

a dle subjektivního zhodnocení jej zde používá na bývalou královnu.

Druhým aspektem kronikářova antagonického popisu obou panovnic je absence Rejččiny kompletní titulatury české královny,¹¹⁸ která jí na rozdíl od Guty reálně náležela od samého sňatku s Václavem. Guta byla poprvé v kronice Petra Žitavského označena za královnu již v době, kdy byla její korunovace dvanáct let vzdálena¹¹⁹ a podruhé o dva roky později,

když natrvalo zavítala do Prahy: „*Přicházející královně pospíšil král vstříc, s láskou ji přivítal, s radostí ji posadil na stolec svého království a nařídil i ustanovil, aby ji nadále všichni nazývali královnou českou*“.¹²⁰ Dále je takto titulována i v průběhu výkladu jejího soužití s Václavem až do okamžiku slavnostního pomazání. Přesvědčit se, že takový přístup kronikáře byl záměrný, můžeme na základě skutečnosti, že Rejčka nebyla jedinou ženskou osobou vysokého postavení bez příslušející titulatury. Obdobným způsobem, snad ještě nelichotivějším byla podle studie Kateřiny Telnarové popsána i Anna Přemyslovna.¹²¹

V kronice při výkladu sjednání sňatku s Václavem II. líčí Petr budoucí královnu jako „*pannu Alžbětu, jedinou dceru a dědičku našeho krále [Přemysla II. Velkopolského]*“.¹²² A stejně je zvána v nadpisu kapitoly, popisující jak se uskutečnil „*sňatek Alžběty dcery, krále polského s králem Václavem*“,¹²³ popřípadě zjednodušeně „*panna Alžběta*“.¹²⁴ To, že chtěl kronikář zdůraznit především dívčin vztah k polskému dědictví spíše než její původ, je evidentní. Vyzdvihuje tím Václavovy nároky k Polsku, jež měl sňatek s touto Piastovnou podpořit. Později, ani jako korunované královně, nepřiznává Václavově „*manželce, také paní Alžbětě*“¹²⁵ titulaturu vyplývající z jejího majestátu nebo ji zkracuje na „*královna [...]* *vlastním jménem Rejčka [...]* *změnou jména nazvána Alžběta*“.¹²⁶ Po manželově smrti se

---

jednak smlouvou s Bohem, a jednak s lidem. Zároveň se však lidé zříkají své suverenity ve prospěch panovníka. Pokud jí však vládce není shledán hoden, může být odstraněn, K. ADAMOVIČ, *Pojem Corona v českých zemích*, s. 66-67, 71-77; K. ADAMOVIČ – L. KRŽIŽKOVSKÝ, *Dějiny myšlení o státě*, Praha 2000, s. 146-152.

¹¹⁸ Kronikář přiznává Rejčce téměř plný titul královny pouze ve zprávě o jejím úmrtí 19. října 1335; *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, kniha III, kap. X, s. 330, č. překlad: *Zbraslavská kronika*, s. 411.

¹¹⁹ Společná korunovace manželů proběhla 2. června 1297. Guta byla poprvé nazvána královnou v titulu XIX kapitoly Zbraslavské kroniky (r. 1285), *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, kniha I, kap. XIX, s. 25, č. překlad: *Zbraslavská kronika*, s. 54.

¹²⁰ *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, kniha I, kap. XX, s. 27, č. překlad: *Zbraslavská kronika*, s. 56.

¹²¹ Kateřina TELNAROVÁ, „*Anna královna česká*“. *Nejstarší dcera Václava II. a její osudy*, in: MHB, r. 13, č. 1, Praha 2010, s. 77-110, zde s. 86.

¹²² „*Elizabeth virginem, nostri regis unicam filiam et heredem*“, *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, kniha I, kap. LXVII, s. 81, č. překlad: *Zbraslavská kronika*, s. 118.

¹²³ „*Elizabeth, filia regis Polonie, regi Wenceslao nupserit*“, *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, kniha I, kap. LXIX, s. 85, č. překlad: *Zbraslavská kronika*, s. 122.

¹²⁴ „*illa virgo Elizabeth*“, *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, kniha I, kap. LXIX, s. 86, č. překlad: *Zbraslavská kronika*, s. 123.

¹²⁵ „*Coniungi eciam domine Elisabeth*“, obdobně také „*Elizabeth, coniungi sue*“, *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, kniha I, kap. LXXIV, LXXXV, s. 94, 111; č. překlad: *Zbraslavská kronika*, s. 133, 152.

¹²⁶ „*regina, que prius vocabulo proprio Reyczka [...]* *mutato nomine Elizabeth nuncupata est*“, *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, kniha I, kap. LXIX, s. 86-87, č. překlad: *Zbraslavská kronika*, s. 123.

s „*paní Alžbětou, vdovou po panu Václavovi starším*“¹²⁷ a její mocenskou rolí mění dle aktuálního statutu i titulatura, ovšem opět bez odkazu na bývalé královské důstojenství. V jednom případě je její titul skutečně skromný a omezuje se pouze na „*paní Alžběta*“.¹²⁸ Bezprostředně po skončení jejího druhého manželství smrtí Rudolfa Habsburského jí náleží titul „*paní Alžběta, vdova po králi Rudolfovi*“.¹²⁹ S její postupnou politickou emancipací Petr Žitavský střídá různá alternativní oslovení. K roku 1309 je to zmínění „*paní Alžběty, dcery krále kališského*“.¹³⁰ V zápisu k roku 1316 kronikář s nevolí podotýká, že Anežku, dceru, již měl Václav II. s „*paní královnou Alžbětou, svou druhou manželkou*“¹³¹ provdala její matka bez předchozí konzultace s královským dvorem za slezského vévodu Jindřicha Javorského. K roku 1319 líčí, jak Jindřich Korutanský pobuřoval královnu a obecně veřejnost tím, že miloval „*paní Alžbětu, macechu této královny*“.¹³²

U příležitosti zajetí Jindřicha z Lipé roku 1315 je jako králova odpůrkyně klasifikována „*královna Alžběta, řečená Hradecká, macecha královny Elišky [...] vdova po dvou českých králich*“.¹³³ Během rozbroje mezi královnou Eliškou Přemyslovnou a panskou opozicí během roku 1317 popisuje kronikář královnino pobouření skutečností, že se Jindřich z Lipé spojil s „*Alžbětou zvanou královna Hradecká*“.¹³⁴ V záznamu k roku 1322 se Petr rozhořčuje nad tím, že je „*Alžběta, někdy královna, zvaná Hradecká*“¹³⁵ údajně zvýhodňována králem Janem oproti jeho vlastní manželce Elišce Přemyslovně. Tento prvek se objevuje i v zápisu o tom, jak roku 1323 „*Alžběta, řečená královna Hradecká*“¹³⁶ zakládá klášter poblíž Brna.¹³⁷ V těchto a v dalších případech¹³⁸ bylo aplikováno přízvisko, které

¹²⁷ „*dominam eciam Elizabeth, relictam domini Wenceslai senioris*“, *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, kniha I, kap. LXXXV, s. 110, č. překlad: *Zbraslavská kronika*, s. 152.

¹²⁸ „*domina Elizabeth*“, *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, kniha I, kap. LXXXV, s. 111, č. překlad: *Zbraslavská kronika*, s. 152.

¹²⁹ „*Domina vero Elizabeth, relictā Rudolphi regis*“, *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, kniha I, kap. LXXXVI, s. 113, č. překlad: *Zbraslavská kronika*, s. 156.

¹³⁰ *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, kniha I, kap. XC, s. 125, č. překlad: *Zbraslavská kronika*, s. 170.

¹³¹ „*domina Elizabeth, Kalisiensis regis filia*“, *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, kniha I, kap. CXXIX, s. 234, č. překlad: *Zbraslavská kronika*, s. 303.

¹³² „*dominam Elizabeth, novercam huius regine*“, *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, kniha II, kap. VI, s. 250, č. překlad: *Zbraslavská kronika*, s. 320.

¹³³ „*Elizabeth regina dicta de Grecz, noverca scilicet Elizabeth regine [...] duorum regum Bohemie relictā*“, *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, kniha I, kap. CXXVI, s. 229, č. překlad: *Zbraslavská kronika*, s. 297.

¹³⁴ „*domine Elizabeth, que vocatur regina de Gretz*“, *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, kniha II, kap. I, s. 243, č. překlad: *Zbraslavská kronika*, s. 312.

¹³⁵ „*Elizabeth, quondam regina, de Grecz dicta*“, *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, kniha II, kap. XI, s. 261, č. překlad: *Zbraslavská kronika*, s. 333.

¹³⁶ „*Elizabeth dicta regina de Grecz*“, *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, kniha II, kap. XII, s. 265, č. překlad: *Zbraslavská kronika*, s. 336.

¹³⁷ Zpráva ze Zbraslavské kroniky o královnině fundaci významného klášterního ústavu je v porovnání s obsáhlým popisem fundací krále Václava II. (zaznamenal Ota Durynský) a Elišky Přemyslovny (zaznamenal Petr Žitavský) podána pouze formou strohé zmínky, srov. *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, kniha I, kap. XXXVI, XXXVII, XXXVIII, XXXIX, XL, XLI, XLII, XLIV, s. 46-53, 54-55, č. překlad: *Zbraslavská kronika*,

propojilo její statut bývalé královny s aktuálním mocenským vlivem omezujícím se na věnné statky. Tato slovní hříčka ať již vycházela z opatovy invence, či byla skutečně široce přijímanou identifikací dvojnásobné vdovy, nakonec nejenže deklasuje Rejččin profil, ale vytváří i mylnou představu o tom, že Rejčka byla vyznamenána neomezenou mocí nad východočeskými městy (tedy i nad Hradcem, kde pobývala, než přesídlila na Moravu).

Ačkoliv pisatel jmenuje Rejčku královnou ať ve vztahu k Hradci, či bez bližších specifik, činí tak vždy bez přihlídnutí k formálním náležitostem a k oficiální tituluře královny s odkazem na země, jimž vládla a na partnerství s manžely, za něž bývala provdána. Zjevná je tedy cílená minimalizace výrazů vážnosti, kdy samostatně stojící označení královské vdovy je vzhledem k tituluře královny nedostačující.

Jediná odchylka ve stávajícím výkladu, kterou lze v kronice spatřit, se váže ke dni Rejččiny smrti 19. října 1335. Na místě rozloučení s druhou ženou zakladatele Zbraslavi by působilo asi nekonvenčně, kdyby cisterciácký opat neuvedl její plnou titulaturu. Ani zde však není výčet životních zásluh zcela dokonalý a nejenže chybí vzpomínka na krále Václava a Rudolfa jako Rejččiny chotě, ale i zde se opat nevyhnul pokušení uvést i výše řečený přídomek a nazývá zesnulou „*Alžběta, někdy královna česká a polská, zvaná Hradecká*“.¹³⁹

Vedle manipulace tohoto kronikářského díla s titulaturou najdeme i další zásahy podobného charakteru. I přes pečlivou snahu o ucelený výklad nepřipouštějící čtenářovy pochybnosti se v textu vyskytují další zjevné nedokonalosti. Jedná se o drobná pochybení, která zanikla v jinak objemném díle snažícím se vhodně zkreslit pozadí událostí. Uveďme příklad ze záznamu k roku 1321. Zbraslavský kronikář, který dříve v kapitole věnující se zatčení Jindřicha z Lipé,¹⁴⁰ obvinil Rejčku, že „*začala státi na straně králi Janovi nepřátelské*“,¹⁴¹ si nyní stěžuje, že se „*těší velké přízni před očima královýma ne bez pohoršení mnohých*“.¹⁴² Těmito slovy si v kronice protiřečí. Politická situace se sice během té doby změnila, avšak kdyby zbraslavský opat nelíčil na počátku Rejččin obraz tak silně podbarven zradou, nemusela by si pak tyto dvě tvrzení odporovat.

Častokrát pokud Petr sledoval svým podáním nějakou hlubší intenci, po delším čtení se ukazuje být očividná. Prozrazuje jej nedostatek nápaditosti při charakteristice postav.

81-88, s. 90; *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, kniha II, kap. XXI, s. 293, č. překlad: *Zbraslavská kronika*, s. 369.

¹³⁸ „*regina Elizabeth dicta de Grecz*“, *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, kniha II, kap. XXII, s. 301, č. překlad: *Zbraslavská kronika*, s. 376; „*regine de Grecz*“, *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, kniha III, kap. X, s. 329, č. překlad: *Zbraslavská kronika*, s. 410; „*Elizabeth, quondam regina Boemie et Polonie dicta Grecz*“, *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, kniha III, kap. X, s. 330, č. překlad: *Zbraslavská kronika*, s. 411.

¹³⁹ „*Elizabeth, quondam regina Boemie et Polonie dicta Grecz*“, *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, kniha III, kap. X, s. 330, č. překlad: *Zbraslavská kronika*, s. 411.

¹⁴⁰ V dubnu 1315.

¹⁴¹ *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, kniha I, kap. CXXXVI, s. 229, č. překlad: *Zbraslavská kronika*, s. 297.

¹⁴² *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, kniha II, kap. XI, s. 261, č. překlad: *Zbraslavská kronika*, s. 333.

Zamýšlí-li kladně vykreslit například Gutu Habsburskou nebo obzvláště Elišku Přemyslovnu, používá jako prostředek zmíněný univerzální model ideální panovnice. Toto zahrnuje i nedotknutelnost a nezpochybnitelnost oprávnění jejího rozhodování a konání. U Elišky Přemyslovny jakožto ženy není zpochybněno její právo na zasahování do politické činnosti. Nejjasněji je to vyjádřeno, když ji Petr ospravedlňuje v kritickém roce 1317,¹⁴³ že její počínání je „*spravedlivá tvrdost, nebo správněji tvrdá spravedlnost v ženské mysli tak zatvrzená*“.¹⁴⁴ Zbraslavský kronikář dokonce připsal Elišce mužské hodnoty, jež vyjádřil slovy „*velmi silná žena*“ (fortissimo mulier).¹⁴⁵ Rejččin profil jakožto čistě záporný je znevažován absencí popisu jejích kvalit královny, celkovým opomenutím její adorace jako královny choti v té části kroniky, kde ještě nebyla konkurentkou přemyslovských ani lucemburských zájmů a později připomínáním její politické oponentury na straně Habsburků. Co se dotýká jejího partnerství s Jindřichem z Lipé, je v protikladu s Eliškou Přemyslovnou předkládán její ženský úděl. Ten má zdůvodnit všechnu její politickou angažovanost jako pouhý projev závislosti na rozhodnutí a iniciativě Jindřicha z Lipé. V tomto případě autor operuje s archetypem ženskosti – tedy odkazováním na emocionální jednání a submisivní roli opomíjející samostatnou iniciativu.¹⁴⁶ Lze sice postřehnout jistou obezřetnost v udílení výtek na konto Elišky Rejčky ve srovnání s tím, jak otevřeně Petr vystupuje proti přednímu českému magnátovi. Může to však být jen další způsob, jak přesvědčit čtenáře o obrazu ženy neobratné v politickém dění a závislé na diplomaticky zdatnějším muži. Rejčka je jednoduše

¹⁴³ V tomto roce, během nepřítomnosti manžela krále Jana, podpořila Eliška Přemyslovna vojenské zakročení králových příznivců z řad šlechty proti Jindřichovi z Lipé a jeho panským spojencům. Tato konfrontace přerostla ve vlnu bojů a kořistění, *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, kniha II, kap. I, s. 241-244, č. překlad: *Zbraslavská kronika*, s. 312-313.

¹⁴⁴ *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, kniha II, kap. I, s. 243, č. překlad: *Zbraslavská kronika*, s. 313.

¹⁴⁵ *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, kniha II, kap. XXV, s. 304, č. překlad: *Zbraslavská kronika*, s. 380; B. KOPIČKOVÁ, *Eliška Přemyslovna*, s. 63, s odvoláním na Annu PETIT-BÉNOLIEL, *Les Cisterciens et les femmes au Moyen Age. Situation en Bohême et en Moravie entre le milieu du XIIIe et la fin du XVe siècle*, D. E. A., Université de Paris IV-Sorbonne 1994, s. 69.

¹⁴⁶ Tento archetyp byl ve středověké společnosti zakotven díky misogynskému postoji církve, jenž je zdůvodňován averzí křesťanské společnosti k ženské tělesnosti či smyslnosti. Následkem toho byly ženě upírány širší rozumové schopnosti. Skrze prezentovanou slabost a emocionalitu měla být podřízena racionálnímu mužskému elementu. Tento názor reflektovalo od antiky do sledovaného období první poloviny 14. století (celkově však až do přelomu 19. a 20. století, kam klademe počátky ženské emancipace) zejména myšlení filozofa Aristotela (4. st. př. Kr.), římského politika a řečníka Cicerona (1. st. př. Kr.), potvrzuje jej židovský filozof Philon (1. st. po Kr.), římský právník Ulpianus (3. st. po Kr.), učení apoštola Pavla, církevních Otců sv. Ambrože (340–397), sv. Augustína (354–430), sv. Jeronýma (342–420), filozofů a teologů Isidora Sevillekého (560/1–636), Jana Scotuse Eriugeny (810/815?–877), Petra Abelárda (1079–21. dubna 1142), Huga od sv. Viktora (1096–1141), Roberta z Liège (neboli Reperta z Deutz), Petra Lombardského (1100–1164), Ondřeje od sv. Viktora († 1175), Petra Jedlíka Comestora (1100?–1180?), Alberta Velikého (1193/1206/12–1280), Tomáše Akvinského (kol. 1225–1274), encyklopedisty Honoría z Autun (1. pol. 12. století) a teologů a kazatelů Alaina z Lille (před 1128–1202), Jakuba z Vitry (1160/1170–1240/1244) a Humberta de Romanis (1190/1200–14. července 1277), *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, Milena Lenderová – Božena Kopiczková – Jana Burešová – Eduard Maur (edd.), Praha 2009, s. 20-25; Petr POLEHLA – Petr KUBÍN et al., *Církev, žena a společnost ve středověku. Sv. Anežka Česká a její doba*, Ústí nad Labem 2010, s. 80-83, 111; B. KOPIČKOVÁ, *Žena Evropského středověku v zajetí své doby*, in: M. Lenderová et al., *Eva nejen v ráji. Žena v Čechách od středověku do 19. století*, Praha 2002, s. 13-44, zde s. 13-22.

postavena do pasivní role. To se odráží například v otázce iniciativy vyjednání sňatku Rejččiny a Václavovy dcery Anežky s Jindřichem Javorským roku 1316. Autor tvrdí, že „manželství bylo [...] sjednáno Jindřichem z Lipé a jinými šlechtici zemskými, přívrženci toho Jindřicha“,¹⁴⁷ a že to on „dal princeznu Anežku, sestru královninu, proti královnině vůli za manželku vévodovi Polskému“.¹⁴⁸ V kapitole o největší roztržce mezi králem a královnou na hradě Lokti roku 1319 je Jindřich označen jako ten, jenž vložil králi do hlavy sémě nedůvěry ke královně, vzbudil v něm dojem, že královna chystá převrat a „vymýšlel všechny možné způsoby, aby ji [královnou] pobouřil, zvláště že týž Jindřich vášnivě miloval na pohoršení mnohých paní Alžbětu [...] a touto pohrdal, aby se mohl více zalíbiti oné“.¹⁴⁹ Rejččina pasivní role je zde zjevná. Navíc je jako příčina rozkolísané situace mezi dvorem a šlechtickými magnáty použit iracionální Jindřichův cit k Rejčce. To samo o sobě nepůsobí příliš věrohodně.

I tak bylo žádoucí, aby kronikář ve vhodných momentech jasně vymezil Rejččin profil. Proto také tam, kde je k tomu příležitost, vytýká bývalé královně opoziční politiku vůči královské diplomacii.¹⁵⁰ Dokonce i po letech odeznění svárů, nezapomněl Petr Rejčce přičknout podíl viny za nepříznivou situaci, do které bylo království uvrhnuto v prvním desetiletí panování Jana Lucemburského, když se loučí s Rejčkou v zápise o jejím úmrtí slovy: „Dary svých léků dej ó Bože, královně této, učíš ať prosta je vin a na věky blažena v nebi! Učiň, ať raduje se a ke všem svatým se druží! Svatého odpočinku jí místo a pokoj bud' navždy!“.¹⁵¹

¹⁴⁷ *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, kniha I, kap. CXXIX, s. 234, č. překlad: *Zbraslavská kronika*, s. 303; Beneš Krabice z Weitmile, ale naopak tvrdí, že jej vyjednala Eliška Rejčka, *Kronika Beneše z Weitmile*, in: FRB IV, kniha II, s. 471, č. překlad: *Kroniky doby Karla IV.*, M. Bláhová (ed.) et al., Praha 1987, s. 185.

¹⁴⁸ *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, kniha II, kap. I, s. 243, č. překlad: *Zbraslavská kronika*, s. 312.

¹⁴⁹ *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, kniha II, kap. VI, s. 250, č. překlad: *Zbraslavská kronika*, s. 320.

¹⁵⁰ *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, kniha I, kap. CXXVI, s. 229, č. překlad: *Zbraslavská kronika*, s. 297.

¹⁵¹ Zemřela dne 19. října 1335, *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, kniha III, kap. X, s. 330, č. překlad: *Zbraslavská kronika*, s. 411.

4. 2. Výpovědi dalších pramenů

Nahlédnutí do zpráv Zbraslavské kroniky vyžaduje srovnání s dobovými autory, a rovněž i s mladšími, kteří je při sestavování svých vlastních děl použili jako zdroj vědomostí o událostech pro jejich dobu již minulých.

Jihoněmecký kronikář Otakar Štýrský působící ve službách Otty z Liechtensteinu¹⁵² zachytil ve své rýmované kronice říšské i české dějiny druhé poloviny 13. století. Dílo obohatil o epické prvky gradující děj. Kromě toho zaznamenal kandidaturu Fridricha Habsburského na český trůn po jeho bratru Rudolfovi v letech 1307/1308 ze zcela opačného úhlu pohledu než české narativní prameny 14. století. Jeho vnímání Rejčky jakožto spojenkyně Habsburků nedošlo k přesvědčení o její zradě. Naopak nabýváme dojmu, že spolu s tím, jak nepokrytě agituje ve prospěch habsburské strany, si zároveň uvědomuje prozíravost a nezbytnost královnina přechodu do opozice. Líčí, jak sama Rejčka předává svá věnná města říšskému králi Albrechtovi, aby je po právu chránil. Současně s tím hovoří o fyzické obraně měst jeho synem Fridrichem Habsburským, kdy rakouský vévoda usazuje v každém ze tří měst sto ozbrojenců.¹⁵³ Samozřejmě, že způsob jakým tvořil Rejččin profil, se primárně odvíjel od potřeb a zájmů strany, z jejíhož hlediska situaci interpretoval.

Štýrský kronikář pak uvádí i některé nepříznivé okolnosti, které se dotýkají Elišky Rejčky. Například, když líčí ceremonii při příležitosti jejího sňatku s Rudolfem Habsburským, naznačuje jakousi odchylku od zvyklostí dvorských slavností.¹⁵⁴ Nevěsta měla Rudolfovi zajistit právní nárok na Kališ, Sieradz a Pomořany.¹⁵⁵ Navíc údajně nový král od počátku pocíťoval přílišný milostný zápal pro Richenzu, který pak měl zapříčinit jeho brzký skon.¹⁵⁶ Později kronikář motiv vzplanutí ke královské vdově uplatnil na Rudolfova bratra Fridricha.¹⁵⁷ Vzhledem k četnosti těchto drobných dějových zpestření v textu nelze je vykládat jinak než jako známky autorových literárních aspirací.

Z domácího prostředí je třeba zmínit Staročeskou kroniku tak řečeného Dalimila, která stejně jako latinský text Zbraslavské kroniky pochází z prvních desetiletí 14. století. Ta

¹⁵² Eberhard KRANZMAYER, *Die steirische Reimchronik Ottokars und ihre Sprache*, Wien 1950, s. 10; Ursula LIEBERTZ-GRUEN, *Das Andere Mittelalter. Erzählte Geschichte und Geschichtserkenntnis und 1300, Studien zu Ottokar von Steiermark, Jans Enikel, Seifried Helbling*, München 1984, s. 135-136.

¹⁵³ *Ottokars Österreichische Reimchronik*, v. 93258-93274.

¹⁵⁴ *Ottokars Österreichische Reimchronik*, v. 90187-90455; D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Dvorský ceremoniál, rituály a komunikace v dobovém kontextu*, s. 33-55, zde s. 46; eadem, *Královský dvůr Václava II.*, s. 268, pozn. 269.

¹⁵⁵ *Ottokars Österreichische Reimchronik*, v. 90057-90060; R. ANTONÍN, *Alžběta Rejčka a souboj o český trůn v letech 1306–1308*, s. 17-31, zde s. 20; J. ŠUSTA, *České dějiny II/1*, s. 702.

¹⁵⁶ *Ottokars Österreichische Reimchronik*, v. 91845-91914; R. ANTONÍN, *Alžběta Rejčka a souboj o český trůn v letech 1306–1308*, s. 17-31, zde s. 20; J. ŠUSTA, *České dějiny II/1*, s. 702.

¹⁵⁷ *Ottokars Österreichische Reimchronik*, v. 92875-92909; R. ANTONÍN, *Alžběta Rejčka a souboj o český trůn v letech 1306–1308*, s. 17-31, zde s. 25.

však proti očekávání zanechala o Rejčce pouze dvě zmínky. První z nich následuje po verších ve zkratce zachycujících, jak Václav II. získává Krakovsko diplomatickým jednáním od Přemysla Velkopolského koncem března 1291¹⁵⁸ a následně, jak Václav II. ovládne Velkopolsko a je koncem srpna nebo začátkem září roku 1300 korunován na polského krále¹⁵⁹ jako oponent nekorunovaného vládce Polska – lenčického, myjavského a sieradského vévody Vladislava Lokýtky,¹⁶⁰ nepřilíš úspěšného kandidáta o převzetí moci po smrti Přemysla Velkopolského.¹⁶¹

*„Pak kněz doby kněžstva krakovského,
pak Kališe a kněžstva pomořanského
a královstvie poznaňského:
neb královnu polskou pojal bieše
a ty země u věně jmieše“¹⁶²*

Dalimil oproti Petrovi Žitavskému mylně zasadil Rejččinu korunovaci do doby jejího příchodu do Čech. V jeho podání je Rejčka zahrnuta v procesu ovládnutí Polska pouze okrajově jako součást polského dědictví, kdy jediná její charakteristika se týká její movitosti. Podruhé se však její osoba v textu neobjevuje přímo, ale pouze náznakem. Jedná se o verše zaznamenávající situaci po událostech z konce srpna 1307, kdy habsburská vojska zaútočila na Kutnou Horu.

*„Z měst Němci, když jeho zlé znamenachu,
na svá města jeho pozvachu.
Hradčéné, ti vše zlé zemi počěchu,
Mýcéné, Chrudiméné, Bydžovéné, Poličené dokonachu.
Ti Šváby na svá města vzpustichu
a mnoho zlého zemi učinichu.“¹⁶³*

¹⁵⁸ Někdy mezi 23. březnem a 10. dubnem 1291 začal kromě titulu krále českého a markrabího moravského užívat též titul „dux Cracovie et Sandomirie“, srov. J. ŠUSTA, *České dějiny II/1.*, s. 423; *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila – V kontextu středověké historiografie latinského kulturního okruhu a její pramenná hodnota (3)*, M. Bláhová (ed.), Praha 1995, s. 383, v. 89/7.

¹⁵⁹ J. ŠUSTA, *České dějiny II/1.*, s. 563; *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila (3)*, s. 383, v. 89/8-9.

¹⁶⁰ Žil mezi léty 1260/61–1333. Vévodou lenčickým a myjavským byl od roku 1275, vévodou sieradským od roku 1288. Později mezi léty 1320–1333 vládl jako polský král, srov. *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila (3)*, s. 383, v. 89/12.

¹⁶¹ J. ŠUSTA, *České dějiny II/1.*, s. 563; Přemysl byl korunován polským králem 26. června 1295, ale již 6. února 1296 byl zavražděn, J. ŠUSTA, *České dějiny II/1.*, s. 455; *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila (3)*, s. 383, v. 89/10-11; R. ANTONÍN, *Zahraniční politika krále Václava II. v letech 1283–1300*, s. 132, 143, 217.

¹⁶² *Rýmovaná kronika česká*, kap. XCIV, s. 200, č. překlad: *Kronika tak řečeného Dalimila*, M. Bláhová (ed.), Praha 2005, s. 165.

¹⁶³ *Rýmovaná kronika česká*, kap. C, s. 211-212, č. překlad: *Kronika tak řečeného Dalimila*, s. 173; srov. J. ŠUSTA, *České dějiny II/1.*, s. 730-732.

Richenza, jejíž věnné město Hradec byl, je zde nepřimo obviněna ze zrady proti Českému království, protože se uchýlila pod ochranu říšského krále. Dalimil tedy podobně jako Petr Žitavský dodává Rejččinu přechodu do opozice širší rozměr, tím, že ji a věnná města činí výhradním původcem válečného stavu. Oproti zbraslavskému kronikářovi se však nepokouší vytvořit důkladnou argumentaci a předkládá ve všech konturách jednoznačný obraz viníka.

Pouze pro zajímavost, stejným způsobem zdůrazňuje autor Dalimilovy kroniky i poměrně paradoxní situaci, jež nastala při obléhání Kutné Hory vojskem Albrechta I. Habsburského. Touto skutečností byl fakt, že budoucí partneři Jindřich z Lipé a Rejčka vystupovali každý jako spojenec opačné bojující strany. Jindřich z Lipé je zde tedy naopak prezentován v roli obránce zájmů království.¹⁶⁴

Z dalších autorů následuje František Pražský,¹⁶⁵ kazatel ve svatovítském chrámu a kaplan biskupa Jana IV. z Dražic, který od roku 1341 pokračoval v zápiscích pražského kostela.¹⁶⁶ Při své tvorbě jasně vychází z informací, jež podal o Elišce Rejčce zbraslavský opat Petr.¹⁶⁷ Pro retrospektivní část své kroniky používá stejné formulace a opisuje některé pasáže. František zřejmě disponoval dokonce Petrovým autografem druhého dílu kroniky s jeho vlastními úpravami.¹⁶⁸ Zbraslavský kronikář svou spisovatelskou autoritou skutečně zapůsobil a dokázal přesvědčit i mínění Františka Pražského, tak jako mnoha dalších. František Pražský, až na zkracování dlouze formulovaných pasáží, vyznění Petrova výkladu beze změny zachoval.

V 60. letech 14. století byla korekce druhé recenze Františkova textu svěřena Benešovi Krabice z Weitmile, kanovníku pražské kapituly a řediteli stavby chrámu sv. Víta.¹⁶⁹ Nejenže upravil a zestručnil dílo Františka Pražského, ale zahrnul do děje i některé nové informace či vlastní hlediska. Došlo sice ke korekci díla, které ze Zbraslavské kroniky vycházelo, přesto se Marie Bláhová domnívá, že Beneš přímo se Zbraslavskou kronikou nepracoval.¹⁷⁰ Používal však jiné prameny jako Vita Caroli, jakousi „Kroniku“ sv. Prokopa (snad pozdní prokopskou

¹⁶⁴ *Rýmovaná kronika česká*, kap. C, s. 211, č. překlad: *Kronika tak řečeného Dalimila*, s. 172; srov. J. ŠUSTA, *České dějiny II/1*, s. 729; *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila (3)*, s. 387, v. 95/13-16.

¹⁶⁵ *Kronika Františka Pražského*, in: FRB IV, s. 44-456; *Kronika Františka Pražského. Chronicon Francisci Pragensis*, Jana Zachová (ed.), in: FRB. Series nova 1, Praha 1998, 233 s., č. překlad: *Kroniky doby Karla IV.*, s. 58-168.

¹⁶⁶ Zápisky končí v roce 1283, F. KUTNAR – J. MAREK, *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*, s. 39.

¹⁶⁷ Pro dílo jako celek používá i tzv. Druhé pokračování Kosmovo, M. BLÁHOVÁ, *Kronika Františka Pražského*, in: *Kroniky doby Karla IV.*, s. 564-567, zde s. 564.

¹⁶⁸ Z toho je usuzováno na nějakou spojitost či vztah Františka ke Zbraslavskému klášteru, V. NOVOTNÝ, *Kronika Zbraslavská*, s. 9; M. BLÁHOVÁ, *Dílno středověkého historika*, s. 11-33, zde s. 29.

¹⁶⁹ F. KUTNAR – J. MAREK, *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*, s. 40.

¹⁷⁰ M. BLÁHOVÁ, *Beneš Krabice z Weitmile, kronika pražského kostela*, in: *Kroniky doby Karla IV.*, s. 566-571, zde s. 569.

legendu pocházející ze Sázavského kláštera) a další, které již nelze identifikovat. Vlivem kompilace pramenů se v díle dvakrát objevuje právě pro naše srovnání potřebná zpráva o tom, že Eliška Rejčka bez souhlasu královny provdala svou dceru Anežku, nevlastní královninu sestru, jednou podle „Kroniky“ sv. Prokopa a podruhé podle druhé recenze Kroniky Františka Pražského.¹⁷¹ Beneš Krabice z Weitmile připisuje na rozdíl od Zbraslavské kroniky aktivitu při sjednávání sňatku Rejččiny dcery Anežky její matce – Elišce Rejčce. Podíl Jindřicha z Lipé se v celé záležitosti omezuje pouze na počáteční „radu“.¹⁷² Interpretace Rejččiny skutečné schopnosti zasahovat do mocenských záležitostí mohla být pozměněna záměrně, či mimovolně spolu s absencí přímého zájmu kronikáře na již uplynulém politickém dění a na jeho podání v neprospěch Jindřicha z Lipé.¹⁷³ Mohla se stát také jen jednou z literárních úprav při přejímání a prepisování informací z různých pramenů. Tím, že došlo v pořadí k druhému zestručnění informací, jež podala Zbraslavská kronika, zkrsluje Beneš ještě více než Petr pozadí loketských událostí roku 1319. Příkladá mnohem větší důraz na motiv sváru mezi královnami a shledává jej výhradní příčinou domnělého našeptávání Jindřicha z Lipé králi Janovi, aby vstoupil do konfliktu se svou manželkou. Podobně opat kláštera v Opatovicích nad Labem – Neplach líčí ve své kronice domácí válku mezi dvěma šlechtickými opozicemi (s přestávkami mezi lety 1315–1318) jako důsledek libovůle dvou zneprátených královen.¹⁷⁴ Tyto zvýrazněné výkladové prvky však musíme posuzovat s ohledem na zájem autorů gradovat děj. Skutečnost nebyla vůči ženám tak blahosklonná, aby si mohly dovolit nejednat skrze prostředníky – muže. Navíc představa, že ženská motivace se nemůže řídit ničím jiným než emocemi, odpovídá tradičním představám o emocích jako attributech ženskosti. Celkovou analýzou výkladu Kroniky pražského kostela docházíme k závěru, že s mírou příčinnivosti připisované Elišce Rejčce roste úměrně i zodpovědnost za domácí válku, která je přičítána za vinu Jindřichovi z Lipé. V tomto ohledu nedoznalo nahlížení na Rejččinu politiku ve vztahu k politice pána z Lipé ani u Beneše Krabice z Weitmile významnějších změn.

Kronikář Přibík Pulkava z Radenína, zřejmě vzdělaný laik nižšího šlechtického stavu a pravděpodobný autor Kroniky české,¹⁷⁵ „obohatil“ v některých úryvcích relaci Petra Žitavského ze Zbraslavské kroniky.¹⁷⁶ Opět uvedeme příklad popisu dění po smrti Rudolfa

¹⁷¹ Ibidem, s. 566-571, zde s. 570.

¹⁷² *Kronika Beneše z Weitmile*, kniha II, s. 471, č. překlad: *Kroniky doby Karla IV.*, s. 185.

¹⁷³ Jako tomu bylo u zbraslavského opata.

¹⁷⁴ Událost mylně zasazuje k roku 1306, stejně jako úmrtí Václava II., *Neplacha, opata opatovského, krátká kronika římská a česká*, s. 478, č. překlad: *Kroniky doby Karla IV.*, s. 546.

¹⁷⁵ M. BLÁHOVÁ, *Přibík Pulkava z Radenína. Kronika česká*, in: *Kroniky doby Karla IV.*, s. 572-580, zde s. 572-573.

I. Habsburského, kdy soupeřili o trůn Habsburkové a Jindřich Korutanský. Přibík Pulkava z Radenína na rozdíl od opatrných náznaků Petra Žitavského podobně jako Dalimil projevil naplno svou nevoli nad opoziční politikou Habsburků vedenou z Hradce. V tom lze zaznamenat poukazování na Rejččinu negativní roli v celé záležitosti. Na rozdíl od řečených kronikářů to však Pulkava poprvé činí přímo a v této souvislosti výslovně jmenuje Rejčku, jakož tu, která poskytla azyl habsburským vojskům ve východočeských městech.¹⁷⁷ Vyjádřená nelibost však nemusela být nutně jeho osobním stanoviskem. Pulkavova kronika je vlastně líčením historie tak, jak si ji přál zaznamenat Karel IV. Sám král do jejího vytváření zasahoval přinejmenším doporučením vhodných pramenů. Dílo bylo navíc několikrát přepracováno, a to i během Karlovy vlády.¹⁷⁸ Proto lze těžko dohledat, komu máme pozměněný dodatek v oné pasáži přičítat.

---

¹⁷⁶ Není jasné, zda se Zbraslavskou kronikou pracoval přímo, nebo pouze s jejím zpracováním v kronikách Františka Pražského či Beneše Krabice z Weitmile. Pro dílo jako celek používá i Kosmovu kroniku, kroniku tak řečeného Dalimila, Kristiánovu legendu, Svatováclavskou legendu, Životopis sv. Vojtěcha, Kosmovy pokračovatele – Kanovníka vyšehradského a Druhé pokračování Kosmovo, ibidem, s. 573-574.

¹⁷⁷ Pulkava se dopustil omylu, když zde Fridricha Habsburského nazval Rudolfem, *Kronika Pulkavova*, in: FRB V, J. Emler (ed.), Praha 1893, kniha II, kap. XCI, s. 194, č. překlad: *Kroniky doby Karla IV.*, s. 400.

¹⁷⁸ M. BLÁHOVÁ, *Úvod*, in: *Kroniky doby Karla IV.*, s. 7-9, zde s. 7.

5. Eliška Rejčka v diplomatickém materiálu

Listinný materiál je na rozdíl od často subjektivně podaných narativních pramenů cenným zdrojem relativně objektivních hledisek nahlížení na historickou osobnost. To se týká zejména jejích ekonomických zájmů a ujednání s institucemi (papežskou kurií, městskou radou) či s osobnostmi způsobilými se pohybovat ve veřejné sféře. Tento druh pramene nabízí ve své podstatě značnou faktografickou přesnost a právní validitu. Samozřejmě, že i zde, pokud jsme obeznámeni s historickými souvislostmi, lze vyčíst, čím zájmy ve skutečnosti znění listiny sleduje. Přesto nebo snad právě proto je dokumentem, na němž lze na rozdíl od kroniky vysledovat reálnou iniciativu – vydavatele či recipienta.

Rozbor listin a stav majetkové situace Elišky Rejčky byl již různými formami zpracován, především v pracích Jana Květa, Jiřího Spěváčka, Jany Vítové, Jitky Hříčkové, Dušana Foltýna, Kláry Benešovské a v menším měřítku i jako lokální příspěvek v dílech některých dalších autorů.¹⁷⁹ Záměrem této kapitoly je sledovat ty faktory Rejččiny aktivity, které jsou v historiografii popírány, umenšovány a dehonestovány. Jedná se tedy o dvě základní otázky – prvně míry příčinnivosti, zejména ve vztahu k starobrněnskému klášteru a dále podoby královniny titulatury.

---

¹⁷⁹ J. KVĚT, *Iluminované rukopisy královniny Rejčky*, s. 22-32; J. SPĚVÁČEK, *Jan Lucemburský a jeho doba*; J. VÍTOVÁ, *Majetkové poměry královniny Elišky Rejčky*; J. HŘÍČKOVÁ, *Cisterciácký klášter Aula sanctae Mariae na Starém Brně a jeho hospodářský vývoj v letech 1323–1526*; D. FOLTÝN et al., *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, s. 208-210; K. BENEŠOVSKÁ, *Královna Eliška Rejčka a klášter cisterciáček Aula sanctae Mariae*, s. 488-497, zde s. 488-492; K. CHARVÁTOVÁ, *Ženská větev cisterciáckého řádu v Čechách a na Moravě (13.–15. století)*, in: MHB, r. 1, Praha 1991, s. 297-315, zde s. 304-305; eadem, *Petr Žitavský, opat zbraslavského kláštera*, s. 87-107, zde s. 92, 101; eadem, *Chronicon Aulae Regiae jako klášterní kronika*, s. 307-355, zde s. 331; B. KOPIČOVÁ, *Eliška Přemyslovna*, s. 68-70; eadem, *Ženské cisterciácké kláštery v Čechách a na Moravě ve vztahu k církevní hierarchii (13.–počátek 15. století)*, in: ČČH, r. 91, č. 3, Praha 1993, s. 385-400, zde s. 390-391; Petr PIŤHA, *Katedrála jako fenomén*, in: *Chrám Svatého Ducha a královna Eliška Rejčka v Hradci Králové 1308–2008*, s. 11-15, zde s. 13-14; Pavel HRUBOŇ, *Papežská kurie a ženské kláštery na Moravě ve středověku (od prvních ženských založení do konce vlády Karla IV.)*, in: *Církev, žena a společnost ve středověku*, s. 121-130, zde s. 129.

5. 1. Účast na obchodních a diplomatických jednáních

Dochované listiny vztahující se k Rejččině osobě bez výjimky spadají až do doby, kdy byla vdovou.¹⁸⁰ Proto zde například nenalezneme ty, které by pro naše bádání byly jedny z nejpřínosnějších – závěti Rejččiných manželů Václava II. a Rudolfa I., jež jí přiznaly vdovská věna. Ta jsou později Rejčce několikrát potvrzena,¹⁸¹ ale o jejich ocenění na dvakrát dvacet tisíc hřiven pražských grošů se dovídáme jen od Petra Žitavského.¹⁸² Lze sledovat vzestup četnosti listin, jež se bývalé královny dotýkaly. V tomto ohledu se zdá nejproduktivnější souvislé období mezi lety 1319–1325,¹⁸³ tedy první léta po Rejččině přesídlení z východních Čech na Moravu.¹⁸⁴ Datovat jej můžeme jen přibližně. Pro to, že Rejčka ještě v roce 1319 pobývala v Čechách, hovoří konfirmace Jana Lucemburského donace vsi Křečhoř svatovítské katedrále s prosbou o slavení anniversaria za jejího druhého chotě Rudolfa.¹⁸⁵ Jan Květ je přesvědčen, že první listina z doby, kdy již královna vdova pobývala v Brně, pochází z 1. ledna 1321. Jan Lucemburský zde z jejího podnětu ruší mýtné ve vsi Rousínov patřící ke hradu Špilberku pro cestující bez zboží.¹⁸⁶ Předpokládá se, že se Rejčka usídlením na Moravě izolovala od politiky pražského dvora, s jejímiž zájmy se v uplynulých letech několikrát střetla, aby mohla s oporou, kterou měla v Jindřichovi z Lipé a v králi Janovi Lucemburském, rozvíjet své vize.¹⁸⁷ Na této tezi jsou vystaveny dva chybné výklady: jednak, že vzrůstající obchodní kontakt s českým králem byl projevem separace od vyšší politiky, a jednak že převážnou příčinou přízně, jež byla králem Janem někdejší manželce jeho tchána prokazována, bylo její spojení s Jindřichem z Lipé a králova snaha si vlivného magnáta získat.¹⁸⁸ Jiří Spěváček vyslovil domněnku, že si král Jan před svými

¹⁸⁰ Její druhý choť Rudolf Habsburský zemřel 4. července 1307 a první listina, ve které je Rejčka jmenována, pochází z 26. července roku 1307. Obsah se jí však netýká. Jedná se o směnu statků mezi nejvyšším komořím Jindřichem z Rožmberka a Bartošem z Loučeně, který se tituluje jako její komoří, RBM II, s. 919-920, č. 2134; J. VÍTOVÁ, *Majetkové poměry královny Elišky Rejčky*, s. 14.

¹⁸¹ 14. srpna 1308 byly Rejčce v rámci znojemských smluv potvrzeny statky a k nim příslušející práva, jež jí zanechali dva bývalí manželé [CDM VI, s. 375-379, č. 15; RBM II, s. 942-945, č. 2183]. Stejně tak 7. října 1315 jí Jan Lucemburský konfirmuje všechna privilegia, jež jí byla dána věnem [CDM VI, s. 69, č. 97; RBM III, s. 114, č. 282]; J. VÍTOVÁ, *Majetkové poměry královny Elišky Rejčky*, s. 14, 16.

¹⁸² *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, kniha I, kap. LXXIV, s. 94, kap. LXXXV, s. 111, č. překlad: *Zbraslavská kronika*, s. 133, 152-155; J. HRIČKOVÁ, *Cisterciácký klášter Aula sanctae Mariae na Starém Brně a jeho hospodářský vývoj v letech 1323–1526*, s. 15; J. VÍTOVÁ, *Majetkové poměry královny Elišky Rejčky*, s. 56.

¹⁸³ Zejména rok 1323. Mimo zmiňované období vynikají počtem listin už jen samostatná léta 1327 a 1333.

¹⁸⁴ J. VÍTOVÁ, *Majetkové poměry královny Elišky Rejčky*, s. 57.

¹⁸⁵ Listina ze 7. září 1319. Donace je navíc zaznamenána v listině ze dne 14. listopadu 1325, RBM III, s. 216, č. 524; CDM VII, s. 834, Supplementum č. 234; J. VÍTOVÁ, *Majetkové poměry královny Elišky Rejčky*, s. 17.

¹⁸⁶ CDM VI, s. 133-134, č. 176; RBM III, s. 272, č. 643; J. KVĚT, *Iluminované rukopisy královny Rejčky*, s. 23; J. VÍTOVÁ, *Majetkové poměry královny Elišky Rejčky*, s. 17.

¹⁸⁷ K. STLOUKAL, *Eliška Rejčka*, s. 17; J. VÍTOVÁ, *Majetkové poměry královny Elišky Rejčky*, s. 30, 57.

¹⁸⁸ J. ŠUSTA, *Dvě knihy českých dějin II*, s. 230, 293; J. VÍTOVÁ, *Majetkové poměry královny Elišky Rejčky*, s. 29, 30, 56.

cestami za hranice království takto zajišťoval od Jindřicha z Lipé souhlas s mimořádným výběrem berně.¹⁸⁹

Příznání natolik dalekosáhlé participace Jindřicha z Lipé na diplomatických jednáních Rejčky, aby byl konstantní příčinou jejich příznivého vyřízení či přímo jednatelem v Rejččině zastoupení, je pouhým zlomkem výkladu.¹⁹⁰ Takto ultimativně vyřčené názory zapadají do představy o nepřiliš politicky zdatné, ale majetné královské vdově, s jejímž majetkem operuje schopný a průbojný šlechtic. Přistoupení Jana Lucemburského a jiných vlivných figurantů ve veřejné sféře k diplomatickým stykům s Eliškou Rejčkou nemuselo být nutně podmíněno osobou Jindřicha z Lipé. Listiny tuto domněnku nevyvrací, ba právě ji v mnoha ohledech podporují. O oboustranně výhodných konexích s Richenzou máme doklad u samotného krále. Rejčka už v roce 1310 pomohla králi Janovi při jeho cestě na český trůn, když pro něj sjednala azyl ve východních Čechách. Výměnou získala Janův slib vyplacení dluhu Jindřicha Korutanského vůči ní v hodnotě šesti tisíc hřiven pražských grošů z platu kutnohorské urbury a mincovny do měsíce po dobytí Prahy.¹⁹¹ V samém úvodu listiny je psáno, že se tak děje na radu Bertholda z Hennebergu, Jindřicha z Lipé, Ješka z Vartemberka a rytíře Fridmana (Friduše) ze Smojma.¹⁹² To prokazuje královninu širší spolupráci s různými stranami, diplomatické styky a schopnost vést funkční politiku. Není to však jediný příklad, kdy Rejčka krále podpořila. Například v listině z 8. května 1325 král Jan garantuje splacení dlužné částky tisíc hřiven pražských grošů do roka po příštích Letnicích a slibuje, že pokud by již Rejčka nežila, splatí tento obnos panu Jindřichovi z Lipé nebo jeho nejstaršímu synovi.¹⁹³ Jedná se zde tedy o potvrzení o půjčce, kterou nevíme kdy Rejčka králi Janovi poskytla. S jistotou však můžeme doložit, že se nejednalo o dluh, který vyplýval z rekompenzace za odevzdání Rejččiných věnných měst Janovi Lucemburskému po tzv. domažlickém smíru v roce 1318 a který byl splacen roku 1323.¹⁹⁴ Na další zmínku o dlužném obnosu od krále

¹⁸⁹ J. SPĚVÁČEK, *Jan Lucemburský a jeho doba 1296–1346*, s. 419.

¹⁹⁰ Např. J. KVĚT, *Illuminované rukopisy královny Rejčky*, s. 21; J. ŠUSTA, *Dvě knihy českých dějin II*, s. 292-293; J. VÍTOVÁ, *Majetkové poměry královny Elišky Rejčky*, s. 16.

¹⁹¹ CDM VI, s. 32, č. 41; RBM II, s. 970-971, č. 2241; J. VÍTOVÁ, *Majetkové poměry královny Elišky Rejčky*, s. 15.

¹⁹² J. SPĚVÁČEK, *Jan Lucemburský a jeho doba 1296–1346*, s. 144.

¹⁹³ CDM VI, s. 226, č. 293; J. VÍTOVÁ, *Majetkové poměry královny Elišky Rejčky*, s. 22-23.

¹⁹⁴ Listina ze 3. července 1318 [RBM III, s. 186-187, č. 454] prozrazuje, že držitel Hradce a manžel Rejččiny dcery, Jindřich Javorský, byl tou dobou v Praze. Z toho Josef Šusta a Jan Květ usuzují, že se toho léta Rejčka a její zeť vzdali nároků na věnná města, J. KVĚT, *Illuminované rukopisy královny Rejčky*, s. 22; J. ŠUSTA, *Dvě knihy českých dějin II*, s. 285; listina ze dne 10. května 1319 zajišťuje Rejčce peněžitou náhradu 10 000 hřiven p. g., na které má z věna nárok [CDM VI, s. 118, č. 149; RBM III, s. 206, č. 502]. Listina ze dne 31. srpna 1319 převádí vsi Kounice, Dlouhá ves (Derfle) a Míkovice (Dolní a Horní) do vlastnictví Jindřicha z Lipé výměnou za Žitavu s Žitavskem a hrady Ronov, Ojvín, Schönbuch (Krásná hora) [CDM VII, s. 809, č. 200; RBM III, s. 212-213, č. 518]. Ze dne 30. září 1323 pochází králova konfirmace [CDM VII, s. 820-821, č. 219]. Dále 3. září 1319 Jindřich z Lipé směňuje s králem Rejččiny severočeské statky – městečko Hostěradice, ves Malešovice a v další listině Německý brod a hory v Mittelbergu za Žitavu a Žitavsko spolu s hrady Ronovem, Ojvínem a

Jana narážíme v druhé Rejččině závěti, u níž není známo přesné datum. Musela vzniknout mezi datem vydání první závěti 9. července 1330 a datem královnina úmrtí 19. října 1335.¹⁹⁵ Zde Rejčka ustanovuje, že k zaplacení všech obnosů, jež odkázala jednotlivě jmenovaným členům svého dvora a na pokrytí nevyrovnaných dluhů má být použito tisíc kop stříbra, jež byly zapůjčeny Janovi Lucemburskému a které mají být navráceny v den svatého Havla (16. října). Lze tedy uvažovat o další potencionální půjčce králi, protože v předchozí závěti se o ní nehovoří nebo se jedná o předešlou půjčku z roku 1325, která stále nebyla splacena.¹⁹⁶ Rejčka tedy zastávala natolik ekonomicky stabilní postavení, že mohla být věřitelkou samotného krále již od roku 1310 na neurčitou dobu, pak mezi léty 1318–1323, tzn. i v letech, kdy se rozhodla pro značně finančně náročnou fundaci kláštera na Starém Brně (1323) a kostela ve vsi Komíně (1324)¹⁹⁷ a opět od roku 1325 nejpozději do své smrti v roce 1335. Toto dokládá, že konexe s její osobou byly pro pražský dvůr nepostradatelné, aniž by všechny projevy přízně skrze Rejčku směřovaly k Jindřichovi z Lipé. Klíčové je, že král Jan byl Rejčce finančně zavázán a průtahy s vyrovnáním¹⁹⁸ jej podněcovaly poskytovat jí mnohá privilegia, práva a majetky. I Jana Vítová, která pokládá četnost listin ve prospěch Rejčky spíše za projev osobní přízně spolu se snahou krále zavázat si Jindřicha a jeho partnerku, váhá nad možností, zda „některé královny dary jako výnos z masných krámů v Praze, který byl později zaměněn za vesnici Blučina společně s příjmy z cla v Jihlavě,¹⁹⁹ či darování domu

---

Schönbuchem (Krásnou Horou) [CDM VI, s. 391-392, č. 23; RBM III, s. 215, č. 521; RBM III, s. 215-216, č. 522]. Tím doplňuje transakci z 31. srpna 1319. Slíbený obnos však Rejčce nebyl vyplacen ihned, o čemž svědčí několik listin krále Jana – dne 21. června 1321 kompenzuje 2 000 hřivnami p. g. v týdnech splátkách po 35 hřivnách prodlevu splacení dlužné částky za Rejččina věnná města [CDM VI, s. 138, č. 182; RBM III, s. 290, č. 695]. Dne 15. října 1321 daruje královně jako další díl splátky trhovou ves v Měnině a Hustopečích v hodnotě 2180 hřiven p. g. [CDM VI, s. 144-146, č. 191; RBM III, s. 297, č. 727; konfirmace pochází až z 1. října 1323, CDM VI, s. 183, č. 247; RBM III, s. 360, č. 923] a v listině ze 17. října mu to dosvědčují jím povolání odhadci – kancléř Českého království a vyšehradský probošt Jan (řečený Volek), nejvyšší maršálek Jindřich z Lipé a Vok z Kravař [CDM VI, s. 146-147, č. 192; RBM III, s. 297, č. 728, činí tak z pověření k majetkovému odhadu, které obdrželi již 20. června 1321, CDM VI, s. 139-140, č. 184; RBM III, s. 289-290, č. 694]. Dodatek ke smlouvě z 15. října 1321 nacházíme i v konfirmaci zakládací listiny kláštera Aula sanctae Mariae z 2. října 1323. Král Jan prohlašuje, že kromě Měnina a statků v Hustopečích předal v rámci předchozí splátky dluhu v hodnotě 2 180 hřiven stříbra Rejčce také majetek ve Starovicích a Starovičkách [CDM VI, s. 185-188, č. 249; RBM III, s. 360, č. 925]. V listině ze 7. října 1323 Jan Lucemburský konečně stvrzuje splacení dluhu 10 000 hřiven p. g. Navíc přiděluje Rejčce doživotní plat 10 hřiven p. g., které jí mají být každý týden vypláceny z kutnohorské urbury a mincovny [CDM VI, s. 188-189, č. 250; RBM III, s. 361, č. 927]. Některé z těchto listin popisuje J. ŠUSTA, *Dvě knihy českých dějin II*, s. 285, 306-307; L. BOBKOVÁ, *Územní politika prvních Lucemburků na českém trůně*, s. 31; J. SPĚVÁČEK, *Jan Lucemburský a jeho doba 1296–1346*, s. 276, 281-282, 282-283, 285, 293, 296; M. SOVADINA, *Jindřich z Lipé. I. První muž království. Část 2*, s. 3-32, zde s. 19; Jitka HRIČKOVÁ, *Cisterciácký klášter Aula sanctae Mariae na Starém Brně a jeho hospodářský vývoj v letech 1323–1526*, bakalářská práce obhájená na FF MUNI v Brně 2008, s. 15, 16, 17, 57; J. VÍTOVÁ, *Majetkové poměry královny Elišky Rejčky*, s. 16-18.

¹⁹⁵ J. VÍTOVÁ, *Majetkové poměry královny Elišky Rejčky*, s. 27.

¹⁹⁶ *Ibidem*.

¹⁹⁷ *Ibidem*, s. 12-13.

¹⁹⁸ Z. HLEDÍKOVÁ, *Alžběta Rejčka*, s. 10; J. VÍTOVÁ, *Majetkové poměry královny Elišky Rejčky*, s. 11.

¹⁹⁹ CDM VI, s. 119-120, č. 152.

v Brně poblíž kaple sv. Václava i s patronátním právem,²⁰⁰ mohly taktéž sloužit k umoření dlužné sumy za Rejččina věnná města, přestože to není v příslušných písemnostech výslovně uvedeno. Stejně tak i různé peněžní dary“.²⁰¹

Je nepopíratelné, že Jindřich z Lipé koordinoval hospodářskou správu svých majetků spolu s Rejčkou, jak jsme si vyložili už při zmínce o přesunu páru na Moravu. I v pozdějších letech Jindřich podporoval Rejččiny aspirace, například obdarováním fundace na Starém Brně.²⁰² Především však víme, že i Jindřich z Lipé byl Rejččiny dlužníkem.²⁰³ Není tedy nesprávné konstatování, že výhody plynoucí at' již z tohoto svazku, či z kontaktu s králem Janem byly vzájemné.²⁰⁴

Toto jsou doklady Rejččiny způsobilosti v diplomatických a ekonomických záležitostech. Danou skutečnost potvrzuje i zjištění Jany Vítové, že v listinách vydávaných Janem Lucemburským či olomouckým biskupem Konrádem a Jindřichem je často vyjádřeno, že vydavatelé jednají na Rejččinu prosbu, žádost či naléhání.²⁰⁵ Většina z těchto přímých Rejččiných zájmů byla směřována k Rejččině zakladatelskému počínu – klášteru cisterciáček na Starém Brně. O tom svědčí nejen rozsáhlé majetkové transakce k zaopatření kláštera před samotnou fundací,²⁰⁶ ale hlavně soustavná pozornost, kterou Rejčka klášteru věnovala.²⁰⁷ Prosperitu kláštera zajišťovala Rejčka nejen materiálně, ale i umocňováním jeho prestiže

²⁰⁰ Dne 3. listopadu 1322, CDM VI, s. 161, č. 219.

²⁰¹ J. VÍTOVÁ, *Majetkové poměry královny Elišky Rejčky*, s. 30; k tomu bylo ještě 21. června 1321 Rejčce připsáno jako kompenzace za Janův dluh a průtahy s jeho splácením 2000 hřiven p. g., které jí měly být vypláceny každý týden po 35 hřivnách p. g. Dne 7. října 1323 obdržela plat 10 hřiven p. g. vyplácených z kutnohorské urbury a mincovny každý týden až do konce jejího života, CDM VI, s. 138, č. 182, RBM III, s. 290, č. 695; CDM VI, s. 188-189, č. 250; RBM III, s. 361, č. 927.

²⁰² CDM VI, s. 204, č. 267; CDM VI, s. 213-214, č. 275; CDM VI, s. 234, č. 302; Tomáš BOROVSÝ, *Kláštery, panovník a zakladatelé na středověké Moravě*, Brno 2005, s. 38; J. HRIČKOVÁ, *Cisterciácký klášter Aula sanctae Mariae na Starém Brně a jeho hospodářský vývoj v letech 1323–1526*, s. 11, 17, 29-30, 32, 57; přesto v diplomatickém materiálu nemůžeme vyčíst, že se tak dělo na Rejččino přání či žádost tak, jak to můžeme pozorovat v některých listinách Jana Lucemburského a dalších, viz níže.

²⁰³ Dne 10. srpna 1329 vydal Jindřich listinu, kde odkazuje Rejčce ves Rostěnice jako kompenzací za dluh v hodnotě 500 hřiven p. g., CDM VI, s. 298-299, č. 388; RBM III, s. 620, č. 1581; J. HRIČKOVÁ, *Cisterciácký klášter Aula sanctae Mariae na Starém Brně a jeho hospodářský vývoj v letech 1323–1526*, s. 36; J. VÍTOVÁ, *Majetkové poměry královny Elišky Rejčky*, s. 24, 32.

²⁰⁴ J. VÍTOVÁ, *Majetkové poměry královny Elišky Rejčky*, s. 29, 56.

²⁰⁵ V lat. znění: „ad devotam et benignam supplicationem [...] ad instantiam et devotas petitiones illustris domine, domine Elizabeth“; „volentes ipsam dominam Elizabeth relictam domini Wencezlay“; „cupientes predicte domine“ – č. překlad: „k zbožné a laskavé prosbě [...] na naléhání a zbožné žádosti vznešené paní, paní Alžběty“; „na přání samotné paní Alžběty, vdovy po panu Václavovi“; „na žádost řečené paní“, CDM VI, s. 43, č. 58; CDM VI, s. 133, č. 176; CDM VI, s. 140, č. 185; CDM VI, s. 141, č. 186; CDM VI, s. 145, č. 191; CDM VI, s. 164, č. 222; CDM VI, s. 173, č. 232; CDM VI, s. 178, č. 239; CDM VI, s. 184, č. 248; CDM VI, s. 221, č. 284; CDM VI, s. 226, č. 292; CDM VI, s. 256, č. 328; CDM VI, s. 264, č. 338; CDM VI, s. 339, č. 443; J. VÍTOVÁ, *Majetkové poměry královny Elišky Rejčky*, s. 57.

²⁰⁶ O tom, že fundace byla dlouhodobě připravována je přesvědčena Jitka Hričková, která nepochybuje, že získávání statků, jež byly klášteru přiznány v zakládací listině, bylo součástí promyšleného plánu na budoucí nadání majetků cisterciáčkám. Shromáždění statků, jež Rejčka klášteru nadala ještě před 1. červnem 1323 [CDM VI, s. 171-172, č. 229; RBM III, s. 345, č. 870], započalo už roku 1321. Dne 15. října, jak už bylo zmíněno, král Jan královně splatil část dluhu darováním tržové vsi v Měnině a Hustopečích v hodnotě 2180 hřiven p. g. [CDM VI, s. 144-146; č. 191; RBM III, s. 297, č. 727; konfirmace pochází až z 1. října 1323 CDM

skrze kontakt s Janem Lucemburským, který se například často jmenuje jeho spoluzakladatelem.²⁰⁸

VI, s. 183, č. 247; RBM III, s. 360, č. 923]. Dne 17. října mu to dosvědčují jím jmenovaní odhadci Jan (řečený Volek), Jindřich z Lipé a Vok z Kravař [CDM VI, s. 146-147, č. 192; RBM III, s. 297, č. 728; z pověření k majetkovému odhadu, které obdrželi již 20. června 1321, CDM VI, s. 139-140, č. 184; RBM III, s. 289-290, č. 694]. Dne 2. října 1323 král Jan prohlašuje, že kromě Měniná a statků v Hustopečích předal Rejčce v rámci předchozí splátky dluhu v hodnotě 2 180 hřiven stříbra také majetek ve Starovicích a Starovičkách [CDM VI, s. 185-188, č. 249; RBM III, s. 360, č. 925]. Listinami z 28. února 1322 a z 13. prosince 1322 koupila Rejčka od bratrů Fritze a Viléma z Egerbergu statky v Hustopečích, Starovicích, Starovičkách a k tomu statky v Žarošicích, Kvasově, Skoronicích, Zlíně a Uherčicích [CDM VI, s. 152-153, č. 202; RBM III, s. 310, č. 761; CDM VI, s. 162, č. 220; z 15. června 1334 pochází konfirmace od Fritze z Egerbergu, CDM VII, s. 13-14, č. 17], J. HRIČKOVÁ, *Cisterciácký klášter Aula sanctae Mariae na Starém Brně a jeho hospodářský vývoj v letech 1323–1526*, s. 16-17; J. VÍTOVÁ, *Majetkové poměry královny Elišky Rejčky*, s. 17-19, 26.

²⁰⁷ Rejččino vlastní úsilí, aby vlivné osobnosti jednali ve prospěch kláštera, můžeme prokázat v listinách: CDM VI, s. 164, č. 222; RBM III, s. 332, č. 836; CDM VI, s. 177-178, č. 239; RBM III, s. 354, č. 903; CDM VI, s. 184-185, č. 248; RBM III, s. 360, č. 924; CDM VI, s. 226, č. 292; RBM III, s. 432, č. 1107; CDM VI, s. 235-236, č. 304; CDM VI, s. 256, č. 328; RBM III, s. 495, č. 1272; CDM VI, s. 264-265, č. 338; RBM III, s. 516, č. 1322; CDM VI, s. 339-340, č. 443; RBM III, s. 758, č. 1949; stejně tak víme z konfirmačních či jí vydaných listin, že se sama o cisterciačky na Starém Brně starala a zaopatřovala je: CDM VI, s. 164, č. 222; RBM III, s. 332, č. 836; CDM VI, s. 171-172, č. 229; RBM III, s. 345, č. 870; CDM VI, s. 185-188, č. 249; RBM III, s. 360, č. 925; CDM VI, s. 164-165, č. 222; RBM III, s. 332, č. 836; CDM VI, s. 204-208, č. 268; RBM III, s. 396, č. 1019; MVB, s. 241-247, č. 347; CDM VI, s. 236, č. 305; RBM III, s. 457-458, č. 1175; CDM VI, s. 254, č. 326; RBM III, s. 495, č. 1271; CDM VI, s. 262-263, č. 336; RBM III, s. 515, č. 1319; CDM VI, s. 291-292, č. 377; RBM III, s. 598, č. 1528; CDM VI, s. 296, č. 385; RBM III, s. 617, č. 1570; CDM VI, s. 341-342, č. 445; RBM III, s. 758, č. 1952; CDM VI, s. 347-349, č. 453; RBM III, s. 769, č. 1981; CDM VI, s. 350-351, č. 458; RBM III, s. 785, č. 2018; největším obdarováním cisterciaček Rejčkou je její první závět' z 9. července 1330, kde klášteru odkazuje zboží v Hustopečích, Starovicích, Starovičkách, Žarošicích, Měnině, Lískovci, Vranovicích, Veleticích, Rudce, Dolních, Dunajovicích, Ořešíně, Kladrubech, Branišovicích a Hajanech, dále mlýn poblíž kaple sv. Benedikta a dům poblíž kaple sv. Václava. V druhé závěti klášteru připsala ještě ves Rostěnice, CDM VI, s. 307-309, č. 400; RBM III, s. 650-652, č. 1664; CMD VII, s. 65, č. 87; RBM IV, s. 83, č. 213; J. HRIČKOVÁ, *Cisterciácký klášter Aula sanctae Mariae na Starém Brně a jeho hospodářský vývoj v letech 1323–1526*, s. 12, 37, 36; J. VÍTOVÁ, *Majetkové poměry královny Elišky Rejčky*, s. 24, 28.

²⁰⁸ Jan Lucemburský se v pěti listinách sám jmenoval spoluzakladatelem kláštera Aula sanctae Mariae na Starém Brně, CDM VI, s. 185-188, č. 249; RBM III, s. 360, č. 925; CDM VI, s. 188-189, č. 250; RBM III, s. 361, č. 927; CDM VI, s. 204-208, č. 268; RBM III, s. 396, č. 1019; CDM VI, s. 262-263, č. 336; CDM VI, s. 265, č. 339; J. KVĚT, *Iluminované rukopisy královny Rejčky*, s. 28; T. BOROVSÝ, *Kláštery, panovník a zakladatelé na středověké Moravě*, s. 37; J. HRIČKOVÁ, *Cisterciácký klášter Aula sanctae Mariae na Starém Brně a jeho hospodářský vývoj v letech 1323–1526*, s. 17, 40, 48, 68, 74; K. BENEŠOVSKÁ, *Královna Eliška Rejčka a klášter cisterciaček Aula sanctae Mariae*, s. 488-497, zde s. 491; J. VÍTOVÁ, *Majetkové poměry královny Elišky Rejčky*, s. 12, 20, 21, 23, 29, 57.

5. 2. Královna a její titulatura

Titulatura Elišky Rejčky v diplomatickém materiálu je pro nás jediným skutečným dokladem toho, v jaké pozici se sama Rejčka nacházela v kruhu osob, s nimiž jednala a udržovala obchodní styky.

Primárně se jedná o titulaturu z listin vydaných Rejčkou. V listině z 18. srpna 1308, kde potvrzuje svobody a práva občanům v Hradci Králové, Jaroměři, Chrudimi, Vysokém mýtě a Poličce, se královna tituluje jako „*My Alžběta, královna česká, vdova po králi Rudolfovi*“.²⁰⁹ Richenza zde definuje své spojení pouze s druhým manželem, a nikoliv s Václavem II. Snad tím chtěla pouze čtyři dny po znojenských úmluvách – usmíření Habsburků a Jindřicha Korutanského – demonstrovat svůj stávající příklon k habsburské frakci. Když tuto listinu psala v klášteře v Klosterneuburgu, možná pociťovala v návratu do Čech trvající riziko a stejně jako před útekem z Prahy se obávala ztráty svých dědických práv. Další dochovaný dokument vydaný Rejčkou, tentokrát zakládací listina kláštera Aula sanctae Mariae, pochází až z 1. června roku 1323. Tehdy se zakladatelka uvádí jako „*My Alžběta z Boží milosti česká a polská královna, vdova po panu Václavovi, někdy českém a polském králi*“.²¹⁰ Vidíme, že Rejčka zvolila pro změnu titulaturu po svém prvním choť. Není vyloučené, že i toto mělo vyjadřovat jistou symboliku. Uvedla právě Václava, který se proslavil fundací kláštera na Zbraslavi. Snad chtěla navodit dojem kontinuity stejně tak, jako když se inspirovala tímto církevním ústavem při volbě jména svého nového kláštera i řádu, jemuž byl svěřen. Podruhé, když přistupuje k fundaci, tentokrát farního kostela v Komíně, se tituluje jako „*My Alžběta [...] vdova po knížatech, pánech Václavovi a Rudolfovi, někdy králích českých a polských*“.²¹¹ Pro tuto listinu z 22. dubna 1324 již tato symbolika zapotřebí nebyla a Rejčka uvedla svou plnou titulaturu se vzpomínkou na oba své bývalé choť. Stejně tak se 9. července 1330 představuje ve svém prvním testamentu jako „*my Alžběta z Boží milosti královna, vdova po pánech Václavovi a Rudolfovi, blahé vzpomínky kdysi českých a polských králích*“²¹² nebo v zakládací listině špitálu při klášteře Aula sanctae Mariae z 22. února 1333 jako „*my Alžběta pozůstávající vdova po blahé paměti pánech Václavovi*

²⁰⁹ „*Nos Elizabeth, regina Boemiae, relicta Rudolphi regis*“, RBM II, s. 945, č. 2174; J. VÍTOVÁ, *Majetkové poměry královny Elišky Rejčky*, s. 14.

²¹⁰ „*Nos Elisabeth dei gracia Boemie et Polonie Regina, Domini Wenczelai, Boemie et Polonie quondam Regis Relicta*“, CDM VI, s. 171, č. 229; stejným způsobem se Rejčka tituluje i v dokumentu z 1. listopadu 1328 zaznamenávajícím prodej Hustopečské vinice z majetku Strahovského kláštera do vlastnictví Břevnovského kláštera, „*Nos Elizabeth dei gracia Regina, Domini Wenczelai Boemie, et Polonie olim Regis Relicta*“, CDM VI, s. 286, č. 372.

²¹¹ „*Nos Elisabeth [...] principum dominorum Wencesai et Rudolphi Boemie et Polonie quondam regum relicta*“, CDM VII, s. 825, č. 223.

²¹² „*nos Elizabeth dei gracia Regina, dominorum Wenczeslai et Rudolphi, Boemie et Polonie, felicitis recordacionis, olim Regum, Relicta*“, CDM VI, s. 307, č. 400.

a *Rudolfovi někdy českých a polských králích*“.²¹³ V Posledním dokumentu vydaném Rejčkou – v pořadí druhé závěti – nacházíme již zkrácenou formu titulatury „*My Alžběta z Boží vůle někdy královna česká a polská*“.²¹⁴ Listina je spíše dodatečným upřesněním prvního testamentu bez opatření datací. Namísto v latině je sepsána v německém jazyce a na rozdíl od prvního odkazu, který se věnuje především ustanovení anniversarií a vyjmenování pozůstalosti pro klášter Aula sanctae Mariae, zde jsou více do hloubky řešeny praktické záležitosti, tzn. organizace finančních závazků,²¹⁵ díky nimž známe přibližnou skladbu Rejččina dvora. Klášter cisterciáček zde obdržel ještě ves Rostěnice,²¹⁶ kterou Rejčka získala od pána z Lipé.²¹⁷ Z formy dokumentu je patrné, že zde nebylo usilováno o zachování nejvyšší míry konvenčnosti. To koresponduje s informativně upřesňujícím účelem testamentu. Obsah písemnosti byl proto upřednostněn na úkor formálních prvků včetně titulatury, jež byla zkrácena.

Předeslanou podobu Rejččiny vlastní titulatury máme možnost porovnat s titulaturou, kterou byla královna jmenována ať už v písemnostech adresovaných přímo jí, či v těch, jež o ní hovoří nepřímě. Dne 26. července 1307 je v rámci sepsané transakce zboží mezi pražským biskupem Janem a Jindřichem z Rožberka zmiňován Bartoš z Loučeně jako „*komorník slavné paní Alžběty, české královny*“.²¹⁸ Ve znojemských úmluvách ze dne 14. srpna 1308 je jmenována i „*vznešená paní královna Alžběta, vdova z Čech po kdysi králi Rudolfovi*“.²¹⁹ Dne 2. srpna 1309 holduje sudí města Jaroměř jménem společenství občanů „*vznešené a přeslavné paní naší Alžbětě, české a polské někdy královně*“.²²⁰ Dne 18. prosince 1319 Jindřich z Lipé prodává vesnici Křechoř své partnerce „*nejjasnější paní Alžbětě, někdy královně české a polské*“.²²¹ Dne 28. února 1322 Fritz z Egerbergu a jeho bratr Vilém prodávají na základě dvou listin „*nejjasnější paní, paní Alžbětě, někdy královně české a polské*“ zboží v Hustopečích, Starovicích, Starovičkách, Žarošicích, Kvasově, Skoronicích, Zlíně a Uherčicích.²²² Fritz z Egerbergu pak ještě 15. června 1334 prodává „*vznešené kněžně,*

²¹³ „*nos Elyzabeth felicis memorie Dominorum Wenczelai et Rudolfi quondam Boemie et Polonie Regum Relicta vidua*“, CDM VI, s. 347, č. 453.

²¹⁴ „*Wir Elizabeth von gotes genaden vielen kvnigin zu Behem vnd zu Polan*“, CMD VII, s. 65, č. 87.

²¹⁵ J. VÍTOVÁ, *Majetkové poměry královny Elišky Rejčky*, s. 32.

²¹⁶ *Ibidem*, s. 28, 32.

²¹⁷ CDM VI, s. 298-299, č. 388; RBM III, s. 620, č. 1581; J. VÍTOVÁ, *Majetkové poměry královny Elišky Rejčky*, s. 24, 32.

²¹⁸ „*inclite d. Elizabeth, regine Boem. camerarius*“, RBM II, s. 920, č. 2134; J. VÍTOVÁ, *Majetkové poměry královny Elišky Rejčky*, s. 14.

²¹⁹ „*di edelen vrowen Chuniginn Elsbethen weilen Chunig Rudolfs wytewen von Behem*“, CDM VI, s. 377, č. 15.

²²⁰ „*Illustri ac preclare domine nostre Elyzabeth Bohemie et Polonie quondam Regine*“, CDM VI, s. 21, č. 27.

²²¹ „*serenissime domine Elizabeth, Boemie et Polonie quondam regine*“, RBM III, s. 224, č. 542.

²²² „*Serenissime domine domine Elizabeth Bohemie et Polonie quondam Regine*“, CDM VI, s. 152, č. 202; „*Serenissime domine domine Elizabeth Bohemie, et Polonie quondam Regine*“, CDM VI, s. 162, č. 220.

paní Alžbětě, někdy královně české a polské“ vinný desátek z vinohradu v Hustopečích.²²³ V další písemnosti z 22. srpna 1322 provinciální komtur řádu německých rytířů pro Čechy a Moravu Leo a rytíř Otto dosvědčují, že vyšehradský probošt Jan odstupuje kapli sv. Prokopa na Starém Brně „*Slavné paní, paní Alžbětě, blahé vzpomínky vznešené vdově po panu Václavovi starším, někdy králi českém a polském*“.²²⁴ Později probošt Jindřich a děkan Vojslav jménem celé pražské kapituly potvrzují patronátní práva k farnímu kostelu v Poličce udělená králem Janem „*nejjasnější paní, paní Alžbětě, vdově po Václavovi starším, někdy králi českém a polském*“.²²⁵ Papež Jan XXII. je vydavatelem listiny pro klášter Aula sanctae Mariae, kterou jej začlenil k cisterciáckému řádu. Rejčka je zde představena jako „*zajisté v Kristu naše nejdražší dcera, královna Alžběta, vznešená pozůstávající vdova po slavné paměti českém králi Václavovi*“.²²⁶ Někdy v roce 1325 Vilém, cisterciácký opat za generální kapitolu cisterciáků v Cîteaux, schvaluje anniversaria v klášteře Aula sanctae Mariae ustanovená Jindřichem z Lipé, kde je zmíněna také „*vznešená paní, paní Alžběta někdy královna*“ jako ta, v níž byla rozpoznána tohoto nejzpůsobilejší podporovatelka.²²⁷ Dne 21. ledna 1326 sedlecký opat Fridrich potvrzuje všechny milosti a dary, které obdržely cisterciáčky „*od urozené a vznešené paní, paní Alžběty někdy královny české a polské*“.²²⁸ Dne 19. února 1329 prodává konvent kláštera v Dolních Kounicích „*naši vznešené paní, paní Alžbětě pozůstávající vdově po blahé paměti panu Václavovi někdy českém a polském králi*“²²⁹ ves Branišovice za pět set hřiven pražských grošů. V písemnosti z 10. srpna 1329 přenechává Jindřich z Lipé „*vznešené kněžně, paní Alžbětě, někdy královně české a polské*“²³⁰ ves Rostěnice, aby pokryl svůj dluh pěti set hřiven pražských grošů. Dne 24. června 1333 se kolínská městská rada zaručuje, že „*jasná vznešená paní, paní Alžběta někdy královna česká*“²³¹ obdržela od kapituly kostela svatých jedenácti panen v Kolíně nad Rýnem relikvie

²²³ „*Illustri Principi domine Elizabethae Boemie et Polonie quondam Regine*“, CDM VII, s. 14, č. 17.

²²⁴ „*Inclite domine, Domine Elizabeth, felicis recordacionis Domini Wenceslai Senioris Boemie et Polonie quondam Regis Illustris Relicte*“, CDM VI, s. 159-160, č. 215.

²²⁵ „*Serenissime domine, domine Elizabeth, Relicte quondam domini Wenceslai senioris Boemie et Polonie Regis*“, CDM VI, s. 161, č. 218.

²²⁶ „*Sane carissima in Christo filia nostra Elizabeth Regina Illustris relicta clare memorie Wenceslai Regis Boemie uidua*“, CDM VI, s. 208, č. 269; RBM III, s. 396, č. 1020; J. KVĚT, *Iluminované rukopisy královny Rejčky*, s. 25, 29; pod stejnou titulaturou se Rejčka objevuje i v listině v listině ze 17. listopadu 1324, ve které papež Jan XXII. potvrzuje fundaci kláštera Aula sanctae Mariae, „*in Carissima in Christo filia nostra Elizabeth Regina Illustris relicta clare memorie Wenceslai Regis Boemie uidua*“, CDM VI, s. 205, č. 268.

²²⁷ „*Illustris eciam domina, Domina Elizabeth quondam Regina*“, CDM VI, s. 210, č. 270; J. KVĚT, *Iluminované rukopisy královny Rejčky*, s. 30.

²²⁸ „*per Generosam ac Illustrem dominam Elyzabeth quondam Bohemie et Polonie Reginam*“, CDM VI, s. 236, č. 305.

²²⁹ „*Serenissime domine nostre, domine Elizabeth Relicte vidue felicis memorie domini Wenceslai quondam Boemie et Polonie Regis*“, CDM VI, s. 291, č. 377.

²³⁰ „*Illustri Principi, Domine Elizabeth, Boemie et Polonie quondam Regine*“, CDM VI, s. 298, č. 388.

²³¹ „*Serenitatis Illustris Matrona Domina Elizabeth quondam Regina Bohemie*“, CDM VI, s. 351, č. 458.

jedné z těchto svatých. Ve stejný den získala tento dar uvedených svatých ostatků „*nejjasnější a slavná paní, paní Alžběta někdy královna česká*“²³² listinou od abatyše celé kapituly.

Do třetice se pro to samé datum dochovalo dosvědčení o donaci relikvií sv. Gereona a jeho společníků ze svaté thébské legie (kde bojovali po boku sv. Mořice) „*vznešené paní, paní Alžbětě dvakrát královně české*“²³³ od děkana kostela sv. Gereona v Kolíně nad Rýnem. V Trevíru získala 5. července 1333 „*ctihodná paní Alžběta dvakrát královna česká*“²³⁴ od kostela Panny Marie do své sbírky relikvií nádobu s olejem z kostí sv. Kateřiny. Dne 26. března doznávají bratři Smil a Čeněk z Lichtenburka „*urozené kněžně paní Alžbětě někdy královně české a polské*“²³⁵ a abatyši kláštera cisterciáček Kateřině, že dluh sto hřiven pražských grošů jejich matky Adelheid vůči Rejčce bude splacen. *Post mortem* se zmínky o královně vdově nachází ve dvou dokumentech. Prvním z nich je testament z 8. února 1336 jisté Gertrudy, která se sama označuje za někdejší služebnou „*nejjasnější kněžny Alžběty, královny české*“.²³⁶ Ve druhém dokumentu z 6. července 1345 opat konventu vyšehradského kláštera s dalšími cisterciáky okrajově poznamenává, že je „*slavné vzpomínky paní Alžběta, z Boží vůle někdy královna česká a polská*“²³⁷ zakladatelkou kláštera na Starém Brně.

Častější roli v Rejččiných záležitostech sehrál například olomoucký biskup Konrád. Ten konfirmoval patronátní práva ke kapli sv. Prokopa na Starém Brně „*vznešené paní, paní Alžbětě vdově po někdy panu Václavovi starším, králi českém a polském*“.²³⁸ Na jiném místě je jím královna oslovena jako „*nejjasnější paní Alžběta, někdy česká a polská královna*“.²³⁹ Dne 8. června 1323 vidimují některé Rejččiny listiny olomoucký biskup Konrád, sedlecký opat cisterciáků Fridrich, zábrdovický opat premonstrátů Heřman, nejvyšší maršálek Českého království a hejtman Markrabství moravského Jindřich z Lipé, komorník Markrabství moravského Jan Meziříčský, Hartleb z Boštic (de Boskowicz), baron Markrabství moravského Potho z Wamberka (de Wildenberch) a sudí Jan²⁴⁰ „*na naléhání a žádost*

²³² „*Serenissima ac Illustris Matrona Domina Elizabet quondam Regina Bohemie*“, CDM VI, s. 351, č. 459.

²³³ „*Illustri domine domine Elizabet bis Regine Boemie*“, CDM VI, s. 352, č. 460.

²³⁴ „*reuerenda domina Elizabet bis Regina Bohemie*“, CDM VI, s. 352, č. 461.

²³⁵ „*der Hochgeborn furstin vrown Elizabet weilen Chungin zv Behemen vnd zv Polan*“, CDM VII, s. 32, č. 42.

²³⁶ „*Serenissime Principis Elyzabeth, Boemie Regine*“, CDM VII, s. 79, č. 106.

²³⁷ „*diue recordacionis domina Elyzabet, dei gracia Boemie et Polonie quondam Regina*“, CDM VII, s. 432, č. 589.

²³⁸ „*Illustri domine, domine Elizabeth quondam domini Wenczelai senioris Boemie et Polonie Regis Relicte*“, CDM VI, s. 160, č. 217; dne 6. listopadu 1323 konfirmuje Konrád tuto donaci znovu, „*domine Regine Elizabeth*“, CDM VI, s. 190, č. 253.

²³⁹ „*Serenissima domina Elizabeth quondam Boemie et Polonie Regina*“, CDM VI, s. 164, č. 222.

²⁴⁰ Jedná se o listiny CDM VI, s. 144-146, č. 191; CDM VI, s. 159, č. 213; CDM VI, s. 162, č. 220; CDM VI, s. 152-153, č. 202.

vznešené paní, paní královny Alžběty“.²⁴¹ Dne 19. ledna 1326 „zajisté na straně nejjasnější paní Alžběty někdy královny české a polské“²⁴² ustanovil Konrád, aby klášter cisterciáček pobíral větší desátek z úrody obilí v obcích Kubišice, Želovice, Lidměřice, Bohunice a Babice, které spadaly pod faru v Olbramovicích.

Dne 20. září 1332 potvrzuje nástupce Konráda, olomoucký biskup Jindřich, starobrněnskému klášteru patronátní právo ke kapli sv. Prokopa „k zbožné prosbě vznešené paní, paní královny Alžběty vdovy po blahé vzpomínky někdy panu Václavovi starším, králi českém a polském“.²⁴³ Stejně tak 22. září 1332 potvrzuje tomuto ústavu držbu kaple sv. Václava a blízkého domu na Starém Brně, které mu darovala „vznešená paní, paní královna Alžběta, vdova po slavné vzpomínky někdy panu Václavovi, králi českém a polském“.²⁴⁴

Co do počtu je však nepřekonatelné kvantum listin zhotovených Janem Lucemburským, v nichž můžeme nejlépe sledovat lehké obměny Rejččiny titulatury, která v králově podání zní: „vznešená paní královna, paní Alžběta, vdova po blahé vzpomínky někdy českém a polském králi Václavovi, našem nejdražším tchánu a předchůdci“;²⁴⁵ „vznešená paní Alžběta, vdova po blahé vzpomínky panu Václavovi někdy králi českém a polském, našem nejdražším tchánu a předchůdci“;²⁴⁶ „vznešená paní Alžběta, vdova po blahé paměti, panu Václavovi, někdy králi českém, našem nejdražším tchánu a předchůdci“;²⁴⁷ „nejjasnější paní Alžběta, královna česká“;²⁴⁸ „vznešená paní, paní Alžběta vdova po slavné paměti panu Václavovi, někdy králi českém a polském, našem nejdražším tchánu a předchůdci“;²⁴⁹ „vznešená paní, paní královna Alžběta, vdova po oddané a blahé

²⁴¹ „ad instanciam et petitionem Illustris domine, domine Elizabeth Regine“, CDM VI, s. 173, č. 232; J. KVĚT, *Iluminované rukpisy královny Rejčky*, s. 26; M. SOVADINA, *Jindřich z Lipé. I. První muž království. Část 2*, s. 3-32, zde s. 26.

²⁴² „sane ex parte Serenissime Domine Elyzabeth quondam Boemie et Polonie Regine“, CDM VI, s. 235, č. 304.

²⁴³ „ad deuotam supplicacionem Illustris domine, domine Elyzabeth Regine felicis recordacionis, quondam domini Wenceslai Senioris, Bohemie et Polonie Regis Relicte“, CDM VI, s. 339, č. 443.

²⁴⁴ „Illustris domina, Domina Elyzabeth Regina diue recordacionis quondam domini Wenceslai Bohemie et Polonie Regis Relicta“, CDM VI, s. 341, č. 445.

²⁴⁵ „Illustris domina Regina, domina Elizabeth, felicis recordacionis quondam Wencezlai Boemie et Polonie Regis Soceri et predecessoris nostri Karissimi, Relicta“, CDM VI, s. 138, č. 182.

²⁴⁶ „Illustris domina Elizabeth Relicta felicis recordacionis domini Wencezlai quondam Boemie et Polonie Regis Soceri et predecessoris nostri Karissimi“, CDM VI, s. 145, č. 191.

²⁴⁷ „Illustris domina Elyzabeth, Relicta felicis memorie, domini Wencezlai, quondam Regis Boemie soceri et predecessoris nostri Karissimi“, CDM VI, s. 178, č. 239.

²⁴⁸ „Serenissima domina Elizabeth Regina Boemie“, CDM VI, s. 221-222, č. 286.

²⁴⁹ „Illustris domina, domina Elizabeth diue memorie domini Wencezlai, quondam Boemie et Polonie Regis Soceri et Predecessoris nostri karissimi Relicta“, v této listině z 29. dubna 1325 potvrzuje Jan všechna privilegia, která nadal klášteru cisterciáček. Obdobně 6. února 1327 potvrzuje Jan klášteru tentokrát donaci statků Měnín, Hustopeče, Starovice a Starovičky, které klášter dostal od Rejčky, CDM VI, s. 222, č. 288; „cum olim Illustri domine domine Elizabeth Regine felicis recordacionis domini Wencezlai Bohemie et Polonie Regis, Soceri et predecessoris nostri Relicte“, CDM VI, s. 254, č. 326.

vzpomínky panu Václavovi, kdysi králi českém a polském, našem tchánu a předchůdci“;²⁵⁰
 „nejslavnější paní Alžběta, někdy královna česká a polská“.²⁵¹

Jindy král Jan vydává listinu „vznešené paní Alžbětě, někdy království našeho královně“;²⁵² „slavné paní Alžbětě, vdově po někdy slavné paměti panu Václavovi starším, vznešeném králi českém a polském, našem nejdražším tchánu a předchůdci“;²⁵³ „vznešené paní, paní Alžbětě, vdově po vážené a blahé vzpomínky panu Václavovi, slavném králi českém a polském, našem nejdražším tchánu“;²⁵⁴ „vznešené paní Alžbětě, vdově po nejjasnějších knížatech, slavné vzpomínky, věru že pánech Václavovi a Rudolfovi, někdy králích českých a polských“;²⁵⁵ „slavné paní, paní Alžbětě, královně, vdově po někdy panu Václavovi slavné vzpomínky králi českém, našem vznešeném tchánu a nejdražším předchůdci“;²⁵⁶ „vznešené paní Alžbětě kdysi královně“;²⁵⁷ „vznešené paní Alžbětě vdově po panu Václavovi starším blahé vzpomínky, králi českém a polském, našem nejdražším tchánu a předchůdci“;²⁵⁸ „vznešené paní Alžbětě, vdově po panu Václavovi starším blahé paměti, králi českém a polském, našem nejdražším tchánu a předchůdci“;²⁵⁹ „slavné paní, paní Alžbětě, vdově po vznešeném knížeti, panu Václavovi slavné paměti někdy králi českém a polském, našem nejdražším tchánu a předchůdci“.²⁶⁰

Někdy sám Jan Lucemburský uvádí, že sepsal listinu „na naléhání naší nejdražší přítelkyně Alžběty vznešené české a polské královny“;²⁶¹ „na naléhání a žádost vznešené paní Alžběty, vdovy po blahé paměti panu Václavovi, někdy králi českém a polském, našem nejdražším tchánu a předchůdci“;²⁶² „k zbožné a laskavé prosbě vznešené paní královny, paní Alžběty vdovy po blahé vzpomínky někdy Václavovi, českém a polském králi, našem

²⁵⁰ „*Illustris domina, domina Elizabeth Regina, fidelis et felicis recordacionis domini Wenczelai, Boemie et Polonie olim Regis, Soceri et Predecessoris nostri Relicta*“, CDM VI, s. 262-263, č. 336.

²⁵¹ „*Clarissima domina Elizabet, Boemie et Polonie quondam Regina*“, CDM VI, s. 296, č. 385.

²⁵² „*Illustri domine Elyzabeth quondam Regnorum nostrorum Regine*“, CDM VI, s. 32, č. 41.

²⁵³ „*Inclite domine Elizabeth, quondam diue memorie domini Wenczelai Senioris, Boemie et Polonie Regis Illustris, Soceri et Predecessoris nostri Karissimi, Relicte*“, CDM VI, s. 119, č. 152.

²⁵⁴ „*Illustri domine, domine Elizabet, magne et felicis recordacionis domini Wenczelai, diui Regis Boemie et Polonie, Soceri nostri Karissimi Relicte*“, CDM VI, s. 139, č. 184.

²⁵⁵ „*Illustri domine Elizabeth, Serenissimorum Principum, diue memorie, dominorum videlicet Wenzesslai, et Rudolphi, Boemie et Polonie quondam Regum, Relicte*“, CDM VI, s. 146, č. 192.

²⁵⁶ „*inclite domine, domine Elizabeth, Regine, quondam domini Wencesslay diue recordacionis Regis Boemie Illustris Soceri et Predecessoris nostri Karissimi Relicte*“, CDM VI, s. 161, č. 219.

²⁵⁷ „*illustri domine Elyzabeth olym Regine*“, CDM VI, s. 165, č. 223.

²⁵⁸ „*Illustri domine Elizabeth domini Wenczelai Senioris recordacionis felicis, Boemie et Polonie Regis, Soceri et Predecessoris nostri Karissimi, Relicte*“, CDM VI, s. 183, č. 246.

²⁵⁹ „*Illustri domine Elizabeth, domini Wenczelai Senioris, felicis memorie, Boemie et Polonie Regis, Soceri et predecessoris nostri Karissimi, Relicte*“, CDM VI, s. 184, č. 247.

²⁶⁰ „*inclite domine domine Elizabeth, Illustris Principis domini Wenczelai diue memorie quondam Boemie et Polonie Regis, Soceri ac predecessoris nostri karissimi, Relicte*“, CDM VI, s. 226, č. 293.

²⁶¹ „*ad instanciam Karissime Consortis nostre domine Elyzabeth Illustris Boemie et Polonie Regine*“, CDM VI, s. 43, č. 58.

²⁶² „*ad petitionem et instanciam Illustris domine Elizabet, Relicte felicis memorie domini Wenceslay, quondam Boemie et Polonie Regis, Soceri, et predecessoris nostri Karissimi*“, CDM VI, s. 133, č. 176.

nejdražším tchánu a předchůdci“,²⁶³ „*k zbožné a laskavé prosbě vznešené paní, paní královny Alžběty, vdovy po blahé vzpomínky někdy panu Václavovi starším, králi českém a polském, našem nejdražším tchánu a předchůdci“*,²⁶⁴ „*na žádost královny Alžběty, vdovy po králi Václavovi“*,²⁶⁵ „*na naléhání vznešené paní, paní královny Alžběty, vdovy po panu Václavovi, někdy králi českém a polském, našem nejdražším tchánu a předchůdci“*,²⁶⁶ „*na naléhání a k zbožné žádosti vznešené paní, paní Alžběty, někdy královny české a polské“*,²⁶⁷ „*k zbožné a laskavé prosbě vznešené paní, paní královny Alžběty, vdovy po blahé vzpomínky panu Václavovi kdysi králi českém a polském, našem tchánu a předchůdci“*.²⁶⁸

Jindy král Jan potvrzuje všechna privilegia, která byla dána věnem „*paní Alžbětě od někdejších výše jmenovaných manželů*“ Rudolfa a Václava staršího, někdy českých a polských králů.²⁶⁹ S patřičnou úctou oslovuje bývalou královnu jako „*vznešenou paní Alžbětu, vdovu po někdy vznešeném panu Václavovi starším, českém a polském králi, našem nejdražším tchánu a předchůdci“*.²⁷⁰ Dne 2. října 1323 Jan Lucemburský připomíná dohodu a smlouvu o věnu mezi ním a „*vznešenou paní Alžbětou, vdovou po někdy panu králi Václavovi, zbožné vzpomínky našem tchánu a předchůdci“*.²⁷¹ V návaznosti na to jí dosvědčuje statky,²⁷² kterými jí částečně vyplatil dluh ze zmíněné smlouvy a jejich nadání klášteru Aula sanctae Mariae. Dne 7. října 1323 se král opět rozvzpomíná na vše, co se dotýká dohody o věně se „*vznešenou paní Alžbětou, vdovou po blahé paměti panu Václavovi, někdy králi českém a polském“*²⁷³ a prohlašuje, že splatil dlužnou částku deset tisíc hřiven pražských grošů. Dne 15. května 1327 osvobozuje klášter cisterciáček a jeho poddané od veškeré

²⁶³ „*ad deuotam et benignam supplicacionem Illustris Domine Regine, domine Elizabeth felicis recordacionis quondam Wenczelai, Boemie et Polonie Regis, Soceri et predecessoris nostri Karissimi Relicte“*, CDM VI, s. 140, č. 185; „*ad deuotam et benignam supplicacionem, Illustris Domine Regine Domine Elizabeth, felicis recordacionis quondam Wenczesslai Boemie et Polonie Regis, Soceri et predecessoris nostri Karissimi Relicte“*, CDM VI, s. 141, č. 186.

²⁶⁴ „*ad deuotam et benignam supplicacionem Illustris domine domine Elizabeth Regine felicis recordacionis quondam domini Wenczelai Senioris Boemie et Polonie Regis, Soceri et Predecessoris nostri Karissimi Relicte“*, CDM VI, s. 184, č. 248.

²⁶⁵ „*ad petitionem reginae Elisabethae, relictae regis Wenceslai“*, CDM VI, s. 221, č. 284.

²⁶⁶ „*ad instanciam Illustris Domine Domine Elisabethe Regine, Domini Wenceslai Boemie et Polonie quondam Regis Soceri et predecessoris nostri karissimi Relicte“*, CDM VI, s. 226, č. 292.

²⁶⁷ „*ad instantiam et deuotas petitiones, Illustris domine domine Elizabeth, Boemie et Polonie quondam Regine“*, CDM VI, s. 256, č. 328.

²⁶⁸ „*ad deuotam et benignam supplicacionem Illustris domine, domine Elizabeth, Regine felicis recordacionis domini Wenczelai Boemie et Polonie olim Regis, Soceri et predecessoris nostri Relicte“*, CDM VI, s. 264, č. 338.

²⁶⁹ „*domine Elyzabethae quondam maritos, super assignacione“*, CDM VI, s. 69, č. 97.

²⁷⁰ „*Illustrem dominam Elizabeth, Relictam quondam Illustris domini Wenczelai senioris Boemie et Polonie Regis, Soceri et Predecessoris nostri Karissimi“*, CDM VI, s. 118, č. 149.

²⁷¹ „*Illustrem dominam Elizabeth Relictam quondam domini Regis Wenczelai pie recordacionis Soceri et Predecessoris nostri“*, CDM VI, s. 185, č. 249.

²⁷² Statky Měnin, Hustopeče, Starovice a Starovičky odpovídaly částce 2180 hřiven stříbra.

²⁷³ „*Illustri domina Elizabeth felicis memorie domini Wenczelai, quondam Boemie et Polonie Regis Relicta“*, CDM VI, s. 188, č. 250.

poroby. Jan se zde opět jmenuje spolu se „*vznešenou paní, paní královnou Alžbětou vdovou po blahé vzpomínky panu Václavovi, kdysi králi českém a polském, našem tchánu a předchůdci*“²⁷⁴ zakladatelem kláštera.

Podle listinného materiálu odpovídala Rejččina titulatura standartním požadavkům na vyhotovení dobového dokumentu s právní platností v zájmu jeho nenapadnutelnosti. Kromě ustálené formální úpravy textu a přesného zaznamenání osobních údajů adresáta s odkazováním na zastávané společenské posty to zahrnovalo zejména zachování jisté míry konvenčnosti. Nejrůznější superlativa a přídomek, které měly v textu jakožto žádoucí prokazování úcty též stabilní podobu, pokud byly něčím odlišné, tak nikoliv mírou, s jakou byly vyjadřovány, ale spíše dikcí pisatele danou vykonáváním určitého úřadu (duchovní, šlechtic, král). Pro citové zabarvení, natolik diskutované právě ve vztahu krále Jana k Rejčce, zde nelze vysledovat žádný ukazatel. Na druhou stranu je nápadná analogie jmenných prvků dokladem, že současníci bývalé královny neměli důvod neakceptovat Rejččino politické umístění a přiznávali mu plnou platnost. Třeba se to jeví být samozřejmostí, v reminiscenci na Rejččinu titulaturu ve Zbraslavské kronice není pochyb o tom, že v díle cisterciáckých opatů došlo k značné manipulaci s touto zdánlivě neoddělitelnou součástí identity a statusu bývalé královny. Nutno však podotknout, že nejcennějším zjištěním zůstává, že se i Rejčka sama pokoušela o korekci vlastní titulatury dle aktuální potřeby a příležitosti.

---

²⁷⁴ „*Illustri Domina, Domina Elyzabeth Regina felicis recordacionis Domini Wenczelai Boemie et Polonie olim Regis, Soceri et predecessoris nostri Relicta*“, CDM VI, s. 265, č. 339.

6. Narativní diskurs soudobé historiografie v hodnocení

Elišky Rejčky

V oblasti, v níž se pohybujeme, historiografie dnes nejvíce (re)interpretuje charakterové vymezení Elišky Přemyslovny vůči Elišce Rejčce, které si osvojila z díla Petra Žitavského, což neposkytuje dostatek podnětů k přehodnocení často prezentované problematiky sporu dvou královen. Pokud už jsme nuceni se zamyslet, zda existovala rivalita silného charakteru emocionálního více než politického, uvědomíme si, že ta, jejíž představy naplněny nebyly a ta, jež zápasila o vlastní identitu, byla Eliška Přemyslovna. Eliščina propagace představy silného monarchismu tak, jak jí byla připsána Zbraslavskou kronikou, se nesešla s porozuměním v kruzích české šlechty, a nakonec ani u jejího manžela, krále Jana. Ať již však byly její vize jakékoliv, je zjevné, že vytvářela politické strategie a zvažovala své budoucí postavení nikterak odlišně od bývalé panovnice Richenzy. Byly tedy způsoby těchto dvou královen tak odlišné? Konkrétně lze například odkázat na rok 1315 a pokusy Přemyslovny přesvědčit Jana Lucemburského, aby omezil mocenské ambice stavovské opozice v situaci, kdy král reálně nezastával tak silnou pozici, aby se obešel bez spolupodílnictví šlechty na správě království. Když Jan roku 1315 zakročil proti nejmocnějšímu muži z řad panstva – Jindřichovi z Lipé, vzniklo na základě mylného zhodnocení šancí takového zákroku na úspěch pnutí, jež ani jedna strana nebyla dlouhodobě schopna skrze své osobní zájmy ukončit.

K této problematice se objevuje převaha názorů nápadně lpějících na společném výkladu. Už například Václav Hájek z Libočan a po něm František Palacký klasifikovali rozepři mezi královnami jako hlavní příčinu válečného konfliktu napříč širokými šlechtickými kruhy.²⁷⁵ Z novějších historických hledisek se například Zdeňka Hledíková zabývala vzájemným vztahem královen, kdy došla k přesvědčení, že historiografie až přespříliš vydává Rejččino pevné ekonomické zázemí i kulturní úspěchy za důvod závisti ze strany Přemyslovny a že situace mohla být zcela opačná, kdy Rejčka nemohla vystát průbojnost Přemyslovny a její blízké sepětí s Českým královstvím.²⁷⁶ Josef Žemlička, ačkoliv nezpochybňuje skutečnost, že Rudolf při svém nástupu neměl možnost výběru budoucí choti kvůli blízkému příbuzenství s Eliškou Přemyslovnou, následně hovoří o neúspěchu Rudolfovy královské politiky v důsledku toho, že jeho nová manželka „nepatřila k české

²⁷⁵ Václav HÁJEK Z LIBOČAN, *Václava Hájka z Libočan Kronika česká. IV, Čechy královské r. 1254–1347*, Praha 1933, s. 271; F. PALACKÝ – J. KALOUSEK, *Dějiny národu českého*, s. 420, 424, 426.

²⁷⁶ Z. HLEDÍKOVÁ, *Alžběta Rejčka*, s. 7-12, zde s. 12.

královské krvi“.²⁷⁷ Akcentuje tedy podobně jako další autoři Rejččin cizí původ coby politický handicap.

Zkusme však toto hledisko pojmout z opačného konce. Eliška Přemyslovna ani Rejčka neměly důvod k silnému nepřátelství, dokud se nestaly politickými oponentkami. Jak jinak zakládat teorii o nenávisných projevech, pro něž existují jen zdůvodnění přejímaná výhradně z jednostranně zaměřené Zbraslavské kroniky? Zároveň, proč by mělo být záhodno uvažovat o nedostatku Rejččiny přizpůsobivosti? Princezny přicházely z ciziny za účelem sňatku. Dokonce jsme se přesvědčili, že Rejčka byla schopna přistoupit k diplomatickým krokům či navázat spojenectví. Tento okruh blízkých osob a politických příznivců ji jistě jako vykořeněnou cizinku nevnímal. V bilingvním a kulturně propustném prostředí horních vrstev neznamenal Rejččin polský původ, ani výchova v německém jazyce výjimečné specifikum. Přesto je v jejím případě, jak se zdá, otázka vztahu k „vlasti“ velmi naléhavá. I zde jako při mnohých jiných příležitostech panuje neshoda, jak ji zařadit do naší „národní“ historiografie. To ukazuje s předchozím se rozcházející prohlášení Karla Stloukala: „*splynula tak dokonale s českým prostředím, že se jeví často lepší zosobnitelkou českého národního ducha než její sokyně, rodná dcera české země*“.²⁷⁸

Diskurs založený na výpovědi Petra Žitavského můžeme dále pozorovat u Jana Květa, který se domnívá, že Eliška Přemyslovna žárlila na Rejččino manželství s Václavem II. a označuje Rejčku za „*cizí vetřelkyni*“.²⁷⁹ Motiv žárlivosti přejal i Jiří Spěváček, u něhož je představována jako „*pyšná Polka*“.²⁸⁰ Žárlivost na její vztah s Jindřichem z Lipé či dokonce na oblibu u Jana Lucemburského figuruje u Františka Palackého,²⁸¹ Josefa Šusty,²⁸² Jiřího Spěváčka,²⁸³ opět výrazněji u Antonína Friedla,²⁸⁴ Karla Stloukala,²⁸⁵ v přesvědčení Josefa Šrámka²⁸⁶ a Boženy Kopičkové.²⁸⁷ Do tohoto výčtu lze zařadit další archetypy ze Zbraslavské kroniky jako motiv pošlapání cti a odkazu přemyslovské či lucemburské panovnické

²⁷⁷ J. ŽEMLIČKA, *Kdo na český trůn? Nástupnická otázka po 4. srpnu 1306*, in: *Za zdi kláštera*, s. 99-109, zde s. 107.

²⁷⁸ K. STLOUKAL, *Eliška Rejčka, hradecká královna*, s. 7.

²⁷⁹ J. KVĚT, *Illuminované rukopisy královny Rejčky*, s. 20.

²⁸⁰ J. SPĚVÁČEK, *Jan Lucemburský a jeho doba 1296–1346*, s. 123.

²⁸¹ F. PALACKÝ – J. KALOUSEK, *Dějiny národu českého*, s. 426.

²⁸² J. ŠUSTA, *Dvě knihy českých dějin II*, s. 229, 230, 255, 290.

²⁸³ J. SPĚVÁČEK, *Král diplomat*, s. 102; idem, *Jan Lucemburský a jeho doba 1296–1346*, s. 226, 263.

²⁸⁴ A. FRIEDL, *Malíři královny Alžběty*, s. 8-9.

²⁸⁵ K. STLOUKAL, *Eliška Rejčka, hradecká královna*, s. 22.

²⁸⁶ J. ŠRÁMEK, *Královna Eliška Rejčka, paní věnných měst*, s. 17-19, zde s. 19; idem, *Alžběta Richenza, hradecká královna a mecenáška – 2. díl*, s. 25, zde s. 25.

²⁸⁷ B. KOPIČKOVÁ, *Žena Evropského středověku v zasetí své doby*, s. 13-44, zde s. 26.

dynastie²⁸⁸ a s ním související nežádoucí manželské spojení s habsburským rodem, které odebralo dědická práva Přemyslovnám.²⁸⁹

Bývalá královna však nikdy není zmiňována jako ta, jež by sama o sobě vyjadřovala jakékoliv emoce. Jsou to postoje Elišky Přemyslovny, nebo spíše autorů, kteří se s její osobou ztotožňují a hovoří z jejího hlediska. Ve skutečnosti o Rejččiných pocitech nic nevíme. Pokud prameny ani historické texty nezaznamenávají Rejččinu psychiku, nelze tvrdit, že nenávist byla vzájemná a nazírat na ni jako na historický fakt. Je zapotřebí zohlednit, že operujeme s literárním konstruktem, který nezaznamenává dialog dvou královen, ale pouze kronikářův monolog.

Spektrum referencí o Rejččině profilu neopomíná vystavět její temperament opět identicky s vyzněním narativních pramenů – tedy ve spojení s netečností ve veřejných záležitostech a s analýzou jejích ryze ženských myšlenkových pochodů. Zajímavým prvkem těchto úvah zůstává Jindřich z Lipé jako silnější mužský element. Už jen díky jeho partnerství je Rejčka žena v pozadí. Jan Květ popisuje její smyslnost a vášnivý temperament daný jednak jejím ženstvím, a jednak původem.²⁹⁰ Josef Šrámek nalézá příčinu Rejččiných politických postojů v domnělých citových komplexech z krátkého soužití s Václavem II. coby královnou,²⁹¹ po němž přišla o možnost zásadně ovlivnit politické dění.²⁹² Božena Kopiczková zastává názor, že Eliška Přemyslovna musela pociťovat averzi vůči Rejčce už jen kvůli úspěšnému vyřešení krizových situací na politické scéně, které pro ni zprostředkovali její zastánci, aniž by se o ně zasloužila.²⁹³ Dále charakterizuje bývalou královnu jako nezodpovědnou, a tudíž nezpůsobitou působení ve veřejné sféře.²⁹⁴ Zdeňka Hledíková pro změnu poukázala na její nezakořeněnost a odkázanost na Jindřicha z Lipé²⁹⁵ a postavení mimo hlavní politické dění.²⁹⁶

V kontrastu s tím Jiří Spěváček tvrdí, že někdejší královna se v roli partnerky Jindřicha z Lipé cítila natolik sebejistě, že vystupovala a jednala jako panující královna, aniž by brala na vědomí právoplatnou vládkyni Elišku Přemyslovnu.²⁹⁷ Božena Kopiczková

²⁸⁸ Zejména J. SPĚVÁČEK, *Jan Lucemburský a jeho doba 1296–1346*, s. 249; B. KOPIČKOVÁ, *Eliška Přemyslovna*, s. 57; K. STLOUKAL, *Eliška Rejčka, hradecká královna*, s. 10, 11, 17; J. ŠUSTA, *Dvě knihy českých dějin II*, s. 255; J. ŠRÁMEK, *Alžběta Richenza, hradecká královna a mecenáška – 2. díl*, s. 25, zde s. 25.

²⁸⁹ F. PALACKÝ – J. KALOUSEK, *Dějiny národu českého*, s. 317; J. ŠUSTA, *České Dějiny II/1*, s. 704, 709, 711, 712, 752–753; J. ŠUSTA, *Dvě knihy českých dějin II*, s. 41, 229.

²⁹⁰ J. KVĚT, *Illuminované rukopisy královniny Rejčky*, s. 25.

²⁹¹ J. ŠRÁMEK, *Eliščina katedrála. Alžběta Richenza, hradecká královna a mecenáška*, s. 25, zde s. 25.

²⁹² J. ŠRÁMEK, *Alžběta Richenza, hradecká královna a mecenáška – 2. díl*, s. 25, zde s. 25.

²⁹³ B. KOPIČKOVÁ, *Eliška Přemyslovna*, s. 57.

²⁹⁴ *Ibidem*, s. 62.

²⁹⁵ Z. HLEDÍKOVÁ, *Alžběta Rejčka*, s. 7–12, zde s. 11.

²⁹⁶ *Ibidem*, s. 7–12, zde s. 12.

²⁹⁷ J. SPĚVÁČEK, *Jan Lucemburský a jeho doba 1296–1346*, s. 255.

přiznává Rejčce, že z pozice politické vítězky triumfovala nad Přemyslovnou.²⁹⁸ V mínění Kateřiny Charvátové je tato žena „výrazná osobnost“.²⁹⁹ Karel Stloukal ji považuje za ctižádostivou a sebevědomou ženu, neboť „nebyla již pouhou loutkou“.³⁰⁰ Mimořádné diplomatické schopnosti bývalé královny si uvědomuje Vratislav Vaníček, který obdivuje její politické nadání.³⁰¹ I Josef Šrámek ji charakterizoval jako neopominutelnou mocenskou aktérku.³⁰² Taková diference ve výkladu nesvědčí o rozporuplnosti pozice královny vdovy v našich dějinách, ale o kontroverznosti samotné historiografie. Jako by se sám výklad narativních pramenů a monografií vzpouzel proti vlastnímu schématu událostí tím, že nelze jeho základní prvky zkombinovat s těmi několika málo nepopíratelnými fakty, které se dají vytěžit z dochovaného listinného a hmotného materiálu. Tyto nesrovnalosti jsou pak rozpoznatelné, avšak nezdůvodnitelné. Karel Stloukal na tento jev nevědomky poukázal při výčtu jejích „kladných“ a „záporných“ skutků konstatováním: „vystupuje v našich dějinách dvakrát“.³⁰³

Posledním stimulem Rejččiny kritiky je její inklinace k mocenské konkurenci ať již k Habsburkům, či Jindřichovi z Lipé, k čemuž jí měla domněle sloužit neomezená moc nad východočeskými městy. Podobně jako jsme sledovali u Zbraslavské kroniky, Dalimilovy kroniky a Kroniky české Přibíka Pulkavy z Radenína, se vyjádřil už Václav Hájek z Libočan a později František Palacký. Taktéž v jejich podání jsou věnná města poslušna královniných rozkazů, a tudíž i vina za výboje, které z nich vedla habsburská vojska.³⁰⁴ Takto byl přejat výkladově zjednodušený model Rejččina přechodu do opozice a Hradce jako permanentního protipólu Prahy, který pak trvale zakotvil v historických pracích na ně navazujících.³⁰⁵ Ve výkladu zatčení Jindřicha z Lipé 26. října 1315 se Václav Hájek z Libočan shoduje se Zbraslavskou kronikou. Zařazuje Rejčku do protikrálovského tábora a neopomíná ani upozornit na roli, kterou v celé záležitosti měla sehrát poslušná věnná města a láska Rejčky

²⁹⁸ B. KOPIČKOVÁ, *Eliška Přemyslovna*, s. 59.

²⁹⁹ K. CHARVÁTOVÁ, *Václav II.*, s. 261.

³⁰⁰ K. STLOUKAL, *Eliška Rejčka, hradecká královna*, s. 8, 10.

³⁰¹ V. VANÍČEK, *Velké dějiny zemí Koruny české. sv. III.*, s. 493.

³⁰² J. ŠRÁMEK, *Alžběta Richenza, hradecká královna a mecenáška – 2. díl*, s. 25, zde s. 25.

³⁰³ K. STLOUKAL, *Eliška Rejčka, hradecká královna*, s. 7.

³⁰⁴ V. HÁJEK Z LIBOČAN, *Václava Hájka z Libočan Kronika česká. IV*, s. 205-207; F. PALACKÝ – J. KALOUSEK, *Dějiny národu českého*, s. 326-327, František Palacký navíc udává mylnou informaci, že při té příležitosti byla Rejčce města zapsána věnem a že privilegia pro města byla připsána jí osobně. Jak už bylo řečeno, v listině z 5. října 1307 sepsané Habsburky v Opatovicích se o Rejččině osobě nenachází žádná zmínka. Pouze je zde zaznamenáno, že města i přes udílenou svobodu od placení berní mají nadále platit finanční závazky vyplývající z dědických práv – tím je míněn i vdovský důchod bývalé královny, RBM II, s. 927-928, č. 2149; R. ANTONÍN, *Alžběta Rejčka a soubor o český trůn v letech 1306–1308*, s. 17-31, zde s. 27.

³⁰⁵ J. ŠUSTA, *České Dějiny II/1*, s. 730-731; idem, *Dvě knihy českých dějin II*, s. 229, 231, 235; K. STLOUKAL, *Eliška Rejčka, hradecká královna*, s. 11.

k pánu z Lipé.³⁰⁶ Oproti tomu se Palacký dopustil chronologické nepřesnosti, která zapříčinila, že bylo posíleno stanovisko Zbraslavské kroniky o následné Rejččině podpoře odboje proti králi v čele s Jindřichovými příznivci a se záměrem osvobodit jejího životního partnera.³⁰⁷ Uvedl totiž, že Eliška Přemyslovna nařídila spolu s králem Janem Jindřichovo zatčení, protože toho léta provdala Rejčka bez jejího svolení svou dceru Anežku za Jindřicha Javorského.³⁰⁸ Ve skutečnosti byla domluva sňatku realizována až v druhé polovině roku 1316, tedy poté, co byl Jindřich z vězení propuštěn (17. dubna 1316). Kromě výpovědi Zbraslavské kroniky navíc nemáme žádný doklad o Rejččině podpoře Jindřicha z Lipé.³⁰⁹

O to více nelze vytvářet jakékoliv závěry, jelikož nelze ani prokázat, že by Rejčka byla v blízkém vztahu s Jindřichem z Lipé ještě před sjednáním řečeného sňatku. V tomto ohledu vyšel vstříc přehodnocení hledisek díla zbraslavských opatů Robert Antonín. Jeho vnímání Rejčky i historiografie má jasně vymezenou formu. Robert Antonín skutečně zvažoval nelichotivý obraz Richenzy v souvislosti s jejím spojenectvím s Habsburky. Příčinu jeho lapidární argumentace lze shrnout do dvou bodů. Jednak upozorňuje na zpolitizování Rejččiny dějinné role současnou historiografií navazující na historiky přelomu 19. a 20. století, kteří z potřeby své doby rytmizovali vytěžené poznatky z pramenů s vlastními národnostními snahami. V návaznosti na to vybízí k odproštění se od otevírání problematiky smyslu českých dějin a od nahlížení nástupnictví nových královských rodů na český trůn z kontinuální perspektivy.³¹⁰ Za další vykládá Rejččino působení mezi lety 1306–1308 jako projev zralého úsudku a pragmatičnosti a shledává její politiku prozíravou a životaschopnou už jen tím, že překonala kritické období těchto let, aby si pak se stejnou obratností počínala za lucemburské vlády jako držitelka množství pozemního majetku, který ochránila před českými šlechtici a Jindřichem Korutanským.³¹¹

Tak jako narážíme na kritiku při čtení o jejích povahových kvalitách, setkáváme se i se skeptickými postoji zaujatými k její zakladatelské a kulturní činnosti, jež nám brání zařadit ji mezi zbožné ženy mecenášky.³¹² Za všechny nepřesvědčené se vyjádřil Jiří Spěváček, když

³⁰⁶ V. HÁJEK Z LIBOČAN, *Václava Hájka z Libočan Kronika česká. IV*, s. 248-249.

³⁰⁷ F. PALACKÝ – J. KALOUSEK, *Dějiny národu českého*, s. 421.

³⁰⁸ F. PALACKÝ – J. KALOUSEK, *Dějiny národu českého*, s. 420.

³⁰⁹ *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, kniha I, kap. CXXVI, s. 229, č. překlad: *Zbraslavská kronika*, s. 297.

³¹⁰ R. ANTONÍN, *Alžběta Rejčka a souboj o český trůn v letech 1306–1308*, s. 17-31, zde s. 29-30.

³¹¹ „Příklad dosavadního pohledu na aktivitu Alžběty Rejčky v mezidobí 1306–1308 odhaluje způsoby, jimiž je popisováno období, kdy přestávají vycházet předpoklady, k nimž historická věda došla na základě výzkumů předešlých dějů.“, ibidem, s. 17-31, zde s. 25, 27, 29-30, 31.

³¹² Rejččinu kulturní činnost ovlivnilo kulturní ovzduší posledních Přemyslovců. Václav II. hojně těžil z rudného bohatství své země i z rozvoje peněžnictví a obchodního styku s cizinou. Příliv prostředků umožnil i kvantitativní nárůst investic do kulturní sféry ať již formou mecenátu, či fundace. S tím vzrostl i podíl žen na fundační činnosti, které v našich poměrech na rozdíl od italského prostředí nepocházely z městských vrstev, ale z vrstvy urozených. Právě aristokracie spolu s královským rodem byla ta, jež měla ve 13. a 14. století nejzřetelnější vliv na utváření religiozity u nás. Už roku 1225 se rozhodla vdova po moravském markraběti

popsal Rejččino vystupování jako „okázalé“.³¹³ Objevuje se tedy zřetelná tendence označovat její dílo za pouhou demonstraci bohatství či snad dokonce projev mocenské nadřazenosti.

Předně se nelze vracet do poměrů doby předchozí. Přístup raného středověku k vnímání feminity se odráží už ve větě apoštola Pavla: „*Mulieres in ecclesiis taceant; non enim permittitur eis loqui, sed subditas esse sicut et lex dicit*“. Ženy tím byly vyloučeny z participace na veřejném životě.³¹⁴ Skeptický pohled na ně přebíralo křesťanství už ve svém počátku, když se vyvíjelo na základech patriarchálního judaismu a patriarchální římské společnosti.³¹⁵ Tehdy církev i široké společenství věřících dle výkladu písmo přisoudili ženskému pohlaví submisivní postavení.³¹⁶ Naopak s příchodem gotické doby souvisí i častější zapojení žen ve společenském a kulturním životě.³¹⁷ Žena se postupně rehabilitovala. Ve vrcholném středověku se nejdříve s rozvojem západní a italské městské společnosti, která měla jako první potřebu zhodnotit své postavení a spolupodílet se

---

Vladislavu Jindřichovi Heilwida vybudovat klášter Vallis sanctae Mariae v Oslavanech na Moravě. Poté v roce 1233 vystavěla s pomocí syna Přemysla, markrabího moravského, Konstancie Uherská, vdova po Přemyslu Otakarovi I., ženský cisterciácký klášter Porta Coeli v Tišnově na Moravě. Její dcera a sestra Václava I., Anežka, založila roku 1234 prostorný mužský i ženský klášter u sv. Františka na Starém Městě pražském. Mezi léty 1265 a 1267 bylo založeno na Vysočině v blízkosti česko-moravské hranice opatství Pohled s klášterem Vallis sanctae Mariae čtyřmi sestrami a šlechticemi z rodu Vítkovců (Kateřinou, abatyší jmenovaného moravského kláštera cisterciacek u Tišnova, Ludmilou z Nové říše, Utou (Jutou, Jítkou) z Kovaně a Gertrudou) [RBM II, s. 191, č. 496; RBM II, s. 216-217, č. 562]. Pro doplnění těchto skvělých počínů urozených dam je třeba připomenout ještě svatojiřské rukopisy a Pasionál abatyše Kunhuty, sestry Václava II. a zakladatelky gotické knižní kultury u nás, J. KVĚT, *Illuminované rukopisy královny Rejčky*, s. 12, 19; J. HRIČKOVÁ, *Cisterciácký klášter Aula sanctae Mariae na Starém Brně a jeho hospodářský vývoj v letech 1323–1526*, s. 9; *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, s. 179, 480, 483-484; D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Královský dvůr Václava II.*, s. 14, 139; Kateřina ČADKOVÁ, *Ženská zbožnost 13. věku – stejné výzvy, různý prostor? Srovnání prostředí Itálie a českých zemí*, in: *Církev, žena a společnost ve středověku*, s. 87-96, zde s. 90, 95; Martin WIHODA, *Moravská markraběnka Heilwida*, in: *Od knížat ke králům*, s. 96-104; M. POJSL, *Oslavany. Historie*, in: *Řád cisterciáků v českých zemích ve středověku*, s. 120; idem, *Předklášteří u Tišnova. Historie*, in: *Řád cisterciáků v českých zemích ve středověku*, s. 123; K. CHARVÁTOVÁ, *Ženská větev cisterciáckého řádu v Čechách a na Moravě*, s. 297-315, zde s. 299-303; eadem, *Pohled. Historie*, in: *Řád cisterciáků v českých zemích ve středověku*, s. 98-99, zde s. 98; eadem, *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142–1420. 2. svazek, Kláštery založené ve 13. a 14. století*, Praha 2002, s. 301-302; B. KOPIČKOVÁ, *Ženské cisterciácké kláštery v Čechách a na Moravě ve vztahu k církevní hierarchii*, s. 385-400, zde s. 385-386; D. FOLTÝN et al., *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, s. 589, 612; T. BOROVSÝ, *Kláštery, panovník a zakladatelé na středověké Moravě*, s. 34-35; Pavel VLČEK – Petr SOMMER – D. FOLTÝN, *Encyklopedie českých klášterů*, Praha 1997, s. 433, 508; k pasionálu: Emma URBÁNKOVÁ – Karel STEJSKAL, *Pasionál Přemyslovny Kunhuty=Passionale abbatisae Cunegundis*, Praha 1975; k Anežce Přemyslovně: Helena OUKUPOVÁ, *Anežský klášter v Praze*, Praha 2011; Jaroslav POLC, *Svěťice Anežka Přemyslovna*, Praha 1988; Petr POLEHLA – Petr KUBÍN et al., *Církev, žena a společnost ve středověku. Sv. Anežka Česká a její doba*, Ústí nad Labem 2010.

³¹³ J. SPĚVÁČEK, *Jan Lucemburský a jeho doba 1296–1346*, s. 123.

³¹⁴ „ženy necht' v církvi mlčí; nedovoluje se jim, aby mluvily, mají se podřizovat, jak to říká Zákon“, 1K 14, 34; srov. Genesis v. 3,16; Ad Timotheum II, 11, 12; J. KVĚT, *Illuminované rukopisy královny Rejčky*, s. 13; B. KOPIČKOVÁ, *Urozená paní*, s. 57-91, zde s. 78.

³¹⁵ *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, s. 172.

³¹⁶ O vlivu křesťanství na vytváření protizenských postojů pojednává B. KOPIČKOVÁ, *Žena Evropského středověku v zasetí své doby*, s. 13-44, zde s. 13-23; Tomáš Petráček vyjadřuje dvojí vztah církve k ženě, kdy ji sice většina textů staví do podřízené role muži, ale některé ji zase s mužem zrovnoprávňují [kniha Genesis v. 1,27 a list Galat'anům v. 3,28]. Navíc hovoří o církvi jako prostředku ženské emancipace, jelikož byla zdrojem elementárního a vyššího vzdělání, Tomáš PETRÁČEK, *Evangelium, církev a žena. Několik tezí k postavení ženy ve středověkém křesťanství*, in: *Církev, žena a společnost ve středověku*, s. 79-85, zde s. 81-82.

³¹⁷ J. KVĚT, *Illuminované rukopisy královny Rejčky*, s. 13.

na vytváření své identity, objevil nový a niternější druh zbožnosti.³¹⁸ V Evropě se rozšířil fenomén ženského náboženského hnutí, kdy se z řad laiček všech sociálních vrstev i přes nevoli oficiální církevní doktríny³¹⁹ profilyvaly zbožné ženy snažící se participovat na formování náboženského života.³²⁰ S tím souvisel fenomén mariánského kultu vycházející z ideje, kterou kdysi rozvedl sv. Anselm z Canterbury (1033–1109) o Bohorodičce, jež smyla Evin hřích, když porodila spasitele.³²¹ Pro zajímavost: v našich poměrech stejným způsobem prezentuje postavení Panny Marie latinský homiliář z poloviny 12. století, tzv. Homiliář opatovický.³²²

Dále zde působily vlivy rytířské kultury s básníky opěvujícími urozenou ženu jako nositelku jemnocitu, jíž je třeba sloužit.³²³ Ani to však nezůstalo bez povšimnutí církevních kruhů, které vnímaly tento nový vzor za narušení instituce manželství, nad kterou si nárokovaly pravomoc.³²⁴ Je tedy zřetelné, že postavení ženského pohlaví se zvolna proměňovalo. Už tím, že začala být jeho pozice ve společnosti diskutována ať agitací za jeho degradaci,³²⁵ či apologiemi, je přinejmenším zřejmé, že se stalo aktivním členem společnosti, i když ne zcela rovnoprávným. Toto by mělo být při hodnocení Rejččiny podnikavosti reflektováno a akceptováno. V duchu doby lze říci, že se Richenza svou aktivitou módním vzorům nevymykala. Jako jiné poměrně movité ženy investovala svůj majetek a úsilí do vlastních projektů často propojených s otázkami zbožnosti.³²⁶ Jak hovoří

³¹⁸ Tuto proměnu společnosti doprovází i uvědomění si jedince vlastního podílu na utváření společenské prestiže a přeměna sociálních rolí. V návaznosti na tuto změnu myšlení se rozvíjí podnikatelská činnost a bankovníctví, K. ČADKOVÁ, *Ženská zbožnost 13. věku – stejné výzvy, různý prostor?*, s. 87-96, zde s. 88; *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, s. 175-176.

³¹⁹ Postoj církve postupně přecházel od tolerance nového typu religiozity v podání žen až po potřebu podřídit je oficiální doktríně, zejména řádu františkánů, K. ČADKOVÁ, *Ženská zbožnost 13. věku – stejné výzvy, různý prostor?*, s. 87-96, zde s. 92-93.

³²⁰ Edith ENNENOVÁ, *Ženy ve středověku*, Praha 2001, s. 148; T. PETRÁČEK, *Evangelium, církev a žena*, s. 79-85, zde s. 83.

³²¹ B. KOPIČKOVÁ, *Žena Evropského středověku v zajetí své doby*, s. 13-44, zde s. 16.

³²² *Beiträge zur Geschichte Böhmens. Abtheilung I, Quellensammlung. I. Band, Das Homiliar des Bischofs von Prag. Saec. XII*, Ferdinand Hecht (ed.), Prag 1863, s. 47; B. KOPIČKOVÁ, *Žena Evropského středověku v zajetí své doby*, s. 13-44, zde s. 19; *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, s. 27.

³²³ O dvorské kultuře ve spojení s ženskou otázkou pojednává E. ENNENOVÁ, *Ženy ve středověku*, s. 132-140; v našem prostředí jsou to W. IWANČZAK, *Po stopách rytířských příběhů. Rytířský ideál v českém písemnictví 14. století*, Praha 2001; Václav BOK, *Německá a česká literatura 13. a 14. století*, in: *Speculum mediae aevi. Zrcadlo středověku. Sborník přednášek proslavených v rámci cyklu o kultuře a literatuře středověku*, který proběhl na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, Lenka Jiroušková (ed.), Praha 1998, s. 163-179; *Moravo, Čechy, radujte se! Němečtí a rakouští básníci v českých zemích za posledních Přemyslovců*, Václav Bok – Jindřich Pokorný (edd.), Praha 1998.

³²⁴ J. ŽEMLIČKA, *Přemyslovců. Jak žili, vládli a umírali*, Praha 2005, s. 195.

³²⁵ V nejbližším okruhu doby, kdy Rejčka žila, se kritikou žen zabýval Tomáš Akvinský (kol. 1225–1274) a v našem prostředí původem jihočeský teolog, Vojtěch Raňkův z Ježova (1320?–15. srpna 1388), B. KOPIČKOVÁ, *Žena Evropského středověku v zajetí své doby*, s. 13-44, zde s. 17, 22.

³²⁶ *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, s. 138; D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ – J. ZELENKA, *Curia ducis, curia regis*, s. 143; kolem mnoha urozených a nábožensky angažovaných žen vzniká i kult, jako například kolem české a dánské královny Dagmar, Alžběty Durynské a sv. Hedviky z rodu hrabat z Andechsů.

o ženské angažovanosti našeho období Edith Ennenová, pro ženu byly „její náboženské potřeby [...] silné, dokonce silnější než její politické zájmy“.³²⁷

Přesto někteří autoři poukazují na výjimečnost a neobvyklost Rejččina postavení či chování, často s náznakem podezřívavosti, odkud vše toto pramenilo. Existují dvě objektivní příčiny. Rejčka byla dvojnásobná vdova a oplývala více než dostačujícím majetkem. Zejména její dvojnásobné vdovství jí poskytovalo nezávislost rozhodnutí, kam bude směřovat své aspirace. Fundace vdaných šlechticů a královen často podléhaly přáním a zájmům manželů. Pro vdovský stav bylo naopak, co do míry požívané svobody jednání dle srovnání skladby ženské středověké společnosti, zakotveno s muži nejvíce zrovnoprávněné postavení.³²⁸ Navíc majetek, který získala vdovskými věny a o který, jak ukázala kapitola rozebírající diplomatický materiál, z vlastního podnětu důkladně pečovala, je dalším důvodem, proč se Rejčka mohla angažovat v podnicích jiným urozeným ženám nepřístupných.

V souladu s těmito skutečnostmi si budeme klást otázku, zda je diskurs prací novodobých historických děl poplatný předešlé analýze narativních pramenů. Z Rejččiných kulturních počínů zde budou rozebírány tři nejpodstatnější, ačkoliv by měly zaznít i ty nepřilíš diskutované, jako jsou pohřební insignie krále Rudolfa Habsburského,³²⁹ fundace oltáře Šimona a Judy v Chrámě sv. Víta v Praze³³⁰ a fundace kostela v Komíně.³³¹

Jako první se budeme věnovat královnině objednávkce zhotovení iluminovaných rukopisů.³³² Tři z nich vznikly ještě před založením starobrněnského kláštera, kterému byly

³²⁷ E. ENNENOVÁ, *Ženy ve středověku*, s. 248.

³²⁸ Shulamith SHAHAR, *Die Frau im Mittelalter*, Königstein 1981, s. 96n.; Peter KETSCH, *Aspekteder rechtlichen und politisch-gesellschaftlichen Situation von Frauen im Mittelalter (500–1150)*, in: Kuhn Annette – Jörn Rüsen, *Frauen in der Geschichte II*, Düsseldorf 1982, s. 15; B. KOPIČKOVÁ, *Žena Evropského středověku v zajetí své doby*, s. 13–44, zde s. 31; *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, s. 284, 285.

³²⁹ Antonín PODLAHA – Eduard ŠITTLER, *Poklad Svatovítský. Soupis památek historických a uměleckých*, Praha 1903, s. 152, 155; Emanuel POCHE, *Zwei böhmische Königskronen*, in: *Umění XXVI*, č. 6, Praha 1978, s. 481–494; idem, *Umělecká řemesla gotické doby*, in: *Dějiny českého výtvarného umění I/2*, Helena Lorenzová (ed.), Praha 1984, s. 440–496, zde s. 444; Dana STEHLÍKOVÁ – Alena SAMOHÝLOVÁ, *Pohřební korunovační klenoty krále Rudolfa I.*, in: *Pohřební výstava českého krále Rudolfa. Nejstarší Habsburkové na Pražském hradě* (kat. výst.), Milena Bravermanová (ed.), Praha 1996, s. 41–47; M. BRAVERMANOVÁ, in: Gabriela Blažková et al., *Příběh Pražského hradu*, Praha 2003, s. 190–200; D. STEHLÍKOVÁ, IV.3.1K – *Pohřební koruna krále Rudolfa I. Habsburského, zvaného Kaše*, in: *Královský sňatek*, s. 306.

³³⁰ Založen byl na památku druhého chotě Rudolfa Habsburského v roce 1325; K. STEJSKAL, *Pešek a Oldřich, malíři královny Rejčky*, in: *DaS*, r. 9, č. 9, Praha 1967, s. 34–37, zde s. 34; K. BENEŠOVSKÁ, *Královna Eliška Rejčka a klášter cisterciáček Aula sanctae Mariae*, in: *Královský sňatek*, s. 488–497, zde s. 488.

³³¹ CDM VII, s. 825, Supplementum č. 223.

³³² Dva se nacházejí v knihovně benediktinského kláštera v Rajhradě: antifonář a žaltář kod. č. 355 a antifonář kod. č. 600. V Zemském moravském archivu v Brně je uložen antifonář sign. FM7. Další kodexy nalezneme v Národní knihovně ve Vídni: lekcionář kod. č. 1773 a kod. č. 1772, graduál kod. č. 1774, chorální knihu kod. č. 1813 a Capitulare et orationarium kod. č. 1835. Pouze tři z kodexů jsou datovány: V 1773 r. 1315, V 1772 r. 1316 a V 600 r. 1317, k tomu J. KVĚT, *Iluminované rukopisy královny Rejčky*, s. 34–35.

v konečném důsledku nadány.³³³ Není v nich zastoupen specifický či jednotný dekorativní sloh. Nesourodost dekorativních prvků, využívajících jednak abstraktních, geometrických a naturálních vzorů, jednak kresebné iniciály, je dána inspirací vícero vlivy – především z oblasti východní Anglie, Porýní a Lucemburska. Přesto je tento soubor prvním větším souborem iluminovaných kodexů, a tudíž i jedním z nejvýznamnějších přínosů pro výzkum gotické knižní malby u nás, zejména díky novému přístupu k zpracování knihy a pestrému ikonografickému vzorníku.³³⁴ Z druhé královniny závěti³³⁵ známe dokonce i jména dvou malířů: Peška = Petra a Ulricha = Oldřicha. Minimálně malíře Petra můžeme označit za iluminátora, jelikož je vyobrazen jako postavička prosebníka Petra v rajhradském žaltáři a antifonáři (tzv. breviáři).³³⁶ O Oldřichovi nevíme, zda maloval nástěnné obrazy, deskové obrazy či iluminace.³³⁷

K tomuto dílu se pochybovačně vyslovuje Zdeňka Hledíková, která jej považuje za vyjádření Rejččiny povrchní zbožnosti libující si v okázalé zdobnosti, bohaté co do kvantity spíše než kvality a bez významnějšího uměleckého sdělení.³³⁸ Předně hovoří-li se o kvalitě, dá se na rozdíl od kvantity označit za vizitku malíře rukopisů, a nikoliv objednatelky. Již zde byla předeslána otázka mecenátu a jeho propojení s křesťanstvím gotického věku. V následujícím textu budeme v souvislosti se založením starobrněnského kláštera s jejím objasněním pokračovat na základě studie Markéty Špůrové. Další autorka, Božena Kopiczková, se opírá o stanovisko Kláry Benešové: „*Objednatelka je v rukopisech připomenuta jednak v miniaturách svým vyobrazením s korunou na hlavě a v prvním z nich*

³³³ J. KVĚT, *Iluminované rukopisy královny Rejčky*, s. 36; K. STEJSKAL, *Pešek a Oldřich, malíři královny Rejčky*, s. 34-37, zde s. 36; *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, s. 481.

³³⁴ Zajímavé jsou iluminace zobrazující klečící donátorku a přítomnost nejrůznějších prvků – cisterciáckého kalendáře, českých i polských světců a záznamů v nekrologiu s údaji o osobách blízkých Rejčce i členkách kláštera Aula sanctae Mariae, Jana Hana HLAVÁČKOVÁ, VI.3.1K – *Antifonář královny Elišky Rejčky* a VI.3.2K, *Žaltář 1317–1323*, in: *Královský sňatek*, s. 498-500, 501-502, zde s. 502; K. STEJSKAL, *Pešek a Oldřich, malíři královny Rejčky*, s. 34-37, zde s. 34; Iloš CHRONEK et al., *Brno v architektuře a výtvarném umění*, Brno 1981, s. 32; probíhá diskuze o lokaci takového skriptoria. Josef Krása a Jiří Spěváček jsou přesvědčeni, že malíři z této dílny působili v Brně. Karel Stloukal, Lucie Dušková a Jana Vítová zas uvádí benediktýnský klášter v Opatovicích. Zdeňka Hledíková a v návaznosti na ni i Božena Kopiczková vážají mezi benediktýnským klášterem v Opatovicích a Hradcem. Pavel Spunar dospěl k závěru, že místo vzniku rukopisů není jasné, *Dějiny českého výtvarného umění. Od počátku do konce středověku I/1-2*, Rudolf Chadraba – J. Krása (edd.), Praha 1984, s. 405; J. SPĚVÁČEK, *Jan Lucemburský a jeho doba 1296–1346*, s. 286; K. STLOUKAL, *Eliška Rejčka, hradecká královna*, s. 18; Lucie DUŠKOVÁ, *Eliščina Katedrála sv. Ducha v Hradci Králové*, in: IKD, r. 18, č. 1, Hradec Králové 2008, s. 25; J. VÍTOVÁ, *Majetkové poměry královny Elišky Rejčky*, s. 11; Z. HLEDÍKOVÁ, *Alžběta Rejčka*, s. 7-12, zde s. 10; B. KOPIČKOVÁ, *Eliška Přemyslovna*, s. 65; Pavel SPUNAR, *Kultura českého středověku*, Praha 1995, s. 249-250; *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, s. 481.

³³⁵ CMD VII, s. 65, č. 87; RBM IV, s. 83, č. 213.

³³⁶ K. STEJSKAL, *Pešek a Oldřich, malíři královny Rejčky*, s. 34-37, zde s. 36.

³³⁷ J. MEZNÍK, *Lucemburská Morava 1310–1423*, s. 104.

³³⁸ Z. HLEDÍKOVÁ, *Alžběta Rejčka*, s. 7-12, zde s. 11.

z roku 1315 explicitem. Z něho je zřejmé, že královně vdově nešlo o to, které instituci bude rukopis předán, ale o zachování památky na ni a na její rod.³³⁹

Tento záměr je skutečně zřejmý. Ovšem lze mu přisuzovat takový význam, aby se zdál být výjimečným? Lze si snad představit jinou variantu, než že zakázky na výrobu hodnotných knižních děl a jejich donace byly programově plánovány tak, aby se pozitivně odrazily na pověsti svých zámožných objednavatelů? I v případě Elišky Přemyslovny či Václava II. nebylo mecenášství pouhým projevem zbožnosti. Václav II. neinvestoval pouze do církevní sféry, ale podporoval i tvorbu světskou, například básníky Ulricha von Etzenbach a Heinricha Klausnera a snad i Heinricha von Meissen (zv. Frauenlob), aby oslavovali jeho osobu.³⁴⁰ Václav II. byl také prvním panovníkem, jenž žádal generální kapitolu cisterciáckého řádu v Cîteaux o modlitby pro svou vlastní osobu čistě v zájmu reprezentovat svůj obraz zbožného vládce.³⁴¹ Bez demonstrování štědrosti a majetnosti nemohly být naplněny nároky na sebereprezentaci jak panovníka a jeho rodiny, tak urozených vrstev. Vlastní reprezentace nebyla jen účinným mocensko-legitimizačním nástrojem, ale též normativem společenského chování nejvyšších vrstev.³⁴²

Abychom se utvrdili, že lze argumentovat na základě stejného podnětu zcela opačně, srovnajme předchozí výpověď s tou, kterou předkládá Karel Stejskal. Dle jeho mínění stála přirozeně za fundací kláštera nezbytnost reprezentace, přičemž umělecké vyjádření nese stopy niterného vztahu Rejčky k vlastnímu kulturnímu počínu, kdy „*tento Rejččin poměr k umění vtiskl i jejím iluminovaným rukopisům výraznou pečeť knih osobních. Tomu nasvědčují již četná zpodobnění královny, s nimiž se v nich setkáváme [...] Přitom mělo být navždy vzpomínáno královny a jejího rodu*“.³⁴³

Dalším pozůstatkem, jenž je předmětem spekulací, je Rejččina majestátní pečeť. Obraz pečeti je vepsaný do čtyřlístu. Štíhlá figura královny sedící na trůně a drapérie jejího pláště navazuje na tradici pečeti Markéty Babenberské, Guty Habsburské a Rejččiny tchyně, říšské královny Alžběty Goricko-Tyrolské. Dvě věže s cimbuřím jsou dosazeny na místě

³³⁹ V lat. znění: „*ad perpetuam memoriam sui ac generacionis suae, ut ad quodcumque cenobium datus fuerit*“, B. KOPIČKOVÁ, *Eliška Přemyslovna*, s. 65, s odvoláním na K. BENEŠOVSKÁ, *Das Zisterzienserinnenkloster von Altbriunn und die Persönlichkeit seiner Stifterin*, s. 89, 86; eadem, *Aula Sanctae Mariae. Abbaye cistercienne féminine de fondation royale. Brno République Tcheque*, in: *Cîteaux et les femmes*, Bernadette Barrière – Marie-Elisabeth Henneau (edd.), Paris 2001, s. 89.

³⁴⁰ *Moravo, Čechy, radujte se!*, s. 79-83, 165, 167, 174-180; D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ – J. ZELENKA, *Curia ducis, curia regis*, s. 200, 205-206; D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Královský dvůr Václava II.*, s. 166-167; *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, s. 489; k tomu Hans-Joachim BEHR, *Literatur als Machtlegitimation. Studien zur Funktion der deutschsprachigen Dichtung am böhmischen Königshof im 13. Jahrhundert*, München 1989, s. 175.

³⁴¹ K. CHARVÁTOVÁ, *Václav II. a Cîteaux*, in: *Od knížat ke králům*, s. 158-164, zde s. 160.

³⁴² D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Dvorský ceremoniál, rituály a komunikace v dobovém kontextu*, s. 33-55, zde s. 34-35, 46, 53.

³⁴³ K. STEJSKAL, *Pešek a Oldřich, malíři královny Rejčky*, s. 34-37, zde s. 34, 36.

opěradel dvojitého trůnu a symbolizují tak dvojitý královský titul, který se objevuje i v opisu: S' ELIZABET.DEI.GRACIA.BOEMIE.ET.POLONIE.**BIS.REGINE**. Pečeť tedy vznikla někdy po druhém sňatku s Rudolfem Habsburským. Věže jsou inspirovány pečetěmi slezských Piastovců s pěším rytířem či druhým typem pečeti pražských johanitů z roku 1310.³⁴⁴ Díky svému zdařilému provedení pečeť více než dostatečně dostala svému úkolu reprezentovat Rejččino postavení. Ovšem právě tato vysoká úroveň, s jakou bývalá královna vystupovala, se stala objektem další kritiky v souvislosti s majestátní pečetí Elišky Přemyslovny. Starší literatura se snaží dojít nálezu, zda Rejččina pečeť inspirovala Přemyslovnu,³⁴⁵ či naopak,³⁴⁶ aby tím podpořila tezi o jejich rivalitě překračující meze politické scény. Nadmíru zajímavé je konstatování Františka Beneše, že provedení této pečeti přesahovalo tehdejší zvyklosti, a tudíž se muselo jednat o Rejččinu cílenou demonstraci moci vůči panující královně Elišce Přemyslovně.³⁴⁷

František Beneš se netají svými sympatiemi k postoji Zbraslavské kroniky. Opravdu však byla skvostná pečeť výrazem opovržení královským dvorem a jeho hlavní představitelkou, nebo se jednalo o Rejččinu potřebu vlastnit dostatečně důstojný odznak váženého postavení královské vdovy, které vskutku zastávala? Vzhledem k tak obrovskému zájmu Rejčky o umění a mecenát nelze její pečeť vyjmout ze zástupu jiných stejně hodnotných počinů, ke kterým dala podnět. Rejčka byla žena s postavením jako málokterá, jemuž nedlužila jen za svůj majetek, ale samozřejmě za svůj královský původ a titul dvojnásobné královny vdovy. Je důvod hledat v tom něco více a zpochybňovat upřímnost její čínorodosti či nároky na sebeprezentaci, které byly pro urozenou dámu nezbytností?

Čistě z hlediska sfragistiky se nejnovější bádání Dany Stehlíkové odklání od teze o vzájemném napodobování pečeti mezi královnami. Oproti Pocheho klasifikaci Rejččiny pečeti jako jemně, ale precizně modelované,³⁴⁸ Stehlíková poukazuje na schématickosti figury a hlavy bez portrétních rysů, které naopak u pečeti Elišky Přemyslovny pozorovat můžeme.³⁴⁹

Diskuze se rovněž otevírá v otázce Rejččina rozhodnutí založit klášter cisterciáček

³⁴⁴ D. STEHLÍKOVÁ, IV.1.16K – *Majestátní pečeť české a polské dvojkralovny Elišky Rejčky*, in: *Královský sňatek*, s. 296; Dana Stehlíková popisuje i Rejččinu sekretní pečeť, která je přitištěna na rubu pečeti majestátní, eadem, IV.1.17K – *Sekretní pečeť české a polské dvojkralovny Elišky Rejčky*, in: *Královský sňatek*, s. 297; Jiří ČÁREK, *O pečetech českých knížat a králů z rodu Přemyslova*, Praha 1934, s. 23, 56.

³⁴⁵ Josef MAYER, *Sochy z gotického průčelí domu U zvonu na Staroměstském náměstí v Praze*, in: *Umění XXV*, Praha 1977, s. 97-124, zde s. 106-107; Pavel BRODSKÝ, *Pečeti Elišky Přemyslovny*, in: *ČNM-A*, r. 152, č. 1-4, Praha 1983, s. 39-40.

³⁴⁶ P. BRODSKÝ, *Pečeti Elišky Přemyslovny*, s. 43.

³⁴⁷ „Možno mít za to, že zde asi byly překročeny obvyklé hranice tehdejších zvyklostí a charakterizuje to postoj Alžběty Rejčky ke královskému dvoru a především k české panovnici“, František BENEŠ, *O pečetích "hradecké královny" Rejčky*, in: *HK*, r. 2, Hradec Králové 1958, s. 143-147, zde s. 145.

³⁴⁸ E. POCHE, *Umělecká řemesla gotické doby*, s. 440-496, zde s. 444.

³⁴⁹ D. STEHLÍKOVÁ, IV.1.16K – *Majestátní pečeť české a polské dvojkralovny Elišky Rejčky*, s. 296.

na Starém Brně, Aula sanctae Mariae, listinou z 1. června 1323.³⁵⁰ Při tomto klášteře měl být též vystaven kostel Nanebevzetí P. Marie. Marie Kotrbová k tomu poznamenává: „*Tomu odpovídá její [Rejččino] vlastní zdůvodnění, podle něhož starobrněnský klášter založila „na uspokojení svědomí a na odpuštění hříchů“.*³⁵¹ Tato obecná formulace při projevované kajícnosti a zbožnosti je pouze formálním zdůvodněním, avšak neposkytuje dostačující vysvětlení, proč Rejčka přistoupila k založení klášteře. Nejedná se tedy o Rejččino osobní vyznání, ale o běžnou součást rétoriky dokumentu daného druhu. Přesvědčit se o tom můžeme ve dvou listinách. Obdobně se o Rejččině založení vyjadřuje olomoucký biskup Konrád i papež Jan XXII., který klášter přivtělil k cisterciáckému řádu.³⁵² Ovšem i přesto Karel Stloukal přeformuloval tuto běžnou frázi a vyložil si ji jako Rejččinu snahu o to, aby „*vyvážila svůj hříšný poměr*“.³⁵³ S větší razancí se vyslovil Jiří Kuthan, který se domnívá, že příčinou Alžbětiny fundace byl pocit provinění a obava před Božím ztrestáním či zatracením. Skrze tuto motivaci nepovažuje zakládací akt klášteře na Starém Brně za zbožný čin, který pokud je naopak proveden hluboce bohabojnými osobami, představuje vrchol jejich příkladného života křesťana.³⁵⁴ Tento postoj však zcela nekoresponduje se závěrem novější Kuthanovy eseje, kdy popírá, že by Rejčka jednala ryze jen na citový popud nebo kvůli význačnému postavení a dodává, že tak jako dalším urozeným ženám její doby jí byly vlastní duchovní hodnoty a znamením toho měl být právě její akt založení klášteře Aula sanctae Mariae.³⁵⁵

Opět zde spatřujeme nepopíratelnou rozporuplnost ve výkladu, když mnozí pisatelé zjišťují, že hodnoty, jež byly ztotožněny s Richenzinou osobou v tendenčně psaném materiálu 14. století, jsou vzájemně neslučitelné. Zdeňka Hledíková, Jan Květ, Josef Šrámek a Jana Vítová aplikují nepřesvědčivou teorii o Rejččině zájmu o mecenát a zakladatelství motivovaném záměrným napodobováním činnosti Elišky Přemyslovny.³⁵⁶ U Jitky Hříčkové je

³⁵⁰ CDM VI, s. 171-172, č. 229; RBM III, s. 345, č. 870; neobvyklá je rychlost, s jakou byl kostel postaven. Již v zakládací listině špitálu při klášteře Aula sanctae Mariae z roku 1333 přičleňuje Rejčka původní „starý“ kostel P. Marie ke špitálu. Z toho se vyvozuje, že nový kostel Nanebevzetí P. Marie již sloužil potřebám konventu, CDM VI, s. 347-349, č. 453; RBM III, s. 769, č. 1981; J. KVĚT, *Iluminované rukopisy královny Rejčky*, s. 29; J. MEZNÍK, *Lucemburská Morava 1310–1423*, s. 99.

³⁵¹ M. A. KOTRBOVÁ, *Starobrněnský klášter*, s. 1.

³⁵² CDM VI, s. 164-165, č. 222; RBM III, s. 332, č. 836; CDM VI, s. 208-209, č. 269; RBM III, s. 396, č. 1020; J. KVĚT, *Iluminované rukopisy královny Rejčky*, s. 25.

³⁵³ K. STLOUKAL, *Eliška Rejčka, hradecká královna*, s. 18.

³⁵⁴ J. KUTHAN, *Počátky a rozmach gotické architektury v Čechách. K problematice cisterciácké stavební tvorby*, Praha 1983, s. 23.

³⁵⁵ Idem, *Královna Alžběta Rejčka († 1335)*, s. 128.

³⁵⁶ Z. HLEDÍKOVÁ, *Alžběta Rejčka*, s. 12; J. ŠRÁMEK, *Alžběta Richenza, hradecká královna a mecenáška – 2. díl*, s. 25, zde s. 25; J. VÍTOVÁ, *Majetkové poměry královny Elišky Rejčky*, s. 18.

to pro změnu dáno snahou překonat fundaci jejího prvního manžela na Zbraslavi.³⁵⁷ Božena Kopičková vyjadřuje dva protichůdné přístupy – popírá rivalitu Rejčky a Přemyslovny a vzápětí však hovoří o Přemyslovně jako o vítězce.³⁵⁸

Ačkoliv se Přemyslovně nedostávalo prostředků na výraznější projekty, ve svém zájmu o umění se neprojevovala nikterak odlišně od jiných urozených žen. Jmenujme alespoň její počiny ve stejných uměleckých sférách, jako byl soubor sekretních a majestátních pečeti,³⁵⁹ breviář vyšehradského kostela a královské kaple,³⁶⁰ přístavba kaplí ke klášternímu chrámu Panny Marie na Zbraslavi,³⁶¹ za přispění svého chotě i v konečném důsledku nezdařená fundace dominikánského kláštera u sv. Anny v Brně³⁶² a uvedení šesti dominikánek do opuštěného konventu na Újezdě (dnešní Malá Strana).³⁶³ Projekty bývalé a panující královny byly koncipovány v souladu s aktuálními vlivy jejich doby tak, aby zároveň dostály reprezentativním nárokům kladeným na jejich společenský post, a nikoliv aby si navzájem konkurovaly.

Ať už si vykládáme královniny pohnutky jakkoliv, pokaždé jsou projevem seberealizace. Spekulace nad Rejččinou zbožností nenacházejí oporu ve studii Markéty Špurové, která hovoří v obecném měřítku o institucionální podobě ženské zbožnosti

³⁵⁷ J. HRIČKOVÁ, *Cisterciácký klášter Aula sanctae Mariae na Starém Brně a jeho hospodářský vývoj v letech 1323–1526*, s. 20.

³⁵⁸ „Při uvažování o motivech činnosti obou královen jako zakladatelek, stavebnic i mecenášek historici někdy přeceňují osobní rivalitu a z ní plynoucí prestižní soutěžení [...] lze české královně Elišce přiznat soustředěnou činnost v roli zakladatelky, donátorky a stavebníka. Podnětem však byly spíše náboženské snahy než soutěžení s macechou [...] podobně však lze hodnotit i Alžbětino počínání ve dvacátých letech [...] na rozdíl od Rejčky, lze [Elišku Přemyslovnu] do kategorie zbožných, byť méně úspěšných fundátorů přiřadit. V jistotě nezpochybnitelné spásy, v jistotě věčného života Eliška konečně vítězila nad Alžbětou.“, B. KOPIČKOVÁ, *Eliška Přemyslovna*, s. 67.

³⁵⁹ B. KOPIČKOVÁ, *Eliška Přemyslovna*, s. 129; *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, s. 485; P. BRODSKÝ, *Pečeti Elišky Přemyslovny*, s. 35-38; D. STEHLÍKOVÁ, IV.1.14K – *Majestátní pečeť české a polské královny Elišky Přemyslovny*; IV.1.15K – *Sekretní pečeť královny Elišky Přemyslovny*, in: *Královský sňatek*, s. 295-296.

³⁶⁰ RBM III, s. 659, č. 1689; B. KOPIČKOVÁ, *Eliška Přemyslovna*, s. 111, 133.

³⁶¹ Dne 8. května 1329 byl položen základní kámen, *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, kniha II, kap. XXI, s. 293, č. překlad: *Zbraslavská kronika*, s. 369; K. CHARVÁTOVÁ, *Petr Žitavský, opat Zbraslavského kláštera*, s. 87-107, zde s. 101; eadem, *Chronicon Aulae Regiae jako klášterní kronika*, s. 307-355, zde s. 333; *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, s. 484.

³⁶² Zakládací listina ze 17. června 1312, CDM VI, s. 42-43, č. 58; RBM III, s. 35-36, č. 80; ačkoliv došlo k počáteční královské fundaci, kdy byla dominikánkám darována starobrněnská „*Královská zahrada*“ se sadem, dvorem, věží a zahradou rozprostírající se až k johanitské komendě, žily členky konventu dlouhodobě v provizorních podmínkách. Z těch je vyvedla až abatyše Kateřina z rodu Lomniců zahájením stavby kláštera (od r. 1317) a pozemkovým obdarováním. Ústav byl poté podřízen správě rodu Lomniců, D. FOLTÝN et al., *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, s. 205; J. KVĚT, *Iluminované rukopisy královny Rejčky*, s. 24; J. VÍTOVÁ, *Majetkové poměry královny Elišky Rejčky*, s. 18; *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, s. 484; K. BENEŠOVSKÁ, *Královna Eliška Rejčka a klášter cisterciáček Aula sanctae Mariae*, s. 488-497, zde s. 492.

³⁶³ V roce 1330. Královna však ještě toho roku, těsně před svou smrtí, změnila názor a chtěla klášter předat cisterciáčkám spadajícím pod zbraslavského opata. K tomu nakonec kvůli jejímu skonu nedošlo. Dominikánky příležitostně pobývaly v tomto svém druhém pražském ústavu nazvaném sv. Jana a sv. Anny až do r. 1420, kdy byla budova zapálena husity, P. VLČEK – P. SOMMER – D. FOLTÝN, *Encyklopedie českých klášterů*, s. 466.

vrcholného středověku, pro niž byla fundaçní aktivita a následná podpora fundací výhradním prostředkem jejího zviditelnění. Založení kláštera však nebylo pouze veřejným projevem zbožnosti, ale i projevem osobním, kdy poskytlo vysoce postaveným ženám možnost sebeuplatnění.³⁶⁴ Z poznatků Markéty Špůrové tedy vyplývá, že fundátorka stejně jako s Bohem vyjednávala svůj vztah i k církvi a k veřejnému mínění obce věřících. Je nepochybné, že usilovala o zachování svého odkazu a vytvářela pozitivní obraz dobré křesťanky. Ve 13. a 14. století tento akt jako projev zbožnosti postačoval, proč tedy mnozí v tomto případě marginalizují Rejččinu zakladatelskou činnost jako povrchní důkaz víry bez hlubšího náboženského zanícení? Vrcholný a pozdní středověk mezi fundátorství a zbožnost stavěl rovnítko a neposuzoval rozdíly v míře spásy připisované jednotlivým zakladatelkám a mecenáškám.

Kromě úlohy zvěčnit zakladatelčino životní úsilí zde existoval méně abstraktní a ryze praktický záměr ke stavbě. Vybudování klášterního ústavu jako fundátorčiny nekropole bylo jedním z vrcholných projevů její reprezentace a touhy zanechat trvalou připomínku na svůj rod.³⁶⁵

Shrneme-li tedy obecně problematiku, zda lze poukázat na jakoukoliv výjimečnost ve spojitosti s královnou a její zájmovou činností v této oblasti, nezavdává téměř nic příčinu o ní debatovat. Jediné, co ve skutečnosti poutá pozornost, je odlišné provedení ve smyslu pronikání neobvyklých prvků importovaných ze zahraničí jak do rukopisů, tak do stavby kláštera na Starém Brně, ale nikoliv už úmysl za jakým díla vznikala. Takto Antonín Friedl shrnuje umělecký význam těchto výtvorů: „*Ve vývoji českého umění znamenají tato díla úchylku od tradice, třebaž zůstaly bez trvalého působení na české stavitelství a malbu. Jsou však rozhodující a krátkou epizodou, jež dala charakter jedné etapě českého slohu gotického*

³⁶⁴ „Zbožnost byla ve vrcholném středověku institucionalizovaná, probíhala tedy jediné po linii zakládání a podpory církevních fundací [... ve 13. a 14. století] se setkáváme s mimořádnou vlnou ženské zbožnosti. Její motivy však nemusely být dány jen duchovními cíli. Jistě působilo i to, že právě charitativní (péče o chudé a nemocné) a vůbec zbožná činnost (fundace nebo podpora církevních institucí) ženám umožňovala jejich seberealizaci, kterou jim neposkytovala politika, v níž dominovali muži“, Markéta ŠPŮROVÁ, *Středoevropské zbožné ženy z panovnického prostředí ve 13. století a jejich vztah k rodovým fundacím*, in: *Od knížat ke králům*, s. 230-236, zde s. 230-231.

³⁶⁵ K. CHARVÁTOVÁ, *Ženská větev cisterciáckého řádu v Čechách a na Moravě*, s. 297-315, zde s. 305; D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Dvorský ceremoniál, rituály a komunikace v dobovém kontextu*, s. 33-55, zde s. 47; stejně tak Václav II. zakládal klášter na Zbraslavi s myšlenkou na umístění pohřebiště přemyslovského rodu, K. CHARVÁTOVÁ, *Václav II. a Cîteaux*, s. 158-164, zde s. 158; více ke královskému pohřebišti na Zbraslavi: eadem, *Dějiny cisterciáckého řádu v Čechách 1142-1420*, sv. 2, s. 213-216; eadem, *Zbraslav – pohřebiště posledních Přemyslovců*, DaS, r. 13, č. 5, Praha 1991, s. 57-59; J. KUTHAN, *Cisterciácký klášter a pohřebiště posledních Přemyslovců na Zbraslavi*, in: PSH, r. 11, Praha 1978, s. 81-100; *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, s. 135, R. ANTONÍN, *Zahraniční politika krále Václava II. v letech 1283-1300*, s. 34.

alespoň v umění miniaturním. Že se tak stalo, jest nespornou zásluhou její kultivované osobnosti a stejně neznámých malířů a stavitelů, které k tomuto dílu povolala“.³⁶⁶

Marie Kotrbová při popisu architektonických specifik stavby Chrámu Nanebevzetí P. Marie při starobrněnském klášteře vysvětluje: „vyniká z ostatních stavebních památek své doby nejen složitou a u nás ojedinělou půdorysnou skladbou, ale liší se od nich i svou, v našich zemích neobvyklou stavební technikou jako architektura z režného, neomítnutého cihlového zdiva, kde se střídě uplatňuje tesaný kámen³⁶⁷ [...] trojlístý závěr se však vymyká stavebním zvyklostem cisterciáckým a ukazuje spíše na pronikání vlivů z dalekého Porýní (Kolín nad Rýnem) a z Hessenska, kde chrám sv. Alžběty v Marburgu má obdobný trojlístý chór [...] souvisí přímo s osobou samé zakladatelky, která v létě 1333 podnikla cestu do slavných poutních míst Porýní a navštívila Kolín“.³⁶⁸ Tuto výpověď potvrzuje Cecilie Hálová-Jahodová, která odkazuje na vliv slezský a východopruský.³⁶⁹ S tím se též ztotožnil Dobroslav Líbal³⁷⁰ a Jaroslav Mezník, který konkretizuje styl na slezsko-vratislavský.³⁷¹ Klára Benešová oproti tomu vypovídá, že z architektonického hlediska je zřejmé, že trojlístý závěr chrámu byl plánován od počátku stavby, a nikoliv až po příjezdu Rejčky z Porýní o deset let později.³⁷²

Zjevně zcela realisticky je navíc poukazováno na ovlivnění Rejčky jejím pobytem na dvoře jejího prvního manžela Václava II., zejména jeho fundací mužského cisterciáckého kláštera na Zbraslavi.³⁷³ Století 13. a 14. znamenalo v obecné rovině pro cisterciáky příznivé období, kdy si získali mnoho podporovatelů a poměrně rychle se stali velice módním řádem.³⁷⁴

³⁶⁶ A. FRIEDL, *Malíři královny Alžběty*, s. 10.

³⁶⁷ M. A. KOTRBOVÁ, *Starobrněnský klášter*, s. 1; srov. J. KUTHAN, *Počátky a rozmach gotické architektury v Čechách*, s. 46; K. BENEŠOVSKÁ, *Das Zisterzienserinnenkloster*, s. 91 n.; eadem, *Aula Sanctae Mariae*, s. 65.

³⁶⁸ M. A. KOTRBOVÁ, *Starobrněnský klášter*, s. 7.

³⁶⁹ Cecilie HÁLOVÁ-JAHODOVÁ, *Brno. Stavební a umělecký vývoj města*, Praha 1947, s. 52.

³⁷⁰ D. LÍBAL, *Brno. Starobrněnský klášter. Architektura*, in: *Řád cisterciáků v českých zemích ve středověku*, s. 131-134, zde s. 134.

³⁷¹ J. MEZNÍK, *Lucemburská Morava 1310–1423*, s. 99.

³⁷² K. BENEŠOVSKÁ, *Královna Eliška Rejčka a klášter cisterciáček Aula sanctae Mariae*, s. 488-497, zde s. 495.

³⁷³ Název starobrněnského kláštera, *Aula sanctae Mariae*, je symbolicky odvozen od kláštera *Aula Regia* na Zbraslavi, J. KUTHAN, *Královna Alžběta Rejčka*, s. 128; K. CHARVÁTOVÁ, *Václav II.*, s. 245, 262; eadem, *Ženská větev cisterciáckého řádu v Čechách a na Moravě*, s. 297-315, zde s. 304; B. KOPIČKOVÁ, *Ženské cisterciácké kláštery v Čechách a na Moravě ve vztahu k církevní hierarchii*, s. 385-400, zde s. 386; J. HRÍČKOVÁ, *Cisterciácký klášter Aula sanctae Mariae na Starém Brně a jeho hospodářský vývoj v letech 1323–1526*, s. 20; K. BENEŠOVSKÁ, *Královna Eliška Rejčka a klášter cisterciáček Aula sanctae Mariae*, s. 488-497, zde s. 491.

³⁷⁴ Jejich obliba rostla s tím, jak byli šedí mniši žádáni (i přes jejich počáteční nevoli) o zádušní obřady, anniversaria a výroční pobožnosti za duši zemřelého, K. CHARVÁTOVÁ, *Václav II. a Cîteaux*, s. 158-164, zde s. 160; dále řád dosáhl poměrně rychlého vzestupu díky svým organizačním schopnostem v oblasti ekonomické, politické a kulturní, J. KVĚT, *Illuminované rukopisy královny Rejčky*, s. 25-26.

7. Závěr

V předkládané práci rozebírající problematiku utváření obrazu královny Elišky Rejčky byla věnována výrazná a primární pozornost stěžejnímu prameni při vytváření diskursu dobových i moderních historických děl – Zbraslavské kronice. Kronikář Petr Žitavský vymezil Rejčku dle jeho vlastních kritérií vůči ryze pozitivním charakterům zosobněným v první Václavově manželce Gutě Habsburské a její dceři Elišce Přemyslovně. Aby dosáhl zřetelného charakterového vyhranění, uplatnil ve své topice několik prvků osvojených erudicí v oblasti filozoficko-náboženských idejí.

Ve vztahu k profilu adorovaných královen jsme mohli pozorovat záměrnou manipulaci s ideálem dobré panovnice, od Boha pomazané, žijící v souladu s křesťanskými zásadami, činící oprávněné a nezpochybnitelné soudy a přinášející mír. Při komparaci líčení obou manželek Václava II. kromě vykreslení Guty jako příkladné vladařky vymezil Petr její protikladnost k Rejčce tím, že ji vylíčil jako zastánkyni míru mezi dvěma kdysi soupeřícími rody. U Rejčky naopak převrátil povahové kvality vlastní ideální panovnici, tzv. kardinální ctnosti, a přisoudil jí podíl na vyvolání konfliktu s Habsburky na základě jejich kooperace s Richenzinými zástavními městy. To znamená, že filozoficko-náboženský motiv ideálního vladaře umožnil kronikářovi vyhranit extrémně negativní typy, aby mohl zřetelněji vymezit kladné role postav, jimž stranil. Jinými slovy byl nucen v zájmu dosažení co nejefektivnějšího rozlišení protikladných úloh dějinných aktérů omezit konkrétní typologii jednotlivců a operovat s neustále se opakujícími charakteristikami bez nápadných specifických rysů. Z toho vyplývá, že do popředí byly Petrem Žitavským kladeny kvality nikoliv osobního, ale zejména politického charakteru. Tyto skutečnosti by mohly hovořit ve prospěch domněnky, že stala-li se Rejčka objektem Petrovy kritiky, nemuselo to vycházet z kontroverze s Eliškou Přemyslovnou na úrovni osobních vztahů a antipatie mezi královnami mohla být zapříčiněna spíše diferentními politickými postoji. Richenza musela být v hojně míře politicky aktivní, jinak by ji kronikář nezařadil coby zápornou postavu do argumentačního konstruktů svého vyprávění primárně obhajujícího nelegitimní převrat na trůně. To otevírá možnost přehodnocení zažitého pojetí Rejččiny úlohy pasivní činitelky podřizující se zájmům Jindřicha z Lipé – tedy tak, jak ji prezentovala Zbraslavská kronika. Zajdeme-li v těchto úvahách dále, představíme si ženu s nemalými ambicemi tvořící své strategie z vlastní iniciativy, jejíž partnerství s Jindřichem z Lipé nebylo souhrou jen jeho, ale i jejích diplomatických rozhodnutí.

Další metoda, již kronikář postupoval při tvorbě Rejččina záporného profilu, uplatnila motiv organologického konceptu chápání státu, kdy byl panovník od 12. století vnímán jako

nejvyšší instituce státu, a nikoliv jako jeho zosobnění. V této funkci byl náchylnější k přenášení odpovědnosti za činy jemu podřízených osob, a tudíž i snáze odstranitelný v případě nespokojenosti s jeho vládou. Během aplikování tohoto konceptu však autor narazil na úskalí svého vyprávění a jeho topika vytvořila na různých místech vzájemně si protirečící stanoviska. Zjevným signifikantem Petrovy stylizace byla jeho prvotní podpora a idealizace habsburského kandidáta na trůn znamenající však odsunutí dědických nároků Přemysloven a akceptování Rejčky jako královny. O rok později však pisatel změnil úhel svého pohledu. Petr Žitavský vyňal z organologického modelu ideu absolutní viny a zasadil ji do souvislosti s královnou Richenzou, kdy se pro něj již nežádoucí spolupráce věnných měst s Habsburky měla odrazit na pověsti jejich zástavní držitelky. Bývalé královně tak byla přisouzena plná odpovědnost za momentální neuspokojivou situaci na politické scéně a za spory na ní probíhající. Paradoxně k této strategii vytváření dojmu o Rejččině neomezené moci nad městy, a tedy i plné zodpovědnosti za ně, užil kronikář tradičních ženských atributů jako podrobenost muži a netečnost v organizačních záležitostech. Zastoupení ženské role umožnilo převést tuto zodpovědnost na aktivní mužský prvek (Jindřicha z Lipé). Oba dva modely zpochybnily královnino mocenské působení – první jeho korektnost a druhý jeho legitimitu. Tato obecná paradigmatata však kronikář vytrhl z jejich kontextu a dodal konkrétní zpolitizovaný faktor. To vše za účelem uhájení legitimacy panovnického majestátu Elišky Přemyslovny, o což práce Petra Žitavského na Zbraslavské kronice usilovala především.

Jiným prostředkem snížení Rejččina majestátu byla manipulace s titulaturou, jejíž přítomnost mnohdy postrádáme (na rozdíl od diplomatického materiálu) nebo není pronášena se všemi patřičnostmi. Petr mnohdy absenci titulu královny kompenzoval pouze samostatně stojícím odkazem na Rejččino vdovství. V momentě, kdy přiznal Rejčce královskou hodnost, opomenul jmenovat země, kterým vládla i její někdejší choť a upřednostnil zařazení přízviska „Hradecká“, které dalo do souvislosti její post někdejší královny s lokací jejího nového působiště omezujícího se pouze na východní Čechy. To dodnes vyvolává zdání o ztrátě královnina širšího politického vlivu a podporuje iluzorní představu o tom, že disponovala absolutní mocí nad východočeskými městy, která jí pak měla posloužit k protikrálovské politice.

Podání Zbraslavské kroniky však nekoresponduje s líčením Otakara Štýrského, jenž sympatizoval se zájmy Habsburků. Rejččino rozhodnutí spojit se s habsburskými příbuznými vysvětlil jako obratný taktický manévr vycházející z praktické potřeby právně ochránit a fyzicky ubránit věnná města, která mohla očekávat útok z Korutanské strany. Oproti štýrskému kronikářovi byl Dalimil podobně jako Petr Žitavský nespokojen s přítomností

habsburských posádek ve východočeských městech. Dalimil však celou situaci znatelněji vyhrotil a akcentoval vinu, jež na tomto stavu nesla řečená města, a tedy ne jmenovitě i Rejčka samotná. František Pražský už jen tím, že vycházel přímo ze Zbraslavské kroniky, zachoval její obsah (kromě formálních úprav) i vyznění. Beneš Krabice z Weitmile revidováním a zestručňováním Františka Pražského obsáhl do své práce i informace ze Zbraslavské kroniky, aniž s ní byl nucen pracovat přímo. Tím, že však byly tyto zprávy zkracovány už podruhé, došlo k propojení různých hodnocení na různé události a ke zkreslení jejich významu. Proto byl také zdůrazňován konflikt dvou královen na místě, kde tak Zbraslavská kronika nevyznívala. Částečně se jednalo i o pokus pisatele vystupňovat děj. Avšak ani František Pražský, ani Beneš Krabice z Weitmile neměli na rozdíl od díla zbraslavských opatů osobní zájem na přeformulování výkladu již neaktuálních politických událostí. Podobně jako Beneš Krabice z Weitmile i opatovický opat Neplach měl tendenci líčený děj zestručňovat, ale zároveň do něj zařazovat vlastní epické prvky. Kombinace těchto přístupů zavinila simplifikaci celé problematiky, ze které i v jeho případě vyšla dlouholetá válka dvou šlechtických skupin jako následek malicherného konfliktu stávající a bývalé královny. Při těchto literárních pokusech pracoval stejně jako Petr Žitavský s atributy ženskosti při představě, že ženské jednání je vždy zatíženo momentálními afekty. Ani u Přibíka Pulkavy z Radenína, který psal na objednávku nejvyšší politické moci, k reinterpetaci nedošlo. Měl za úkol vylíčit historii tak, jak si ji přál zaznamenat Karel IV. Královým zájmem bylo podílet se na vytváření vhodného představení minulosti své země a svého rodu, a tedy i vybrat pro dílo vyhovující předlohu a zdroj informací. V tom, jak Pulkava nezasvěšeně kritizoval politiku vedenou z Hradce, měl nejbližší k Dalimilovi. Byl však prvním autorem, jenž ve spojitosti s ní označil jmenovitě Rejčku coby původkyni nepokojů.

Z diplomatického materiálu jsme vytěžili poznatky zcela odlišné výpovědní hodnoty než z reflexe narativních pramenů. Historiografie se domnívá, že se Rejčka přesunem na Moravu synchronizovaném s pánem z Lipé stranila vysokých politických kruhů i královské rodiny, s níž měla v uplynulých letech komplikované vztahy. Opak je však pravdou. V této době navázala Rejčka častější obchodní a diplomatické styky s králem Janem, které si jistě nelze vykládat jako odchod do politického ústraní. Předpokládá-li se navíc, že tyto styky přinášely Rejčce některé benefity pouze díky panovníkově zálibě v její osobě či snad kvůli jeho snaze upevnit vztahy s vlivným pánem z Lipé, nelze než opět konstatovat, že se jedná

o chybný závěr. Z listinného materiálu sice vyplývá, že Rejččino jednání neprobíhalo zcela nezávisle na Jindřichovi z Lipé, avšak Rejččin aktivní podíl na ovlivňování její finanční situace a pozice politické autority je nepochybný.

Je nepřehlédnutelným faktem, že Rejčka králi Janovi Lucemburskému, ale i zámožnému Jindřichovi z Lipé nabízela minimálně z finančního a majetkového hlediska skvělý potenciál. O tom, že tento potenciál skutečně s vlastní iniciativou nabídla k využití v zájmu vytvoření konexí s vlivnými osobami, svědčí doložené dlužní závazky krále Jana a pána z Lipé. Zde lze nalézt i důvod králova častého obdarování Rejčky menšími hmotnými či jinými aktivy, která jí měla vynahradit častá zpoždění při splácení dlužného obnosu. V neposlední řadě už sama formulace v listinách Jana Lucemburského a olomouckých biskupů Konráda a Jindřicha, jež objasňuje vystavení písemných dokumentů na základě Rejččina přání, je jedním z nejpádnějších důvodů, proč přehodnotit nazírání na královninu zručnost v uskutečňování vytčených cílů. Tyto Rejččiny dílčí cíle sledovaly ve většině případů zabezpečení kláštera Aula Sanctae Mariae, který královna zaopatřovala za svého života a po své smrti mu odkázala většinu majetku. Věhlas kláštera posílila i udržováním konexí s Janem Lucemburským, který se o své vůli nazval kvazifundátorem tohoto ústavu.

Titulatura královny, jež byla dalším předmětem naší pozornosti, se v podání samotné panovnice vyskytovala buď s upomínkou na dvojité vdovství, nebo pouze na jednoho ze zesnulých choťů. Panovnice sama upravovala svůj titul po uvážení situace, ve které se nacházela a v zájmu poselství, které tím chtěla zanechat (setrvání na habsburské straně, spojitost s klášteřem svého prvního manžela na Zbraslavi). Zkompletování královniných titulatur z řad listinného materiálu od rozličných vydavatelů odkrylo jejich fixní a nezkrácený tvar vyhovující normativům právně validního dokumentu a zároveň plně akceptované společenské postavení někdejší dvojnásobné královny. Projevem uznání byly i konvenční formy oslovení v podobně superlativ. Tyto poznatky lze konfrontovat s tím, jak Zbraslavská kronika všechny náležitě prvky titulatury umenšovala. Co více, ani naznačený důvěrný přístup krále Jana k bývalé královně nebylo možné na základě králova titulování Rejčky potvrdit.

Vývoj Rejččiny podoby v současné historiografii je paralyzován svou neschopností odpoutat se od diskursu daného hlediskem, jakým Zbraslavská kronika hodnotí historické aktéry. Příčinu lze nalézt v úsilí tohoto pramene o vytvoření dojmu kontinuity nově přichozí královské dynastie s vymřelou dynastií domácích. Toto úsilí pak korespondovalo

s národnostními snahami dějepisceví přelomu 19. a 20. století. Orientace na národní vidění dějin přetrvala. Proto je i osoba královny dodnes uvažována způsoby objevujícími se v díle zbraslavských opatů. Zájem o zpodobnění jejich prožitků je soustředěn kolem její politické a kulturní aktivity. V obou oblastech Rejččina působení panuje neshoda v jejich interpretaci. Prezentování královniny diplomacie se nese v duchu vzájemné konkurence s Eliškou Přemyslovnou kladené do roviny osobní rivality, od níž se pak údajně odvíjela Rejččina průbojná a obratná politika ve znamení zrady českých zájmů. V jiných případech je naopak Rejččino politické vystupování zpochybňováno a snižováno tím, že je odpovědnost kladena na Jindřicha z Lipé i tím, že jsou královně vdově přiřknuty tradiční ženské vlastnosti jako důkazy slabosti a podřízenosti.

Je zde aplikován zejména irelevantní motiv národnostní poukazující na cizí příslušnost královny vdovy. Tento prvek však nezapadá do bilingvního a multikulturního prostředí urozených vrstev první poloviny 14. století. Dále se setkáváme s motivem žárlivosti Přemyslovny na Rejččino manželství s Václavem II., na její vztah s Jindřichem z Lipé nebo dokonce na přízeň Jana Lucemburského. Narážíme i na motiv znehodnocení odkazu přemyslovské či lucemburské panovnické dynastie, Rejččina nevhodného manželského spojení s Habsburky, královnina tíhnutí k mocenské konkurenci ať již k Albrechtovi a Fridrichovi z rodu Habsburků, či k Jindřichovi z Lipé. Celkový obraz zrady podporuje výklad o královnině domněle ničím nelimitované vládě nad věnnými městy.

Působení Rejčky v kulturní oblasti je pak zcela významově zjednodušeno a neopodstatněně zvažováno v míře duchovních hodnot, které lze s jejím knižním a zakladatelským dílem propojit (s výjimkou kunsthistorických prací). Tolik diskutovaná výjimečnost je zároveň vnímána jako nadmíru výstřední projev královniny povýšenosti. Tato specifická uměleckého projevu však nezasluhuje nést záporný podtext a je dána především svým provedením, a nikoliv pohnutkami objednavatelky. Efektivní zpracování uměleckých zakázek lze vysvětlit zámožností objednavatelky, jež dovoľovala realizovat finančně náročnější projekty. Stěžejní roli však sehrálo její dvojnásobné vdovství, které jí poskytlo prostor k samostatnému rozhodování, jakým způsobem bude koncipovat své aspirace.

Veškerý popis Rejččiných aktivit probíhá bez přihlídnutí ke změnám, které prodělala společnost sledovaného období jako například podílnictví urozených žen na formování náboženského cítění a fundační činnosti, nástup ženského náboženského hnutí, mariánského kultu a dvorské kultury. Stejně tak postrádáme zohlednění provázanosti křesťanské víry

a mecenátu jako výrazu nejen zbožného, ale i reprezentativního. Vytržením ze samotného kontextu doby je fundace na Starém Brně, objednávka iluminovaných rukopisů i královna pečť vnímána jako nezvykle okázalá ukázka mocenské i ekonomické nadřazenosti nad panující královnou. Ve skutečnosti se nákladnost a zbožnost symbolicky nelišily. Prioritou fundátora či mecenáše bylo usilovat jak o pozici před Bohem, tak před křesťanským společenstvím, aby získal pověst štedré, a tedy i zbožné osoby. V případě ústavu cisterciáček na Starém Brně se reprezentativní poselství aktu založení odrazilo už v ryze praktické funkci budování kláštera jako místa pro situování rodového pohřebiště – trvalé a dostatečně reprezentativní připomínky zakladatelova zbožného činu. V konečném důsledku lze tedy prohlásit, že královna Richenza dostála dobovým požadavkům kladeným na urozené ženy a plně se angažovala v oblastech jí k tomu vyměřených.

8. Seznam pramenů a literatury

8. 1. Prameny

- Aegidius Romanus (Egidio Colonna), *De regimine principum Libri III*, Romae 1607, Neudruck Darmstadt 1967.
- *Beiträge zur Geschichte Böhmens. Abtheilung I, Quellensammlung. I. Band, Das Homiliar des Bischofs von Prag. Saec. XII*, Ferdinand Hecht (ed.), Prag 1863.
- *Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih). Český ekumenický překlad*, Praha 2007.
- *Codex diplomaticus Lusatiae Superioris I. Sammlung der urkunden für die geschichte des Markgrafthums Ober-Lausitz*, Gustav Köhler (ed.), Goerlitz 1856.
- *Codex diplomaticus et epistolaris Moravie VI*, Josef Chytil (ed.), Brunae 1854.
- *Codex diplomaticus et epistolaris Moravie VII*, Josef Chytil (ed.), Brunae 1864.
- *Codex iuris municipalis II*, Jaromír Čelakovský (ed.), Pragae 1895.
- Engelberti abbatis admontensis, *De regimine principum*, Ratisbonae 1725.
- *Chronic des Lesemeister Detmar nach der Urschrift und mit Ergänzungen aus anderen Chroniken, Th. I*, F. H. Grautoff (ed.), Hamburg 1829.
- *Chronica Olivensis auctore Stanislao abbate Olivensi*, in: Monumenta Poloniae historica. Pomniki dziejowe Polski, T. 6, Lwowska Komisya Historycznej Akademii Umiejetności, Kraków 1893.
- *Cronica S. Petri Erfordensis moderna a. 1072–1335*, in: Monumenta Germaniae Historica. Scriptores (in Folio) XXX/1, Oswald Holder-Egger (ed.), Hannoverae 1896.
- *Ioannis Saresberiensis Episcopi Carnotensis Policratici sive de nugis curialium et vestigiis philosophorum libri VIII, t. I-II*, Clement Charles Julian Webb (ed.), Frankfurt am Main 1965.
- *Kronika Beneše z Weitmile*, in: Fontes rerum Bohemicarum IV, Josef Emler (ed.), Pragae 1884, s. 457-548.
- *Kronika Františka Pražského*, in: Fontes rerum Bohemicarum IV, Josef Emler (ed.), Pragae 1884, s. 347-456.
- *Kronika Františka Pražského. Chronicon Francisci Pragensis*, Jana Zachová (ed.), in: Fontes rerum Bohemicarum. Series nova 1, Praha 1998.
- *Kronika Pulkavova*, in: Fontes rerum Bohemicarum V, Josef Emler (ed.), Pragae 1893.
- *Kronika tak řečeného Dalimila*, Marie Bláhová (ed.), Praha 2005.

- *Kroniky doby Karla IV.*, Marie Bláhová (ed.) et al., Praha 1987.
- *Monumenta inedita rerum Germanicarum praecipue Cimbricarum, et Megapolensium IV.*, Ernst Joachim de Westphalen (ed.), Lipsiae 1745.
- *Neplacha, opata opatovského, krátká kronika římská a česká*, in: *Fontes rerum Bohemicarum III*, Josef Jireček – Josef Emler (edd.), Pragae 1882.
- *O království ke králi kyperskému*, in: *Texty k studiu dějin středověké filosofie*, Stanislav Sousedík (překlad), Praha 1994, s. 25-94.
- *Ottokars Österreichische Reimchronik*, in: *Monumenta Germaniae Historica. Deutsche Chroniken V/1, 2*, Joseph Seemüller (ed.), Hannover 1890–1893.
- *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, in: *Fontes rerum Bohemicarum IV*, Josef Emler (ed.), Pragae 1884, s. 1-337.
- *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae II*, Josef Emler (ed.), Pragae 1882.
- *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae III*, Josef Emler (ed.), Pragae 1890.
- *Rocznik Traski*, in: *Monumenta Poloniae historica. Pomniki dziejowe Polski*, T. 2, August Bielowski (ed.), Lwów 1872, s. 827-871.
- *Rýmovaná kronika česká*, in: *Fontes rerum Bohemicarum III*, Josef Jireček – Josef Emler (edd.), Pragae 1882, s. 1-302.
- *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila – V kontextu středověké historiografie latinského kulturního okruhu a její pramenná hodnota (3)*, Marie Bláhová (ed.), Praha 1995.
- „*Yconomica*“ Konrad von Megenberg, *Die Werke des Konrad von Megenberg, Ökonomik, Teil II, Buch II*, *Monumenta Germaniae historica. Staatsschriften des späteren Mittelalters*, Sabine Krüger (ed.), Stuttgart 1977.
- *Zbraslavská kronika. Chronicon Aulae Regiae*, Zdeněk Fiala – František Heřmanský – Rudolf Mertlík (edd.), Praha 1976.

8. 2. Literatura

- Karolína ADAMOVÁ – Ladislav KŘÍŽKOVSKÝ, *Dějiny myšlení o státě*, Praha 2000.
- Karolína ADAMOVÁ, *Pojem Corona v českých zemích. Myšlení o státu v historii českého království do počátku 19. století*, Plzeň 1995.
- Robert ANTONÍN, *Alžběta Rejčka a souboj o český trůn v letech 1306–1308*, in: Chrám Svatého Ducha a královna Eliška Rejčka v Hradci Králové 1308–2008. Historická tradice v dějinách města. Od chrámu ke katedrále, Jiří Štěpán (ed.), Hradec Králové 2009, s. 17-31.
- Robert ANTONÍN, *Zahraniční politika krále Václava II. v letech 1283–1300*, Brno 2009.
- Robert ANTONÍN, *Ideál panovnické moci v narativních pramenech českého středověku*, in: Dvory a rezidence ve středověku. II. Skladba a kultura dvorské společnosti, D. Dvořáčková-Malá – J. Zelenka (edd.), Praha 2008, s. 401-417.
- Robert ANTONÍN, *Moc posledních Přemyslovců v piastovském Polsku na přelomu 13. a 14. století*, in: Od knížat ke králům. Sborník u příležitosti 60. narozenin Josefa Žemličky, Eva Doležalová – Robert Šimůnek (edd.), Praha 2007, s. 177-191.
- Robert ANTONÍN, *Obraz ideálního panovníka ve Zbraslavské kronice*, in: Stát, státnost a rituály přemyslovského věku: problémy, názory, otázky. Sborník příspěvků z konference konané dne 18. října 2005 v Brně, Martin Wihoda – Demeter Malat'ák (edd.), Brno 2006, s. 197-215.
- Robert ANTONÍN, *Hnězdenská korunovace krále Václava I.*, in: Časopis Matice moravské, r. 123, Brno 2004, s. 340-341.
- Oswald BALZER, *Genealogia Piastów*, Kraków 2005.
- Oswald BALZER, *Polonia, Poloni gens Polonica w swietle źródel drugej polowiny wieku XIII.*, Lwów 1916.
- Hans-Joachim BEHR, *Literatur als Machtlegitimation. Studien zur Funktion der deutschsprachigen Dichtung am böhmischen Königshof im 13. Jahrhundert*, München 1989.
- *Benedicti minoritae dicti Cronica et eius continuatio*, Ladislav Dušek (ed.), in: Zakony Franciszkanskie w Polsce, Jerzy Kłoczowski (red.), tom. I, Franciszkanie w Polsce srednowiecznej, czesc 2 i 3, Franciszkanie na zemiach ploskich, Kraków 1993.

- František BENEŠ, *O pečetích "hradecké královny" Rejčky*, in: Hradecký kraj. Sborník statí o přírodních poměrech a dějinných proměnách severovýchodních Čech, r. 2, Hradec Králové 1958, s. 143-147.
- Klára BENEŠOVSKÁ, *Královna Eliška Rejčka a klášter cisterciáček Aula sanctae Mariae*, in: Královský sňatek. Eliška Přemyslovna a Jan Lucemburský – 1310, Klára Benešovská (ed.), Praha 2010, s. 488-497.
- Klára BENEŠOVSKÁ, *Aula Sanctae Mariae. Abbaye cistercienne féminine de fondation royale. Brno République Tcheque*, in: Cîteaux et les femmes, Bernadette Barrière – Marie-Elisabeth Henneau (edd.), Paris 2001.
- Klára BENEŠOVSKÁ, *Das Zisterzienserinnenkloster von Altbrünn und die Persönlichkeit seiner Stifterin*, in: Cystersi w kulturze średniowiecznej Europy, Jerzy Strzelcyk (red.), Poznań 1992, s. 83-100.
- Marie BLÁHOVÁ, *Petr Žitavský o sobě. Zbraslavská kronika jako ego dokument*, in: Za zdi kláštera. Cisterciáci v českých dějinách, D. Dvořáčková-Malá – Petr Charvát – Bohumír Němec (edd.), České Budějovice 2010, s. 67-81.
- Marie BLÁHOVÁ, *Dílna středověkého historika (Způsob práce Petra Žitavského)*, in: Piśmiennictwo Czech i Polski w średniowieczu i we wczesnej epoce nowożytnej, Antoni Barciak – Wojciech Iwańczak (edd.), Katowice 2006, s. 11-33.
- Marie BLÁHOVÁ, *Petr Žitavský, historik a diplomat*, in: Duchem, ne mečem. Fakta, úvahy, souvislosti, František Heřmanský (ed.), Praha 2003, s. 29-38.
- Marie BLÁHOVÁ, *Beneš Krabice z Weitmile, kronika pražského kostela*, in: Kroniky doby Karla IV., Marie Bláhová (ed.) et al., Praha 1987, s. 173-254.
- Marie BLÁHOVÁ, *Kronika Františka Pražského*, in: Kroniky doby Karla IV., Marie Bláhová (ed.) et al., Praha 1987, s. 55-168.
- Marie BLÁHOVÁ, *Přibík Pulkava z Radenína. Kronika česká*, in: Kroniky doby Karla IV., Marie Bláhová (ed.) et al., Praha 1987, s. 269-438.
- Marie BLÁHOVÁ, *Úvod*, in: Kroniky doby Karla IV., Marie Bláhová (ed.) et al., Praha 1987, s. 7-9.
- Marc BLOCH, *Králové divotvůrci*, Praha 2004.
- Lenka BOBKOVÁ, „Boj“ o Jana, in: Inter laurum et olivam, Ivan Hlaváček (ed.), Praha 2007, s. 653-666.
- Lenka BOBKOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české. sv. IV. a, 1310–1402*, Praha–Litomyšl 2003.

- Lenka BOBKOVÁ, *Vedlejší země České koruny v politice Lucemburků a jejich následovníků (1310–1526)*, in: Korunní země v dějinách českého státu. I. Integrační a partikulární rysy českého státu v pozdním středověku. Sborník příspěvků přednesených na kolokviu pořádaném dne 4. června 2002 na FF UK, Lenka Bobková (ed.), Ústí nad Labem 2003, s. 9-34.
- Lenka BOBKOVÁ, *Země Koruny české za Jana Lucemburského a Karla IV.*, in: Od Velké Moravy k NATO. Český stát a střední Evropa, Jiří Přenosil (ed.), Praha 2002, s. 41-52.
- Lenka BOBKOVÁ, *Koruna království českého za vlády Lucemburků. I.*, in: Historický obzor. Časopis pro výuku dějepisu a popularizaci historie, r. 6, č. 7-8, Praha 1995, s. 164-172.
- Lenka BOBKOVÁ, *Územní politika prvních Lucemburků na českém trůně*, Ústí nad Labem 1993.
- Mieczysław BOCZAR, *Człowiek i wspólnota. Filozofia moralna, społeczna i polityczna Jana ze Salisbury*, Warszawa 1987.
- Václav BOK, *Německá a česká literatura 13. a 14. století*, in: Speculum medii aevi. Zrcadlo středověku. Sborník přednášek proslovených v rámci cyklu o kultuře a literatuře středověku, který proběhl na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, Lenka Jiroušková (ed.), Praha 1998, s. 163-179.
- Tomáš BOROVSKEÝ, *Kláštery, panovník a zakladatelé na středověké Moravě*, Brno 2005.
- Milena BRAVERMANOVÁ, in: Gabriela Blažková et al., *Příběh Pražského hradu*, Praha 2003, s. 190-200.
- Pavel BRODSKÝ, *Pečeti Elišky Přemyslovny*, in: Časopis Národního muzea v Praze. Řada historická, r. 152, č. 1-4, Praha 1983, s. 39-40.
- Kateřina ČADKOVÁ, *Ženská zbožnost 13. věku – stejné výzvy, různý prostor?*, in: Církev, žena a společnost ve středověku. Sv. Anežka česká a její doba, Ústí nad Orlicí 2010, s. 87-96.
- *Dějiny českého výtvarného umění. Od počátku do konce středověku I/1-2*, Rudolf Chadraba – Josef Krása (edd.), Praha 1984.
- Jiří ČAREK, *O pečetech českých knížat a králů z rodu Přemyslova*, Praha 1934.
- Józef DOBOSZ, *Słownik władców polskich*, Poznań 1997.
- Małgorzata DUCZMAL, *Rykxa Piastówna. Królowa Czech i Polski*, Poznań 2010.

- Dana MALÁ, *Skladba pražského dvora za vlády Václava II.*, in: *Medievalia historica Bohemica*, r. 9, Praha 2003, s. 97-163
- Lucie DUŠKOVÁ, *Eliščina Katedrála sv. Ducha v Hradci Králové*, in: *Informace královéhradecké diecéze*, r. 18, č. 1, Hradec Králové 2008, s. 25.
- Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ – Jan ZELENKA, *Curia ducis, curia regis. Panovnický dvůr za vlády Přemyslovců*, Praha 2011.
- Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Královský dvůr Václava II.*, České Budějovice 2011.
- Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Eliška Rejčka (Richenza Velkopolská) a Rudolf Kaše*, in: *Královský sňatek. Eliška Přemyslovna a Jan Lucemburský – 1310*, Klára Benešová (ed.), Praha 2010, s. 304-305.
- Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *K pojetí dobré vlády v Kronice zbraslavské*, in: *Za zdi kláštera. Cisterciáci v českých dějinách*, Dana Dvořáková-Malá – Petr Charvát – Bohumír Němec (edd.), České Budějovice 2010, s. 82-97.
- Dana DVOŘÁČKOVÁ, *Splendor curiae regis. Život a kultura na dvoře posledních Přemyslovců*, disertační práce obhájená na Ústavu českých dějin FF UK, Praha 2010.
- Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Dvorský ceremoniál, rituály a komunikace v dobovém kontextu*, in: *Dvory a rezidence ve středověku. III. Všední a sváteční život na středověkých dvorech*, Dana Dvořáková-Malá – Jan Zelenka (edd.), Praha 2009.
- Edith ENNENOVÁ, *Ženy ve středověku*, Praha 2001.
- Zdeněk FIALA, *O kronice Zbraslavské a jejích autorech; Poznámky*, in: *Zbraslavská kronika. Chronicon Aulae Regiae*, Zdeněk Fiala – František Heřmanský – Rudolf Mertlík (edd.), Praha 1976, s. 5-19; s. 421-518.
- Dušan FOLTÝN et al., *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, Praha 2005.
- James George FRAZER, *Zlatá ratolest*, Plzeň 2007.
- Antonín FRIEDL, *Malíři královny Alžběty. Studie o vzniku české školy malířské XIV. století*, Praha 1930.
- František GRAUS, *Několik poznámek ke středověkému učení o společnosti*, in: *Československý časopis historický*, r. 7, Praha 1959, s. 205-231.
- Václav HÁJEK Z LIBOČAN, *Václava Hájka z Libočan Kronika česká. IV, Čechy královské r. 1254–1347*, Praha 1933.
- Cecilie HÁLOVÁ-JAHODOVÁ, *Brno. Stavební a umělecký vývoj města*, Praha 1947.
- Jana Hana HLAVÁČKOVÁ, VI.3.1K – *Antifonář královny Elišky Rejčky*; VI.3.2K – *Žaltář 1317–1323*, in: *Královský sňatek. Eliška Přemyslovna a Jan Lucemburský – 1310*, Klára Benešová (ed.), Praha 2010, s. 498-500; 501-502.

- Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Alžběta Rejčka*, in: *Dějiny a současnost*, r. 13, č. 5, Praha 1991, s. 7-12.
- Jitka HRIČKOVÁ, *Cisterciácký klášter Aula sanctae Mariae na Starém Brně a jeho hospodářský vývoj v letech 1323–1526*, bakalářská práce obhájená na FF MUNI v Brně 2008.
- Pavel HRUBOŇ, *Papežská kurie a ženské kláštery na Moravě ve středověku (od prvních ženských založení do konce vlády Karla IV.)*, in: *Církev, žena a společnost ve středověku. Sv. Anežka česká a její doba*, Ústí nad Orlicí 2010, s. 121-130.
- Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Václav II. a Cîteaux*, in: *Od knížat ke králům. Sborník u příležitosti 60. narozenin Josefa Žemličky*, Eva Doležalová – Robert Šimůnek (edd.), Praha 2007, s. 158-164.
- Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Václav II. Král český a polský*, Praha 2007.
- Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142–1420. 2. svazek, Kláštery založené ve 13. a 14. století*, Praha 2002.
- Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Chronicon Aulae Regiae jako klášterní kronika*, in: *Marginalia historica V. Sborník Katedry dějin a didaktiky dějepisu Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy a Výzkumného centra pro dějiny vědy, společného pracoviště ÚSD AV ČR a UK v Praze*, Praha 2002, s. 307-355.
- Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Pohled. Historie*, in: *Řád cisterciáků v českých zemích ve středověku. Sborník vydaný k 850. výročí založení kláštera v Plasech*, Daniela Houšková (ed.), Praha 1994, s. 98-99.
- Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Petr Žitavský, opat Zbraslavského kláštera (1316–1339)*, in: *Sborník Společnosti přátel starožitností 2. PhDr. Rudolfa Turkovi, DrSc., k významnému životnímu jubileu*, Praha 1991, s. 87-107.
- Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Zbraslav – pohřebiště posledních Přemyslovců*, *Dějiny a současnost*, r. 13, č. 5, Praha 1991, s. 57-59.
- Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Ženská větev cisterciáckého řádu v Čechách a na Moravě (13.–15. století)*, in: *Medievalia historica Bohemica*, r. 1, Praha 1991, s. 297-315.
- Iloš CHRONEK et al., *Brno v architektuře a výtvarném umění*, Brno 1981.
- Wojciech IWAŃCZAK, *Elżbieta Ryksa z domu Piastów – córka Przemysła II.*, in: *Kobieta w kulturze średniowiecznej Europy. Prace ofiarowane Profesor Alicji Karłowskiej-Kamzowej*, Antonieg Gąsiorowski (ed.), Poznań 1999, s. 55-59.
- Wojciech IWAŃCZAK, *Po stopách rytířských příběhů. Rytířský ideál v českém písemnictví 14. století*, Praha 2001.

- Libor JAN, *Vznik zemského soudu a správa středověké Moravy*, Brno 2000.
- Kazimierz JASIŃSKI, *Ryksa Elżbieta – Bohemie et Polonie bis regina*, in: Przemysław II. Odnowienie Królestwa Polskiego, pod red. J. Krzyżaniakowej, Poznań 1997, s. 269-280.
- Ernst Hartwig KANTOROWICZ, *Die zwei Körper des Königs. Eine Studie zur politischen Theologie des Mittelalters*, München 1990.
- Peter KETSCH, *Aspekteder rechtlichen und politisch-gesellschaftlichen Situation von Frauen im Mittelalter (500–1150)*, in: Kuhn Annette – Jörn Rüsen, *Frauen in der Geschichte II*, Düsseldorf 1982.
- Wilhelm KLEINEKE, *Englische Fürstenspiegel vom Policraticus Johannis von Salisbury bis zum Basilikon Doron Königs Jakobs I.*, Halle (Salle) 1937.
- Božena KOPIČKOVÁ, *Eliška Přemyslovna. Královna česká 1292–1330*, Praha 2003.
- Božena KOPIČKOVÁ, *Urozená paní*, in: Člověk českého středověku, Martin Nodl – František Šmahel (edd.), Praha 2002, s. 57-91.
- Božena KOPIČKOVÁ, *Žena Evropského středověku v zajetí své doby*, in: Milena Lenderová et al., *Eva nejen v ráji. Žena v Čechách od středověku do 19. století*, Praha 2002, s. 13-44.
- Božena KOPIČKOVÁ, *Ženské cisterciácké kláštery v Čechách a na Moravě ve vztahu k církevní hierarchii (13.–počátek 15. století)*, in: Český časopis historický, r. 91, č. 3, Praha 1993, s. 385-400.
- Marie Anna KOTRBOVÁ, *Starobrněnský klášter*, Brno 1968.
- Eberhard KRANZMAYER, *Die steirische Reimchronik Ottokars und ihre Sprache*, Wien 1950.
- Jiří KUTHAN, *Královna Alžběta Rejčka (†1335)*, in: Chrám Svatého Ducha a královna Eliška Rejčka v Hradci Králové 1308–2008. Historická tradice v dějinách města. Od chrámu ke katedrále, Jiří Štěpán (ed.), Hradec Králové 2009, s. 113-128.
- Jiří KUTHAN, *Počátky a rozmach gotické architektury v Čechách. K problematice cisterciácké stavební tvorby*, Praha 1983.
- Jiří KUTHAN, *Cisterciácký klášter a pohřebiště posledních Přemyslovců na Zbraslavi*, in: Pražský sborník historický, r. 11, Praha 1978, s. 81-100.
- František KUTNAR – Jaroslav MAREK, *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví. Od počátků národní kultury až do sklonku třicátých let 20. století*, Praha 1997.

- Jan KVĚT, *Iluminované rukopisy královny Rejčky. Příspěvek k dějinám české knižní malby ve století XIV.*, Praha 1931.
- Jacques LE GOFF – Nicolas TRUONG, *Tělo ve středověké kultuře*, Praha 2006.
- Ursula LIEBERTZ-GRUEN, *Das Andere Mittelalter. Erzählte Geschichte und Geschichtserkenntnis und 1300, Studien zu Ottokar von Steiermark, Jans Enikel, Seifried Helbling*, München 1984.
- Karel MARÁZ, *Václav III. (1289–1306). Poslední Přemyslovec na českém trůně*, České Budějovice 2007.
- Josef MAYER, *Sochy z gotického průčelí domu U zvonu na Staroměstském náměstí v Praze*, in: Umění XXV, Praha 1977, s. 97-124.
- Lenka MAZANCOVÁ, *Chrám Svatého Ducha v Hradci Králové. Oltáře a oltářní benefícia v době předhusitské*, in: *Medievalia historica Bohemica*, r. 10, Praha 2005, s. 291-321.
- Jaroslav MEZNÍK, *Lucemburská Morava 1310–1423*, Praha 1999.
- *Moravo, Čechy, radujte se! Němečtí a rakouští básníci v českých zemích za posledních Přemyslovců*, Václav Bok – Jindřich Pokorný (edd.), Praha 1998.
- František MUSIL, *Hradec Králové, Eliška Rejčka a rok 1308*, in: *Chrám Svatého Ducha a královna Eliška Rejčka v Hradci Králové 1308–2008. Historická tradice v dějinách města. Od chrámu ke katedrále*, Jiří Štěpán (ed.), Hradec Králové 2009, s. 11-15.
- Jana NECHUTOVÁ, *Latinská literatura českého středověku do roku 1400*, Praha 2000.
- Václav NOVOTNÝ, *Kronika Zbraslavská. Otisk úvodu k čes. překladu*, Praha 1905.
- Helena OUKUPOVÁ, *Anežský klášter v Praze*, Praha 2011.
- Krzysztof OŹÓG, *Piastowie. Leksykon biograficzny*, Kraków 1999.
- František PALACKÝ – Josef KALOUSEK, *Dějiny národu českého: w Čechách a w Morawě. Dílu II., Od roku 1253 do 1333. částka I.*, Praha 1877.
- Anna PETITOVÁ-BÉNOLIEL, *Les Cisterciens et les femmes au Moyen Age. Situation en Bohême et en Moravie entre le milieu du XIIe et la fin du XVe siècle*, D. E. A., Université de Paris IV-Sorbonne, 1994.
- Tomáš PETRÁČEK, *Evangelium, církev a žena. Několik tezí k postavení ženy ve středověkém křesťanstvu*, in: *Církev, žena a společnost ve středověku. Sv. Anežka Česká a její doba*, Ústí nad Labem 2010, s. 79-85.

- Petr PÍŤHA, *Katedrála jako fenomén*, in: Chám Svatého Ducha a královna Eliška Rejčka v Hradci Králové 1308–2008, Historická tradice v dějinách města. Od chrámu ke katedrále, Jiří Štěpán (ed.), Hradec Králové 2009, s. 11-15.
- Antonín PODLAHA, *Soupis rukopisů knihovny metropolitní kapituly pražské I*, Praha 1910.
- Antonín PODLAHA – Eduard ŠITTLER, *Poklad Svatovítský. Soupis památek historických a uměleckých*, Praha 1903.
- Emanuel POCHE, *Umělecká řemesla gotické doby*, in: Dějiny českého výtvarného umění I/2, Helena Lorenzová (ed.), Praha 1984, s. 440-496.
- Emanuel POCHE, *Zwei böhmische Königskronen*, in: Umění XXVI, č. 6, Praha 1978, s. 481-494.
- Miloslav POJSL – Dobroslav LÍBAL, *Brno. Starobrněnský klášter*, in: Řád cisterciáků v českých zemích ve středověku. Sborník vydaný k 850. výročí založení kláštera v Plasech, Daniela Houšková (ed.), Praha 1994, s. 130-134.
- Miloslav POJSL, *Oslavany. Historie*, in: Řád cisterciáků v českých zemích ve středověku. Sborník vydaný k 850. výročí založení kláštera v Plasech, Daniela Houšková (ed.), Praha 1994, s. 120.
- Miloslav POJSL, *Předklášteří u Tišnova. Historie*, in: Řád cisterciáků v českých zemích ve středověku. Sborník vydaný k 850. výročí založení kláštera v Plasech, Daniela Houšková (ed.), Praha 1994, s. 123.
- Jaroslav POLC, *Světice Anežka Přemyslovna*, Praha 1988.
- Petr POEHLA – Petr KUBÍN et al., *Církev, žena a společnost ve středověku. Sv. Anežka Česká a její doba*, Ústí nad Labem 2010.
- Krzysztof RATAJCZAK, *Edukacja kobiet w kregu dynastii piastowskiej w sredniowieczu*, Poznań 2005.
- Jakub RAZIM, *Jindřich Korutanský jako český král ve světle dobových svědectví*, rigorózní práce obhájená na FF UK v Praze 2007.
- Shulamith SHAHAR, *Die Frau im Mittelalter*, Königstein 1981.
- Miloslav SOVADINA, *Jindřich z Lipé. II. Dominium nostrum atque bona nostra*, in: Časopis Matice moravské, r. 122, Brno 2003, s. 21-59.
- Miloslav SOVADINA, *Jindřich z Lipé. I. První muž království. Část 2*, in: Časopis Matice moravské, r. 121, Brno 2002, s. 3-32.
- Miloslav SOVADINA, *Jindřich z Lipé I. První muž království. Část 1*, in: Časopis Matice moravské, r. 120, Brno 2001, s. 5-36.

- Jiří SPĚVÁČEK, *Jan Lucemburský a jeho doba 1296–1346*, Praha 1994.
- Jiří SPĚVÁČEK, *Král diplomat. (Jan Lucemburský 1296–1346)*, Praha 1982.
- Pavel SPUNAR, *Kultura českého středověku*, Praha 1995.
- Dana STEHLÍKOVÁ, IV.1.14K – *Majestátní pečeť české a polské královny Elišky Přemyslovny*; IV.1.15K – *Sekretní pečeť královny Elišky Přemyslovny*, in: *Královský sňatek. Eliška Přemyslovna a Jan Lucemburský – 1310*, Klára Benešová (ed.), Praha 2010, s. 295-296.
- Dana STEHLÍKOVÁ, IV.1.16K – *Majestátní pečeť české a polské dvojkrálovny Elišky Rejčky*; IV.1.17K – *Sekretní pečeť české a polské dvojkrálovny Elišky Rejčky*, in: *Královský sňatek. Eliška Přemyslovna a Jan Lucemburský – 1310*, Klára Benešová (ed.), Praha 2010, s. 296-297.
- Dana STEHLÍKOVÁ, IV.3.1K – *Pohřební koruna krále Rudolfa I. Habsburského, zvaného Kaše*, in: *Královský sňatek. Eliška Přemyslovna a Jan Lucemburský – 1310*, Klára Benešová (ed.), Praha 2010, s. 306.
- Dana STEHLÍKOVÁ – Alena SAMOHÝLOVÁ, *Pohřební korunovační klenoty krále Rudolfa I.*, in: *Pohřební výstava českého krále Rudolfa. Nejstarší Habsburkové na Pražském hradě (kat. výst.)*, Milena Bravermanová (ed.), Praha 1996, s. 41-47.
- Karel STEJSKAL, *Pešek a Oldřich, malíři královny Rejčky*, in: *Dějiny a současnost*, r. 9, č. 9, Praha 1967, s. 34-37.
- Karel STLOUKAL, *Eliška Rejčka, hradecká královna. Pojednání městského historického a průmyslového musea v Hradci Králové*, Hradec Králové 1942, č. 20.
- Karel STLOUKAL, *Královna Rejčka*, in: *Královny, kněžny a velké ženy české*, Karel Stloukal (ed.), Praha 1940, s. 97-106.
- Aleksander SWIEŻAWSKI, *Przemysł, król polski*, Warszawa 2006.
- Gabriela V. ŠAROCHOVÁ, *Radostný úděl vdovský. Královny-vdovy přemyslovských Čech*, Praha 2004.
- Markéta ŠPŮROVÁ, *Středoevropské zbožné ženy z panovnického prostředí ve 13. století a jejich vztah k rodovým fundacím*, in: *Od knížat ke králům. Sborník u příležitosti 60. narozenin Josefa Žemličky*, Praha 2007, s. 230-236.
- Josef ŠRÁMEK, *Alžběta Richenza, hradecká královna a mecenáška – 2. díl*, in: *Informace královéhradecké diecéze*, r. 18, č. 11, Hradec Králové 2008, s. 25.
- Josef ŠRÁMEK, *Eliščina katedrála. Alžběta Richenza, hradecká královna a mecenáška*, in: *Informace královéhradecké diecéze*, r. 18, č. 10, Hradec Králové 2008, s. 25.

- Josef ŠRÁMEK, *Eliška Rejčka, paní věnných měst (1288–1335)*, in: Chrudimské vlastivědné listy, r. 17, č. 5, Chrudim 2008, s. 17-19.
- Josef ŠUSTA, *České dějiny. Díl 2, část 1, Soumrak Přemyslovců a jejich dědictví*, Praha 1935.
- Josef ŠUSTA, *Dvě knihy českých dějin. Kus středověké historie našeho kraje. Kniha druhá, Počátky lucemburské 1308–1320*, Praha 1919.
- Josef ŠUSTA, *Václav II. a koruna polská*, in: Český časopis historický, r. 21, Praha 1916, s. 313-334.
- Jaroslav ŠŮLA, *Stručný přehled dějin farnosti chrámu Sv. Ducha v Hradci Králové*, in: Chrám Svatého Ducha a královna Eliška Rejčka v Hradci Králové 1308–2008. Historická tradice v dějinách města. Od chrámu ke katedrále, Jiří Štěpán (ed.), Hradec Králové 2009, s. 89-95.
- Kateřina TELNAROVÁ, „Anna královna česká“. *Nejstarší dcera Václava II. a její osudy*, in: *Medievalia historica Bohemica*, r. 13, č. 1, Praha 2010, s. 77-110.
- Emma URBÁNKOVÁ – Karel STEJSKAL, *Pasionál Přemyslovny Kunhuty. Passionale abbatissae Cunegundis*, Praha 1975.
- Vratislav VANÍČEK, *Velké dějiny zemí Koruny české. sv. III, 1250–1310*, Praha–Litomyšl 2002.
- Jakub VÍTKOVSKÝ, *Stavebníci a mistři panovnického chrámu Sv. Ducha v Hradci Králové – architektura a skulptura na rozhraní Janovy a Karlovy éry, Stručný přehled dějin farnosti chrámu Sv. Ducha v Hradci Králové*, in: Chrám Svatého Ducha a královna Eliška Rejčka v Hradci Králové 1308–2008. Historická tradice v dějinách města. Od chrámu ke katedrále, Jiří Štěpán (ed.), Hradec Králové 2009, s. 97-103.
- Jakub VÍTOVSKÝ, *Fresco of Theban Legion from the Royal Chapel, the Alram Estate and the Royal House in Brno=Brněnský Alramův dvorec, královský dům a nástěnná malba v čele se sv. Gereonem z královské kaple*, in: *Court Chapels=Dvorské kaple*, Jiří Fajt (ed.), Praha 2003, s. 194-200, 431-435.
- Jana VÍTOVÁ, *Majetkové poměry královny Elišky Rejčky*, bakalářská práce obhájená na FF MUNI v Brně 2010.
- Pavel VLČEK – Petr SOMMER – Dušan FOLTÝN, *Encyklopedie českých klášterů*, Praha 1997.
- Martin WIHODA, *Moravská markraběnka Heilwida*, in: *Od knížat ke králům. Sborník u příležitosti 60. narozenin Josefa Žemličky*, Eva Doležalová – Robert Šimůnek (edd.), Praha 2007, s. 96-104.

- Martin WIHODA, *Zlatá bula sicilská. Podivuhodný příběh ve vrstvách paměti*, Praha 2005.
- Josef ŽEMLIČKA, *Století posledních Přemyslovců. Český stát a společnost ve 13. století*, Praha 1986.
- Josef ŽEMLIČKA, *Přemyslovci. Jak žili, vládli a umírali*, Praha 2005.
- Josef ŽEMLIČKA, *Kdo na český trůn? Nástupnická otázka po 4. srpnu 1306*, in: *Za zdmi kláštera. Cisterciáci v českých dějinách*, Dana Dvořáčková-Malá – Petr Charvát – Bohumír Němec (edd.), České Budějovice 2010, s. 99-109.
- *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, Milena Lenderová – Božena Kopiczková – Jana Burešová – Eduard Maur (edd.), Praha 2009.